

UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za slovanske jezike in književnosti

DIPLOMSKO DELO

Katja Pavi

Maribor, 2011

UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za slovanske jezike in književnosti

Diplomsko delo
ZGODOVINA KOT TEMA IN MOTIV V
ROMANIH DRAGA JAN ARJA

Mentorica:
red. prof. dr. Silvija Borovnik

Kandidatka:
Katja Pavi

Maribor, 2011

Lektorica:

Polona Fijavfl

Prevajalka:

Janja Glava , uni. dipl. prev. in. tolm. za ang. in nem.

ZAHVALA

Posebna zahvala gre mentorici red. prof. dr. Silviji Borovnik za dajanje koristnih pripomb, napotkov, nasvetov ter potrpefljivo pregledovanje diplomske naloge.

Zahvaljujem se tudi svoji drufini in prijateljem za podporo na poti do zastavljenega cilja.

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Podpisana **Katja Pavi**, rojena 6. 4. 1986, študentka Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, smer slovenski jezik s književnostjo, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Zgodovina kot tema in motiv v romanih Draga Jan arja* pri mentorici red. prof. dr. Silviji Borovnik avtorsko delo.

V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Maribor, 1. 3. 2011

POVZETEK

Drago Janar je v svetu eden izmed najbolj uveljavljenih in prevajanih sodobnih slovenskih pisateljev. Njegov literarni opus ni le obsefen, temve je tudi po kakovosti izredno uravnotefen. Janar se je najprej uveljavil s krajšo pripovedno prozo, pozneje se je posvetil tudi pisanju romanov pa tudi dramatiki in esejistiki. Njegova umetniška besedila se ne dotikajo le slovenskega duhovnega in kulturnega sveta, ampak izpri ujejo tudi obse razumljivo literarno govorico. Tematsko so v njegovih delih v ospredju bivanjska vprašanja loveka, ki ga na eni strani obvladujejo mehanizmi zgodovine, na drugi pa njegova lastna zaznamovanost. Zgodovinska tematika s številnimi zgodovinskimi motivi je v njegovih delih zelo pogosta.

V diplomskem delu podrobneje predstavljam zgodovinske teme in zgodovinske motive v njegovem romanesknem opusu. Janar je v svojih romanih po zgodovinski tematiki posegal že od samega začetka ustvarjanja. Zanimala ga je grška mitologija, tuj mu ni bil niti čas antike, nadvse ga je zanimalo obdobje 17. in 18. stoletja, čas, ko je prevladal barok, ko so seffigali arovnice in ko je po Evropi divjala kuga. V romanih je moč zaslediti tudi tematiko predvojnega, medvojnega in povojnega obdobja na slovenskih tleh pa tudi zgodovinski motivi so povezani z omenjenimi obdobji. Slednji se nanašajo tako na osebe kot na dogodke iz zgodovine. Janar je napisal romane, ki so dobili oznako zgodovinski roman; v njih je zgodovinska tematika zasnovana širše. Ponekod pa se zgodovina pojavlja le kot motiv, torej Janar skozi zgodovinska dejstva predstavlja sodobnega loveka in družbo. V njegovih delih se pogosto pojavljajo motivi iz zgodovine, ne samo v romanih, tudi v kratki prozi in dramatiki. Janar zelo spretno prepleta preteklost s sedanostjo, tako da v njih ne vemo, kateri čas je realni in kateri fiktivni. Janarjeve stvaritve niso noben produkt okolja, pa tudi so rezultat njegovega mišljenja.

Ključne besede: Drago Janar, zgodovina, tema, motiv.

ABSTRACT

Drago Janar is one of the most established contemporary Slovene writers translated into several languages. His literary opus is extensive and remarkably balanced in quality. Janar first became known for his short narrative prose, however later on he devoted himself to writing novels, plays and essays. His works of art do not refer only to the Slovene spiritual and cultural world, but express the commonly understood literary language as well. Often the themes of his works talk about existential questions, as man is controlled by mechanisms of history, as well as, one's own character. History as a theme and numerous historical motives are very common in his works of art.

This diploma thesis presents in detail the historical themes and motives in his novels. Janar wrote about historical themes from the beginning of his creating. He was interested in Greek mythology and the antique; he was intrigued by the era of the 17th and 18th Century, the time of baroque, witchcraft and the raving of the plague across Europe. There are also the themes of the pre-, mid- and post-war era on Slovene ground, as well as, historical motives of this era in his novels. These refer to characters, as well as, events from history. Janar wrote novels, which were labeled historical novels; historical themes in these works are more widespread. However, sometimes history appears only as a motive, thus Janar presents the contemporary man and society through historical facts. History as a motive is recurrent in all his works; novels, short prose and plays. Janar is very skilful in linking the past with the future, so it is sometimes hard to tell, which time is real and, which is fictive. His creations are not a product of his environment, but the result of his thinking.

Key words: Drago Janar, history, theme, motive.

KAZALO

1	UVOD	1
1.1	Namen	2
1.2	Raziskovalne hipoteze	3
1.3	Metodologija	3
2	LITERARNOTEORETI NI POJMI	5
2.1	Literarna morfologija.....	5
2.1.1	Predmet literarne morfologije	5
2.1.2	Pojmi literarne morfologije in pomen jezika za sestavo besedne umetnine	6
2.1.3	Morfolo-ka vpra-anja	6
2.1.4	Tematologija.....	7
2.1.4.1	Motiv in tema	7
2.1.4.1.1	Motiv	8
2.1.4.1.2	Tema	9
3	DRAGO JAN AR	11
3.1	Pisateljevi pogledi na lastno ustvarjanje in odnos do zgodovine	12
3.2	Pomen postmodernizma za zgodovinsko tematiko in motiviko	15
4	JAN ARJEVI ROMANI.....	18
4.1	Fabula	18
4.2	Sife	18
4.3	Resni nost in fikcija.....	19
4.3.1	Preplet resni nosti in fikcije v Jan arjevih romanih.....	20
4.4	Romani.....	22
4.4.1	Petintrideset stopinj	22
4.4.2	Galjot	23
4.4.2.1	Zgodovinski roman pri Jan arju.....	25
4.4.2.1.1	Zgodovina in zgodovinski roman.....	26
4.4.2.1.2	Preteklost in sedanjost v zgodovinskem romanu	28
4.4.2.1.3	asovno dogajanje v slovenskem zgodovinskem romanu ..	28
4.4.3	Severni sij.....	30
4.4.4	Posmehljivo pofelenje	31
4.4.5	Zvenenje v glavi	32
4.4.6	Katarina, pav in jezuit	34
4.4.7	Graditelj	35
4.4.8	Drevo brez imena.....	37
4.4.9	To no sem jo videl.....	38
5	ZGODOVINSKE TEME V JAN ARJEVIH ROMANIH	40
5.1	Galjot	40
5.1.1	Tema 17. stoletja	40

5.1.2	Tema političnega in družbenega sistema 17. stoletja	42
5.2	Severni sij	43
5.2.1	Zgodovinska tema predvojnega obdobja	43
5.3	Zvenenje v glavi	45
5.3.1	Tema judovske vojne	45
5.4	Katarina, pav in jezuit	47
5.4.1	Zgodovinska tema 18. stoletja.....	47
5.4.2	Tema romanja v Kelmorajnu	50
5.5	Graditelj	52
5.5.1	Tema mitološkega časa	52
5.5.2	Tema 20. stoletja	53
5.6	Drevo brez imena	54
5.6.1	Tema vrtočloveškega vrtnarstva zgodovine.....	54
5.6.2	Tema druge svetovne vojne	55
5.6.3	Tema vojne na Hrvaškem	56
5.7	To no sem jo videl	57
5.7.1	Tema druge svetovne vojne	57
6	ZGODOVINSKI MOTIVI V JANČARJEVIH ROMANIH	58
6.1	Petintrideset stopinj	58
6.1.1	Motivi druge svetovne vojne in povojnega obdobja	58
6.1.1.1	Motiv maršala Tita in motiv študentskega gibanja.....	58
6.1.1.2	Motivi druge svetovne vojne v poimenovanju	59
6.1.1.3	Motiv kljukastega krifa	60
6.1.2	Motiv biblijskih likov	60
6.1.3	Motiv Visoke pesmi in bojnih psalmov	61
6.1.4	Motivi znanih zgodovinskih osebnosti	61
6.1.5	Motivi srednjega veka.....	63
6.2	Galjot	63
6.2.1	Motiv galeje in galjota	63
6.2.2	Motiv absolutizma	64
6.2.3	Motiv kuge	64
6.2.4	Motiv praznoverja.....	65
6.2.5	Motiv arovnosti.....	65
6.2.6	Motivi tifarjev, prekrševalcev, alkimistov	66
6.2.7	Motiv bioloških procesov	67
6.2.8	Motiv jezuitov	67
6.2.9	Motivi svetnikov.....	68
6.2.9.1	Motiv svetega Roka.....	68
6.2.9.2	Motiv svetega Janeza Krstnika.....	68
6.2.9.3	Motiv svetega Fabijana	68
6.2.9.4	Motiv svetega Antona Padovanskega.....	69
6.2.9.5	Motiv svetega Sebastijana (Boštjana).....	69
6.3	Severni sij	70
6.3.1	Motiv severnega sija	70
6.3.2	Motiv fideov in fidevskega vprašanja.....	70
6.3.3	Motivi političnega dogajanja in zgodovinskih osebnosti.....	71
6.3.3.1	Motiv boljševiške revolucije	71

6.3.3.2	Motivi zgodovinskih osebnosti	72
6.3.4	Motiv feministi nega gibanja.....	74
6.3.5	Motiv vra anja v preteklost glavnega literarnega lika.....	74
6.3.6	Motiv ruske emigrantke	75
6.3.7	Motiv antropolo-ke teorije	75
6.3.8	Motiv nem urstva	75
6.3.9	Motiv kurentovanja.....	75
6.3.10	Motiv zgodovinskega poimenovanja delov mesta in ulic	76
6.3.11	Motiv bibli nih citatov.....	76
6.4	Posmehljivo pofelenje	77
6.4.1	Motiv zgodovine teka-tva	77
6.4.2	Motiv karnevala Mardi Gras	77
6.4.3	Motivi preteklosti mesta	78
6.4.4	Motiv baro nih pridigarjev	78
6.4.5	Motiv svetega Antona.....	78
6.4.6	Motiv vedenja o zgodovini in o pomembnih zgodovinskih osebnostih	79
6.4.6.1	Motiv genetskega spomina.....	79
6.4.6.2	Motiv melanholije	79
6.4.6.3	Motiv smeha skozi zgodovino.....	80
6.4.6.4	Motiv Mrtva-kega plesa.....	80
6.4.7	Motivi pesnikov, pisateljev in drugih ustvarjalcev iz preteklosti....	80
6.4.8	Motivi preteklosti Gregorja Gradnika.....	82
6.5	Zvenenje v glavi.....	83
6.5.1	Motivi zgodovinskih dogodkov in krajev	83
6.5.1.1	Motiv Odese	83
6.5.1.2	Motiv Masade.....	84
6.5.1.3	Motiv Vietnama.....	85
6.5.1.4	Motiv revolucije	86
6.5.1.5	Motiv zgodovinske ko-arkarske tekme.....	86
6.5.2	Motivi pomembnih zgodovinskih osebnosti	86
6.5.2.1	Motiv Jahveja	86
6.5.2.2	Motiv Menahema.....	87
6.5.2.3	Motiv Eleazarja	87
6.5.2.4	Motiv Herodota	87
6.5.2.5	Motiv Bude.....	87
6.5.3	Motiv spomina na mladost	88
6.5.4	Motiv Visoke pesmi.....	88
6.5.5	Motivi kr- anstva	89
6.5.5.1	Motiv svete Barbare.....	89
6.5.5.2	Motiv Jezusa Kristusa.....	89
6.5.5.3	Motiv Kajna in Abela	89
6.6	Katarina, pav in jezuit.....	90
6.6.1	Motiv avstrijsko-pruske vojne.....	90
6.6.1.1	Motiv Marije Terezije.....	91
6.6.2	Motiv ljudske pesmi	92
6.6.3	Motivi kr- anstva in svetopisemskih oseb.....	93
6.6.3.1	Motiv svetega Roka.....	94

6.6.3.2	Motiv svete Nefle (Agnes).....	94
6.6.3.3	Motiv svetega Kri-tofa in svetega Valentina	94
6.6.3.4	Motiv Zlate skrinje	95
6.6.3.5	Motiv Ignacija Lojolskega	95
6.6.3.6	Motiv Kristusovega Pasijona	96
6.6.4	Motiv Judov.....	96
6.6.5	Motivi preteklosti literarnih likov	97
6.6.6	Motiv arhai nega jezika	97
6.7	Graditelj.....	98
6.7.1	Motiv mita o Dedalu	98
6.7.2	Motivi mitolo-kih oseb	99
6.7.2.1	Motiv Dedalusa	99
6.7.2.2	Motiv kralja Minosa	100
6.7.2.3	Motiv boginje Ariadne, Tezeja in boga Dioniza	101
6.7.3	Motiv revolucije	101
6.7.4	Motiv koluta zgodovine	102
6.7.5	Motiv spomina na preteklost.....	102
6.8	Drevo brez imena.....	103
6.8.1	Motivi druge svetovne vojne.....	103
6.8.2	Motiv partizanske pesmi	103
6.8.3	Motiv rimske dobe.....	104
6.8.4	Motiv Judov.....	104
6.8.5	Motiv jamskega loveka	104
6.8.6	Motivni drobci zgodovine pri Janezu Lipniku	105
6.9	To no sem jo videl.....	108
6.9.1	Motiv nem-kega okupatorja na slovenskih tleh	108
6.9.2	Motivi zgodovine v posameznih delih romana	109
6.9.2.1	Zgodovinski motivi v pripovedi Stevana Radovanovi a.....	109
6.9.2.2	Zgodovinski motivi v pripovedi Josefine	110
6.9.2.3	Zgodovinski motivi v pripovedi nem-kega zdravnika.....	110
6.9.2.4	Zgodovinski motivi v pripovedi gospodinje Joffi	111
6.9.2.5	Zgodovinski motivi v pripovedi partizana Jeraneka.....	111
7	SKLEPNE UGOTOVITVE	113
8	VIRI IN LITERATURA	117

1 UVOD

»Ko pi-em tekst iz sodobnega sveta, me vse zamejuje, predmeti, veleblagovnice, ljudje, so asno krofljenje ljudi in idej. Ko vstopim v zgodovino, prestopim polje imaginacije, naenkrat je vse mogo e. /.../ zgodovina, ki je zgodba, ki je sanjska pokrajina in je povsem na razpolago, da jo napolnim s pripovedovanjem, z dana-njim intenzivnim jezikom. Tu se mirno in sredi ob utka za realnost lahko zgodijo stvari, ki so udefne in neverjetne, junakova optika se spreminja v moj jezik in jo iz jezika spet nazaj dolo a ... Resni no gre ó uporabil bi oznako, ki mi je zelo blizu ó za nekaj-en estetski flanr. /.../ Iz svojega fivljenja ne delam literature. Jaz nisem nikakr-en avtobiograf. Moje stvaritve niso noben produkt okolja, pa pa so le rezultat mojega mi-ljenja, utenja, ustvovanja, moje sposobnosti za oblikovanje, tudi domi-ljije, fantazije« (Album slovenskih knjiflevnikov 2006: 259).

Z zgornjimi besedami je Drago Jan ar ozna il svoje ustvarjanje. Uveljavil se ni le s pripovedno prozo, temve tudi z dramatiko in esejistiko. Po besedah Helge Glu-i je osrednja osebnost sodobne slovenske knjiflevnosti. Z romani in novelami pa tudi z dramskimi besedili in esejistiko je ustvaril umetni-ka besedila s svojevrstno mo jo oblikovanja in pripovedne razsefnosti, ki se ne dotika le slovenskega duhovnega in kulturnega sveta, marve izpri uje ob e razumljivo literarno govorico.¹

Jan ar je najprej za el s pisanjem pripovednih del v modernisti ni pripovedni tehniki in pod vplivom francoskega novega romana. V osemdesetih letih prej-njega stoletja je modernisti no tehniko nadgradil z nekaterimi postmodernisti nimi elementi. e se dotaknemo njegove tematike, lahko re emo, da so v ospredju bivanjska vpra-anja loveka, ki ga na eni strani obvladujejo nenadzorljivi in nerazumljivi mehanizmi zgodovine, na drugi pa njegova lastna

¹ <http://www.drustvo-dsp.si/si/pisatelji/211/detail.html>.

zaznamovanost. Za predstavitev lovekove usode v neobvladljivem objektivnem svetu pogosto uporablja zgodovinsko tematiko.²

Po besedah Silvije Borovnik »*ima pisatelj izredno zmoglost za ustvarjanje asovne in lokalne atmosfere, na osnovi katere odkriva temne, nepojasnljive koti ke lovekove notranjosti*« (Album slovenskih književnikov 2006: 259).

Tomo Virk je zapisal, da je literarni opus Draga Janarja, v svetu najbolj uveljavljenega in prevajanega sodobnega slovenskega pisatelja, ne le obsefen, ampak tudi po kakovosti presenetljivo uravnotefen (Album slovenskih književnikov 2006: 259).

Diplomsko delo je sestavljeno iz treh sklopov, in sicer v prvem delu obravnavam teorijo teme in motiva, ki sta ključna pojma za ločevanje zgodovine kot teme in zgodovine kot motiva v Janarjevih romanih. V drugem sklopu predstavljam zgodovinske teme v Janarjevih romanih. Tretji sklop je namenjen raziskovanju zgodovinskih motivov v njegovih romanih.

Diplomsko raziskovanje se nanaša na vse Janarjeve romane:

Petintrideset stopinj (1974); *Galjot* (1978); *Severni sij* (1984); *Posmehljivo pofelenje* (1993); *Zvenenje v glavi* (1998); *Katarina, pav in jezuit* (2000); *Graditelj* (2006); *Drevo brez imena* (2008); *To no sem jo videl* (2010).

1.1 Namen

Namen diplomskega dela je raziskati, kje v romanih se zgodovina pojavlja kot tema, torej kje je zgodovina –ir–e zasnovana, ter kje se zgodovina pojavlja zgolj kot motiv oziroma kje v romanu najdemo le motivne drobce zgodovine. Iz različnih virov je mogoče razbrati, da je Janar napisal romane, ki so dobili oznako zgodovinski roman in je v njih zgodovinska tematika zasnovana –ir–e. Ponekod pa

² <http://www.drustvo-dsp.si/si/pisatelji/211/detail.html>.

se zgodovina pojavlja le kot motiv, torej Jan ar skozi zgodovinska dejstva predstavlja sodobnega loveka in druflbo. V njegovih delih se motivi iz zgodovine pogosto pojavljajo, ne samo v romanih, tudi v kratki prozi in dramatiki.

1.2 Raziskovalne hipoteze

Zastavila sem si naslednje raziskovalne hipoteze.

- a) Menim, da se v Jan arjevih romanih odrafla slovenska zgodovina, kar se kaffe v omenjenih zgodovinskih obdobjih, ki jih vpleta v svoje romane.
- b) Jan arjev literarni prostor so razli ni kraji v takratni Jugoslaviji, v Avstro-Ogrski monarhiji, pa tudi drugi kraji po svetu, svoj prostor dobi celo Amerika.
- c) Zgodovinska obdobja, ki se pojavljajo v posameznih romanih, so razli na. Pisatelj posega dale v zgodovino, v mitolo-ki as, v antiko, barok, v as pred drugo svetovno vojno in as po njej. Do teh obdobj goji posebna ustva, zato ustvari literarne like, ki se pojavljajo v posameznih zgodovinskih obdobjih, v katerih se izoblikujeta njihov zna aj in podoba.

1.3 Metodologija

V diplomskem delu je bila uporabljena slede a metodologija:

- a) deskriptivno metodo sem uporabila za preu evanje literature in literarnoteoreti nih pojmov;
- b) komparativna metoda; ta metoda mi je sluffila za lo evanje motiva in teme, kako se v posameznih romanih odrafla zgodovina kot motiv in kako zgodovina kot tema;
- c) zgodovinska metoda mi je pomagala osvetliti dolo eno zgodovinsko obdobje in pomembne zgodovinske prelomnice;
 -) metoda abstrakcije in konkretizacije: s to metodo pa sem dolo ila bistvene vire in informacije, ki sem jih uporabila pri raziskovanju zastavljenega problema.

Ugotovitve sem povzemala iz primarnih in sekundarnih virov: romani Draga Janarja, strokovna literatura, spremne besede, članki in intervjuji v revijah ter časopisih (poglavje Viri in literatura).

2 LITERARNOTEORETI NI POJMI

2.1 Literarna morfologija

e želimo razumeti razliko med temo in motivom v literarnem delu, je treba najprej razumeti pojem literarne morfologije.³ Naloga morfologije literarnega dela je ugotoviti, kaj je v sestavi literarne umetnine specifično v primerjavi s polliterarnimi in neliterarnimi besedili pa tudi z drugimi umetnostnimi tvorbami; to pomeni, da jo zanima literatura kot posebna »forma« ali »struktura« s svojimi specifičnimi zakonitostmi, sestavnimi deli in elementi, zlasti kolikor se ločijo od vseh drugih tvorb bodisi jezika bodisi umetnosti (Kos 2001: 63).

2.1.1 Predmet literarne morfologije

Po Janku Kosu je predmet literarne morfologije specifično bolj literaren kot predmet drugih literarnoteoretičnih disciplin, ker vanj spadajo vsi izrazito literarno-formalni in literarno-estetski problemi, ki postanejo pomembni, ko mislimo na literaturo kot literaturo.

Morfologija se sicer prav tako ukvarja s pojmi, ki so pomembni tudi za teorijo drugih umetnosti (snov, vsebina, forma, stil itn.), vendar imajo ti pojmi za literaturo poseben pomen, ki se pogosto loči od tistega za druge umetnosti. Naloga literarne morfologije je dognati prav ta pomen oziroma njegove posebnosti (Kos 2001: 63).

³ »Strokovno ime za panogo, ki se v okviru literarne teorije ukvarja s sestavo besedne umetnine, je morfologija literarnega dela ali na kratko literarna morfologija (iz gr. morphé = lik, oblika in lógos = beseda, govor, nauk). Podobno kot obravnava literarna fenomenologija bistvo besedne umetnosti in literarna ontologija njen obstoj, se morfologija ukvarja s formalnimi vprašanji njene sestave« (Kos 2001: 63).

2.1.2 Pojmi literarne morfologije in pomen jezika za sestavo besedne umetnine

e povzamemo besede Janka Kosa, lahko rečemo, da je izhodišče literarne morfologije domneva, da je literarno delo sestavljeno drugače od drugih umetnin. Ta razlika nastaja predvsem s tem, da je zgrajeno s snovjo ali gradivom naravnega jezika. Ta bistveno določa sestavo literature v primerjavi z glasbeno umetnino, kjer je sestava odvisna od posebne narave tonov, ali pa slikarstvom, kjer odločilne so barve in narava snovne podlage, na primer platna. S tega stališča je treba sestavo besedne umetnine, kolikor temelji v sestavi jezika, razločiti za tisto »differentio specifico«, ki je sestavni del pojma o bistvu literature, kot ga preučuje literarna fenomenologija.⁴ Podrobneje pa se s to sestavo kot s samostojnim področjem, ki terja posebne pojme, ukvarja morfologija literarnega dela (Kos 2001: 63, 64).

2.1.3 Morfološka vprašanja

Ko govorimo o morfologiji literarnega dela, je treba omeniti, da se morfologija posveča različnim vprašanjem, ki se povezujejo v sklope. Ta vprašanja delimo na različna področja (Kos 2001: 64).

Ta področja so:

tematologija;⁵

poetika v offjem pomenu;⁶

teorija stila in verza;⁷

genologija.⁸

⁴ »Strokovna oznaka za literarnoteoretično disciplino, ki se ukvarja z bistvom literature, je fenomenologija literarnega dela« (Kos 2001: 23).

⁵ »Vprašanja o tem, kaj je v literaturi snov in kaj so v literarnem delu motiv, tema in ideja, sestavljajo področje, ki ga običajno imenujemo tematologija« (Kos 2001: 64).

⁶ »Vprašanja o tem, kaj je v besedni umetnini vsebina, kaj pa forma in v kakšnem razmerju sta med sabo, je temeljno vprašanje, s katerim se ukvarja poetika v današnjem offjem pomenu besede« (Kos 2001: 64).

⁷ »Iz istega območja poetika, kjer se razpravlja o stilu in ritmu besedne umetnine, izhajata kot posebni področji – teorija stila ali starejša oznaka stilistika, in teorija verza, po starem imenovana kar metrika ali z novejšim izrazom verzologija« (Kos 2001: 64).

2.1.4 Tematologija

Glede na to, da me je v diplomskem delu zanimala zgodovina kot tema in motiv v romanih Draga Jan arja, sem se v teoreti nem delu osredoto ila na podro je tematologije. Temeljna tematolo-ka vpra-anja po Janku Kosu pa se nana-ajo na to, kaj je v literaturi ali v zvezi z njo snov, kaj je v besedni umetnini motiv in kaj je v literarnem delu tema, v asih tudi ideja.

»Francoski in angle-ki pojem za temo (le thème, the theme) pomenita obi ajno snov, pa tudi motiv, temo in idejo. Podobno velja za francoski pojem sifleja (le sujet), ki ga ruska literarna veda pozna kot »sjuflet«. Zaradi -iroke, ne preve strogo definirane pomenske vsebine tak-ni pojmi seveda niso preve primerni za razlo evanje, kaj je v literaturi snov, motiv, tema ali ideja. To je razlog, da tematolo-ka vpra-anja -e niso dosegla prave jasnosti. Vendar so zelo pomembna, saj se -ele z njihovo pomo jo dá priti v osrednjo morfolo-ko problematiko vsebine in forme. Pojmi snov, motiv in tema so izhodi-e za pojma vsebina in forma oziroma se vanje vklju ujejo« (Kos 2001: 65).

2.1.4.1 Motiv in tema

Motiv in tema sta glavni kategoriji za raz lembo vsebine.⁹ Oba pojma spadata sicer tudi v obmo je tematologije, kjer ju obravnavamo v zvezi s pojmom

⁸ »Na vsa ta vpra-anja se kot poseben oddelek navezuje teorija literarnih vrst ali zvrsti, ki temelji deloma tudi na dognanjih tematologije. Strokovno ime zanjo je genologija (gr. génos = rod, vrsta, zvrst« (Kos 2001: 64).

⁹ Vsebina (tudi forma) je temeljna struktura besedne umetnine. Ruski formalisti so po prvi svetovni vojni menili, da pojem vsebine ni literaren in da ne spada v sámó besedno umetnino ter da ne more pojasniti njene sestave. Tako so menili tudi sodobni predstavniki t. i. strukturalne poetike. Po njihovem mnenju je sámó forma prava literarnoestetska struktura znotraj besedne umetnine, medtem ko je vsebina nekaj neliterarnega in neestetskega. Po prvi svetovni vojni je na tako stali-e odgovarjal M. Bahtin z opozorilom, da vsebine ni mogo e izklju iti iz sestave literarnega dela, saj tvori s formo enoto, v kateri obstajata v medsebojnem odnosu. Brez vsebine bi tudi pojem forme postal nesmiseln, kajti forma obstaja samo toliko, kolikor se postavlja ob ne em, kar ni forma; to pa je ravno vsebina. Forme ni brez vsebine in narobe (povzeto po Kos 2001: 76).

zunajliterarne snovi.¹⁰ Vendar pa po svoji glavni funkciji sodita v teorijo vsebine literarnega dela, saj predstavljata temeljna pojma za analizo njene sestave.

2.1.4.1.1 Motiv

Prvotni pomen motiva izhaja iz latinskega glagola »movêre« in pomeni gibajo e se, gibalo, nagib ali tudi gibajo o silo. Sam prvotni pomen ne more razlofiti, kaj pomenijo motivi kot bistveni sklopi literarne vsebine (Kos 2001: 80).

Motivi so v besedni umetnini vsebinske enote, ki so sestavljene iz snovno-materialnih prvin.¹¹ Te se potem povezujejo v ve je predmetne sklope, ki so postavljeni v objektivni as in prostor. Motivi so tako lahko predmeti, liki, situacije, osebe, dogodki itd. Motivi lahko imajo konkretno podobo ali pa so nekaj splo-nega. Bistvena lastnost motiva je, da se lahko isti lik ponavlja v spremenjeni podobi v razli nih delih. Do motiva pridemo s primerjavo razli nih literarnih del, v katerih se ponavljajo snovno-materialni sklopi (Kos 2001: 80).

Treba je poudariti, da motivi vsebujejo tudi idejno-racionalne¹² in afektivno-emotivne prvine.¹³ Te prvine so vez, prek katere so motivi pripeti na teme (Kos 2001: 80).

Postavlja se tudi vpra-anje, kako so motivi lahko med seboj povezani. Janko Kos ugotavlja, da se motivi med seboj razlikujejo glede na zunanji obseg, -tevilu in

¹⁰ Je snov, iz katere nastaja v besedni umetnini kot iz prvotnega gradiva, materije ali materiala vsebina, motivi, teme, ideje, pa tudi forma (Kos 2001: 65).

¹¹ »Snovno-materialne sestavine so v besedni umetnini samo ena od treh vrst elementov, ki so za njeno sestavo temeljni in jih zato imenujemo temeljne enote literarnega dela« (Kos 2001: 74). Sestavine literarnega dela so trojne: snovno-materialne, idejno-racionalne in emotivno-afektivne. Tak-ne sestavine so najmanj-e enote literarnega dela. Nikoli ne obstajajo same zase, ampak so spojene v vi-je sestave, kot sta vsebina in forma. V obeh lahko razlo imo manj-e plasti. V sami vsebini se spajajo motivi, teme in ideje. Forma pa je raz lenjena na notranjo in zunanjo, ki se naprej delita na zgradbo, ritem in stil (Kos 2001: 70).

¹² »Idejno-racionalne ali miselne prvine sestavljajo v literarnem delu vse tisto, kar nas spominja na abstraktne ideje, misli, odmi-ljena duhovna stanja, pojme in lastnosti, se pravi vse, kar si v realni stvarnosti lahko mislimo samo v obliki abstraktno-nazornih pojmov in idej« (Kos 2001: 75).

¹³ »Afektivno-emocionalne ali -ustvene prvine so v besedni umetnini nosilci vsega tistega, kar nas v realnem flivljenju spominja na -ustvena stanja, razpoloflenja ali afekte in kar ni predstavljivo niti s pomo -jo abstraktnih pojmov niti s kolikor toliko nazorno predstavo« (Kos 2001: 75).

povezavo. Glede na obseg lahko rečemo, da so motivi zelo majhni, drobni, lahko pa so zelo obsefni in zajamejo celoten tekst. Tisti motivi, ki so zelo drobni, se imenujejo motivni drobci. Le-ti so kot leni komparacije. Motivi, ki lahko nastopajo samostojno ali pa v povezavi z drugimi motivi, so motivi srednjega obsega. Kadar se več motivov spoji v velik motiv, se to imenuje motivni sklop (Kos 2001: 81).

Tudi število motivov v samem besedilu je različno. Poznamo enomotivna besedila, v katerih najdemo zgolj en sam motiv. To je običajno v lirskih pesmih, baladah, romancah, kratkih zgodbah, novelah ali rtičah. Vendar se še tudi v krajših tekstih najde povezava dveh ali treh motivov v večjo motivno enoto. Take povezave so pogostejše v daljših tekstih, epih, dramah, daljših novelah, povestih in romanih (Kos 2001: 81).

Glede na to, ali gre za liriko, epsko ali dramsko delo, lahko rečemo, da je motivov v liriki dosti manj in so drobnejši ter za sestavo manj odločilni. Tako lahko sklepamo, da enotnost lirskega teksta ne nastaja prvenstveno iz motivne mreže, ampak predvsem iz podlage, tj. iz teme (Kos 2001: 81).

2.1.4.1.2 Tema

Izvor pojma tema izhaja iz grškega glagola »títhemi«, kar izvirno pomeni to, kar je »postavljeno«. Če pa se ustavimo pri »ír-em« smislu, pa danes pomeni tisto, kar je dejansko postavljeno pred »pi-og« kot njegova naloga ali »predmet«, o katerem naj »pi-e«. V natančnem literarnoteoretičnem smislu pomeni tema posebno vsebinsko tvorbo, ki je sestavljena iz temeljnih elementov literarnega dela, vendar različno od motiva. V primerjavi z motivom, ki ga sestavljajo snovno-materialne sestavine, ki so v njem glavne, pa teme sestavljajo pretežno idejno-racionalne in afektivno-emocionalne prvine. Ravno zato je tema bolj »idejna«, »idealna«, »duhovna«, »abstraktna«. Teme so glede na prevlado prvin lahko različne. Ko prevladujejo idejno-racionalni elementi, govorimo o ideji, ki je lahko vpletena v celotno literarno besedilo, izstopi lahko kot refleksija, nauk ali celo doktrina. Na

tem mestu torej govorimo o ideji literarnega dela kot tezi ali tendenci (Kos 2001: 82).

Kadar se v temo združujejo različne idejno-racionalne in afektivno-emocionalne prvine in se le-te nikjer ne združijo v eno, s seboj pa nosijo bolj zapleten pogled na filivljenje, takrat nastane drugačen tip teme. V tem primeru gre bolj za problem, perspektivo na vrsto filivljenjskih vprašanj ali za filivljenjsko-etični nazor, ki se ne more formulirati v eno samo idejo (Kos 2001: 82).

Obstajajo pa tudi teme, ki jih sestavljajo pretežno samo afektivno-emocionalne prvine. Takšna tema je lahko podlaga literarnemu delu v liriki, pa tudi v modernejši pripovedni prozi in dramatiki (Kos 2001: 83).

Glede na število tem, ki se v literarnem besedilu pojavljajo, poznamo enotemska besedila. V teh besedilih je tema ena sama. To so zlasti lirski teksti. Tudi v daljših tekstih je tema lahko ena sama in je zadostna za njihovo enotnost. V zelo obsefnih tekstih pa je možna kombinacija dveh ali več tem. V tem primeru pa se teme združijo v eno nadtemo, v nasprotnem primeru delo ne bi bilo enotno. Večtematska sestava je značilna za epe, romane in obsefnije drame. Kjer gre za razrahljano tematsko povezanost, se mora enotnost dela utrjevati tudi s pomočjo motivne povezanosti. Vendar je treba opozoriti, da sama motivika ne more zagotoviti, da bi bila takšna dela zares enotna, saj bi brez tematske povezave razpadla na dele, ki bi bili samo na videz združeni (Kos 2001: 83, 84).

3 DRAGO JAN AR

Pripovednik in dramatik Drago Jan ar je bil rojen 13. aprila 1948 v Mariboru. Osnovno šolo in tehniško šolo za kemijsko stroko je dokončal v Rušah. V Mariboru je končal tudi višjo pravno šolo. Med študijem je bil kulturni, glavni in odgovorni urednik študentskega lista Katedra. (Glušič 1996: 74, Album slovenskih pisateljev 2006: 258). Danes je zaposlen pri Slovenski matici kot urednik in tajnik ter je eden izmed najbolj plodovitih slovenskih pisateljev. Znan je tudi kot esejist; v svojih esejih se je velikokrat ukvarjal s problemi politike in civilne družbe.

Pripovedništvo v njegovem za etnem ustvarjalnem obdobju je kazalo vidno usmerjene znake iskanja lastnega literarnega izraza v okviru nekatere značilnosti literarnega toka slovenske proze na prehodu iz šestdesetih v sedemdeseta leta. Jan arjeva pripoved se v tem času usmeri v zapisovanje »posebne atmosfere dogajanja, v katerem se zapletene literarne osebe iz nejasnega in manj razberljivega socialnega ozadja prebijajo skozi eksistencialno stisko« (Glušič 2002: 269).

Njegova zgodnja proza je po besedah Silvije Borovnik nabita »z eksperimentalno teflo, ob utljiivo za esteticisti no zvo nost besednega izraza«. Njegova pozneje nastala literarna besedila pa se večinoma vrtijo okrog ene teme, »to je vprašanj, na katera naleti posameznik v sporu z oblastjo, s tako imenovano družbo in zgodovino« (Borovnik 2000: 182). Borovnikova piše tudi, da njegov slog pozneje postaja, v primerjavi z zgodnejšo prozo, bolj sproščen, manj krčevit, še vedno inovativen pa tudi vse bolj duhovit in komunikativen (Borovnik 2000: 184).

Jan ar viharno zgodovinsko obdobje dostikrat uporablja kot kuliso, na ozadju katere naslika ponavljajoče se ozraje zmedenosti in loveških blodenj. »Jan arjev pripovedovalec z ostro ironijo preigrava vzorce iz evropske pa tudi slovenske literarne tradicije«, s katero odpira prozi razgibano pot v postmodernisti neigrivosti (Borovnik 2000: 184).

Glu-i eva pi-e, da je literarna resni nost zna ilna za Jan arjevo odslikavanje love-kih usod ter zgodovinskih silnic in njihovega medsebojnega spopadanja (Glu-i 2002: 287).

3.1 Pisateljevi pogledi na lastno ustvarjanje in odnos do zgodovine

Ker je Drago Jan ar sodobni slovenski pisatelj, obstaja veliko intervjujev, ki so ohranjeni in iz katerih lahko razberemo njegove poglede na lastno ustvarjanje. Veliko takih pogovorov, ki so zbrani na enem mestu, najdemo v delu, ki ga je uredil in spremno besedo zanj napisal Jaroslav Skru-ny *Ko se nasanjamo, bomo spali naprej*. Tu so objavljeni pogovori razli nih spra-evalcev z Jan arjem, in to za razli ne asopise. Tudi v drugih asopisih je bilo mo zaslediti intervjuje, v katerih je Jan ar razkril svoj pogled na lastno ustvarjanje, pogled na njegov preplet preteklosti in sedanjosti, na zgodovinske teme in motive, ki so zaznamovali njegovo ustvarjanje.

O svojih za etkih je Jan ar spregovoril z Miroslavom Slano-Mirosom leta 1978 v Knjigi, in sicer pravi:

»Za etki mojega pisanja sodijo v miselno, slovstveno in publicisti no razgibano obdobje pred desetimi leti, ko je bilo, poleg drugega, veliko besed tudi o tem, da literatura sveta ne more ve tako odlo ilno in dejavno vplivati in spreminjati, kot naj bi ga spreminjala neko . Pri Slovencih je bilo prav tako treba sprejeti in preboleti dejstvo, da literatura nima ve niti svojega sakralnega poslanstva niti funkcije dejavnega spreminjevalca zgodovine, da literatura ni ve temeljna konstituenta na-e nacionalne bitnosti, saj se ta uresni uje tudi na drugih ravneh« (Jan ar 1997: 8).

V pogovoru z Marjeto Novak Kajzer je povedal, da je nekatere izku-nje iz flivljenja prenesel v svoje romane, vendar so le-te preoblikovane, ne gre zgolj za pisanje iz istega flivljenja (Novak Kajzer 1993: 56).

Jan ar je v enem izmed intervjujev povedal tudi, da ko pi-e, ne razmi-lja. Na trditev Milana Dekleve v Dnevniku iz leta 1982, da so njegova dela nasi ena s fabulativno dinamiko, pa odgovarja:

»Ker smo se rodili pod praznim nebom, zemeljska ekonomija pa nam ni poklonila globljega smisla, se mi je kazalo, da je edina mofnost osvobajanja v samem osvoboditvenem procesu. e kon nega smisla ni mogo e dose i, ostane samo gibanje, gibanje samo. V tem procesu sta eti nost in katarza, ne glede na sicer-njo fatalnost po etja. e se osredoto imo na fabulo: dose i ho em preglednost zgodbe ali junakove usode. Ker literatura zapisuje kaoti nost sveta, je fabula njen povezovalni element. Brez nje grozi knjiflevnemu delu izguba identitete« (Jan ar 1997: 26).

Jan ar kot izhodi- e za posamezno delo zbere navadno stvarno gradivo. Postavi se vpra-anje, e si, ko ga nekaj zanima, to zapi-e in pozneje tudi uporabi. Nato pojasni, da se mu v asih zgodi, da ga vpra-ajo, od kod ima ta ali oni podatek, sam pa tega ne ve ve . Zapisek iz knjige ali kak podatek mu toliko asa leffi v predalu, da pozabi na knjigo, iz katere ga je vzel. Pove, da se je posebej ukvarjal s srednjim vekom, s takratnim na inom fivljenja, z verovanjem, s spolnostjo. Iz tega je nastal kup zapiskov (Novak Kajzer 1993: 61).

In kaj meni o zgodovinskem romanu, katerega se je lotil tudi sam? V enem izmed intervjujev je izpra-evalec Miroslav Slana-Miros Jan arju postavil vpra-anje, kako bi komentiral, da zgodovinske romane obi ajno pi-ejo starej-i »upokojeni« pisci, on pa je mlaj-i pisec. Jan ar je na to odgovoril: *»Nisem vedel, da je zgodovinski roman rezerviran samo za 'upokojene' pisce. Sprva sem nameraval napisati serijo nekak-nih novelisti nih travestij na lepe legende iz ljudskih in umetnih pesmi, Turja-ko Rozamundo, Galjota, nemara tudi Lepo Vido itd. í Potem pa me je Galjot za el vle i vase, vse druge zamisli sem opustil in prvotno idejo popolnoma zavrgel in se lotil ne esa isto drugega. Tako preprosto je bilo to í pa tisti as, tisto sedemnajsto stoletje, ki je terjalo od loveka vztrajnosti v neverjetnih duhovnih in fizi nih preizku-njah í « (Jan ar 1997: 12).* V nadaljevanju pa je povedal, da je menda jasno, da je Galjot druga en zgodovinski

roman, da ima druge razsežnosti, da je njegova formalna in notranja gradnja v popolnem nasprotju s tradicionalnim zgodovinskim romanom.

Pomembno je tudi, kaj meni o pisanju iz preteklosti, iz preteklih oseb in časov, ali naj pisatelj raje rupa iz našega zdajšnjosti. Njegovo mnenje je, naj avtor rupa iz lastnega individualnega izkustva, iz svojega navdiha, iz lastne domišljije, mišljenja, pa naj gre za preteklost ali sedanost (Janar 1997: 14). Konkretno o *Galjotu* je povedal, da je vsak stavek v romanu del celotnega sporočila, da vsaka beseda govori o v našem in danem loveku. Janar je, kot je povedal sam, v romanu skušal združiti zgodovinsko potepništvo 17. stoletja in kaotičnost loveka v stehnziranem porabniškem svetu, saj je bil lovek v 17. stoletju prav tako noro razrvan, kot je današnji.

Janarjevi nazori glede literature, za katero pravi, da je lahko družbeno kritika, ki je lahko taka le v nekem segmentu, »ki bo neko postal manj vladna plast tega pisanja, ko bo problem resno obdelalo zgodovinopisje in družboslovje«. Pravi tudi, da literatura ni »afurna sanitarna in moralna inpekcija«, da izhaja tudi iz »deformacij politike in oblasti«. Tudi se izhaja iz konkretne zgodovinske situacije, tudi se je družbenokritična, mora njena »najgloblja intencija s svojimi slutenskimi tipalkami segati k temeljnim vprašanjem eksistence, k usodi« (Dovi 2007: 226, 227).

Če smo prebrali njegove romane in njegove lastne sodbe o pisanju, lahko zagotovo trdimo, da je bistvo njegovega ustvarjanja preplet preteklosti in sedanosti. Dogajanje v romanih je pogosto postavljeno v zgodovino, včasih sega zelo daleč nazaj v preteklost, ne pa vedno. Janar je mnenja, da je skozi zgodovinsko perspektivo mogoče priti do obutka za tragedijo. Bistvena lovekova postavljenost v svet in njegova razmerja do drugih ljudi se ne spreminjajo, zato pravi, da vsak zgodovinski tekst govori tudi o nas in o našem času. Če so se nekatere stvari v zgodovini že zaključile, to ne pomeni, da so se v sedanosti kaj spremenile.

Za Jan arja je bila zgodovinska snov vedno »zgodovinska«. Bila je stvar eksistence¹⁴ in esence,¹⁵ se pravi sodobna. Ravno v tem smislu je Jan arjev novi roman, ki se dogaja danes, »zgodovinski« (Jan ar 1997: 164). Zgodovino je vedno videl kot ironi no, muhasto gospo, ki se igra z nami. Zgodovina se nam po Jan arjevem mnenju resni no dogaja kot ironi na literarna –torija. Vedno, ko se v literaturi ukvarja z zgodovino, je to zanj vpra–anje sodobnosti, saj srednjeve–ki lovek ni dosti druga en od loveka 20. stoletja. Spremenile so se le vrednote, gledanje na boga. Literatura pa govori o temeljnih konstantah, kot so temelji bivanja, vpra–anja ljubezni in smrti (Jan ar 1997: 257).

3.2 Pomen postmodernizma za zgodovinsko tematiko in motiviko

Postmodernizem je v sodobnem asu bolj naklonjen politizaciji fanra. Postavlja si vpra–anja, ali je zgodovinska vednost sama sebi namen ali je tudi sredstvo politične mo i (Hladnik 2009: 43; povzeto po Wesseling 1991). Postmodernizem je tudi osrednji slog slovenske književnosti na prelomu stoletja, ki je navadno opredeljen kot vra anje k preteklim literarnim smerem, zvrstem, slogom in oblikam s pomo jo simuliranja, imitiranja, citiranja in medbesedilnosti. Upoveduje resni nost, gre pa za me–anje zgodovinske stvarnosti in izmi–ljije, pa tudi klasi ne in trivialne književnosti. Resni nost je iz postmodernizma izginila oziroma nastaja tako, da jo postmodernisti jemljejo iz pretekle umetnosti, pa tudi iz znanosti, na nek na in jo ponavljajo (Poga nik 2000: 188), in ravno to se odrafla tudi pri Jan arju.

»Sodobni slovenski roman obdobjno opredeljuje postmoderna (povzeto po Kos 2001): predpona post ozna uje, da ta književnost vklju uje predhodno, moderno tradicijo (in v njej razberljivo 'retoriko asovnosti'), hkrati pa jo kriti no reflektira in celo zapu–a. Natan neje: romani, ki odkrito prevpra–ujejo zgodovino (slovenskega) prostora, soobstajajo z romani, ki predstavljajo

¹⁴ Materialna ali duhovna navzo nost v stvarnosti; obstajanje, obstoj, bivanje.

¹⁵ Kar opredeljuje kaj, da je to, kar je; bistvo.

samoopredelitev slovenskega kulturnega prostora z vidika sodobne, diskurzivno dožete ve - in medkulturnosti« (Matajc 2010: 166).

Jan arjeva dela so po mnenju mnogih napisana v postmodernisti nem slogu. Nekateri literarni kritiki Jan arja spravljajo v zvezo s postmodernizmom ali pa ga uvr- ajo med njegove reprezentante na Slovenskem. Jan ar je z izdajo novel v knjigi *O bledem hudodelcu* (1978) zaklju il modernisti no obdobje. e izpostavimo roman *Severni sij* (1978) in druge novele, ki so nastale po tem letu, pa lahko re emo, da je snoval dela, ki obnavljajo eksistencialne teme, ki jih postavlja v trdnej-e formalne okvirje, tako da je nekdanja neposrednost modernisti ne zavesti podrejena strofji formalni logiki. To pa naj bi kazalo na postmodernisti no podlago. Resni nost, ki jo gradi Jan ar, ni dvoumna zgradba ve razli nih resni nosti, ampak je zmeraj postavljena na ostrino tistih eksistencialnih poloflajev, kjer ne more biti ve dvoma, kaj je lovek (Kos 1995: 138).

Po besedah Jaroslava Skru-nyja v literaturi dostikrat zasledimo prepri anje, da so se vse velike zgodbe tega sveta fle zgodile. Tako se lahko literatura samo -e ponavlja na postmodernisti ni na in, kjer je popolni relativizem glede vrednostnih in estetskih meril (Jan ar 1997: 243). Torej je za postmodernizem zna ilno predvsem offvljanje tem, ki ozna ujejo preteklo dogajanje.

Jan ar kot u enec modernizma, med katere se pri-teva, pravi, da si je tudi sam zatiskal o i pred resni nostjo. V zraku je bila ideja, da se ni velikega ne more ve zgoditi, kljub temu da se nam vedno znova dogajajo velike stvari. Svet se ves as spreminja. In vedno, ko se je zgodila kak-na sprememba, se je govorilo, da je ta zadnja. Zdelo se je, da bomo fliveli tiso let v nekem stabilnem svetu. Vendar je bilo tako razmi-ljanje zmotno. Zgodovina pa v asih potrjuje, kar si je morda literatura pred tem izmislila (Jan ar 1997: 244).

V Jan arjevih delih je ob obilni uporabi postmodernisti nih pripovednih postopkov (ironija, intertekstualnost, citatnost, asovna fragmentarnost,

kompozicijsko na elo ponavljanja in permutiranja, nejasen smisel celote, odsotnost znamenj, da gre v pripovedi za resni nost, kot jo doživlja v sebi prezentna zavest, avtobiografski motivi, uporaba toka zavesti, zgodba, zgrajena po vzorcih pustolovskih romanov, metafikcija in drugo) –e zmeraj opazna resnoba sociokulturnega sporočila o stanju sodobne kulture, o družbeni usodi potrošniške družbe, zatopljeni v nihilistični filozofski kontekst. Duh obdobja sicer napolnjuje in prenika filozofija nihilizma, ena od najbolj pretresljivih konsekvenc epistemološkega nihilizma pa vodi v zanikanje eksistence in realnosti vesolja (Pszczoła Sosnovec 2002: 318, 319).

4 JAN ARJEVI ROMANI

Drago Jan ar je do tega asa napisal devet romanov. Najprej si bomo pogledali, kaj pomenita pojma fabula in sife, ki spadata v okvir romana, v nadaljevanju pa bomo predstavili eno najpomembnejih zna ilnosti Jan arjevega literarnega ustvarjanja, to je preplet realnosti in fikcije, temu pa sledi predstavitev zna ilnosti Jan arjevih romanov.

4.1 Fabula

Fabula ali zgodba izhaja iz latinskega izraza pravljica, basen. Nekaj asa je bila fabula tudi pri nas tisto, kar –e danes imenujemo basen, morda le z dopolnilom »ezopska« (f.). Danes je ta pojem redkeje rabljen in ozna uje dogajalni povzetek knjiflevnega besedila, osnovni, naravno zaporejeni potek dogajanja. Tudi »zgodba« je glede na pomen me–an izraz; pomeni lahko sinonim za kraj–o pripoved, ki nekako bolj obstaja med anekdoto in novelo, pomeni lahko zaokrofleno dogajanje, to je z »za etkom« in »koncem«, povzeto v naravnem zaporedju (Kmecl 1983: 225).

fie Aristotel je govoril o zgodbi, in sicer pravi, da je zgodba temeljna zna ilnost pripovedi. Dobre pripovedi morajo imeti za etek, sredino in zaklju ek, uflitek pa nudijo zaradi svoje ritmi ne urejenosti. Zgodba mora imeti za etno stanje, spremembo in pa tudi razplet, ki spremembo ozna uje kot pomembno. Potrebna je povezava med razvojem na ravni dogodkov in spremembo na ravni teme. Preprosto zaporedje dogodkov –e ne predstavlja zgodbe. Konec pa se mora nana–ati na za etek (Culler 2008: 101).

4.2 Sife

Pojem sife v francoski literarni vedi pomeni »snov«. Po formalistih v sodobni knjiflevni vedi gre za enkratno knjiflevno organizacijo snovi. V nasprotju s fabulo,

ki predstavlja naravno asovno zaporejen povzetek dogajanja, sifle upo-teva razporejenost snovi glede na literarne uinke, ko se na primer »notranji« as zaradi doseganja posebnih uinkov v razmerju do realnega temeljito preme-a (Kmecl 1983: 225).

4.3 Resni nost in fikcija

Sam pojem fikcije v Slovarju slovenskega knjiflnega jezika pomeni nekaj, kar je izmi-ljeno in v resni nosti ne obstaja. Tudi Jan ar v svojih delih velikokrat prepleta resni nost z literaturo/fikcijo. Na nek na in ena i resni nost fivljenja z resni nostjo literature. Sam pravi, da lovek v asih res zamenja literaturo za fivljenje. fivljenje resni no prina-a situacije, ki bi jih lahko prej pripisovali literaturi. Za pisatelja je tako dobro, da doffivi im ve najrazli nej-ih fivljenjskih izku-enj, da laffje ustvarja literaturo. Vendar to ni pogoj za dobro literaturo. Pravi tudi, da je nanj vplivalo predvsem branje Eliota in Dostojevskega. Tak-na branja lahko mo no vplivajo na ob utljivega in ustvenega ustvarjalnega loveka; v takih primerih potem pride do zamenjave resni nosti z literaturo (Jan ar 1997: 117).

Joflica eh je v razpravi *Med fikcijo in resni nostjo v avtobiografski prozi* podala nekatere zna ilnosti, in sicer izpostavlja Ingardnovo teorijo, ki pravi, da v knjiflevnosti obstajata realnost in kvazirealnost ali realnost in fikcija zgolj kot vzporedna svetova, to je brez kakr-nih koli dotikali- in prehodov. Kot tak-na vzpostavljata ostro lo nico med literaturo in neliteraturo (eh 2008: 24). Pi-e tudi, da je bila Ingardnova teza o realnosti v literarnem delu, ki da je zgolj kvazirealnost, kriti no sprejeta, pomislek se najo itneje vzpostavi -e posebej ob tistih literarnih flanrih (npr. zgodovinskem, biografskem, avtobiografskem romanu), v katerih se fikcija in resni nost nikakor ne izklju ujeta, temve na poseben na in preffemata in dopolnjujeta (eh 2008: 24). ehova izpostavi tudi Iserja in njegovo razmi-ljanje o resni nosti in fikciji; po Iserju torej fikcija ni v nasprotju z resni nostjo, ampak o tej resni nosti nekaj sporo a, vanjo se vpenja oziroma je z njo v parazitskem odnosu (eh 2008: 25). Tudi Marko Juvan se je ukvarjal s podro jem fikcije in resni nosti; pi-e, da je resni nost sestavni del

fikcije, obenem pa velja tudi obratno. Tudi resni nost potemtakem ni povsem neodvisna od fikcijskega sveta, saj prvine fikcijskih svetov pu–ajo pomembno sled v dialogu s stvarnostjo (e h 2008: 25).

4.3.1 Preplet resni nosti in fikcije v Jan arjevih romanih

Literatura se po mnenju Jaroslava Skru–nyja napaja pri viru resni nosti, literatura so tako tudi sanje. Pomembno je, kdaj pisatelj prestopi mejo med pravo in nami–ljeno resni nostjo, kamor uvr–amo literaturo. Zanimivo je tudi vpra–anje, kdaj avtor neha rpati iz gole realnosti in uporabi le lastno domi–ljijo. Jan ar odgovarja: »*To je ve no vpra–anje literature: koliko je vezana na literaturo, kdaj so sanje resni nost, in narobe. Pred leti, ko sem –e kot –tudent urejal mariborski –tudentski asopis, je bila na Slovenskem v modi zelo hermeti na literatura, tako imenovani 'nouveau roman'. Glavni predstavnik tega je bil Rudi T Vligo. Nenehno se je govorilo ó literatura mora biti ista, ne sme imeti nikakr–nega stika z idejami, ne sme biti eksplicitna v nobenem smislu. Meni se je to zdelo samoumevno. Stvari, ki so bile na eni strani, literatura pa spet na drugi. Pozneje mi je bilo seveda fe bolj jasno, da se stvari med seboj vendarle prepletajo*« (Jan ar 1997: 242). Jan ar poudarja, da se je ta preplet pri njem za el z romanom *Petintrideset stopinj*. Ti dve liniji pa je razlo eval v romanu *Galjot*, ki je izrazito in isto literarno delo. Pozneje se je ta meja za ela brisati in se dokon no izbrisala v romanu *Posmehljivo pofelenje* (Jan ar 1997: 243).

V prvem romanu z naslovom *Petintrideset stopinj* je razvidna zmaga literarne imaginacije nad druflbeno in politi no resni nostjo. Iz portreta angaffiranega –tudentskega aktivista, ki ga nosijo prizori upornih mnofflic in zanosnih gesel tistega asa, se jezikovno divjanje zanesljivo preliva v portret umetnika kot mladega mofla. Obstaja moflnost avtobiografskih elementov v romanu, hkrati pa pobeg v svet izmi–ljene pokrajine in dogodke (Jan ar 2006: 7).

Tudi v zgodovinskih romanih *Galjot* ter *Katarina, pav in jezuit* prihaja do prepleta fikcije in resni nosti, najpogosteje s sanjami in osebnimi razmi–ljanji. Jan ar je

sicer dostikrat zabilisal mejo med stvarnim in imaginarnim, torej med resni nostjo in fikcijo. To je zelo dobro napravil tudi v romanu *Katarina, pav in jezuit*, ko je dejanje Katarininega izstopa iz dotedanjega flivljenja na Dobravi prepletel z njenim odhodom ez kontinent, kljub nasprotovanju ovdovelega o eta. Jan ar se je na tem mestu zna-el sredi asa, ko so udefli -e bili mogo i, v asu ljudskega verovanja, v asu angelov in demonov, ko se v gozdu -e nahajajo po-asti in ko hudi -e preffi na love-ke du-e. Podobno je tudi v romanu *Graditelj*.

V romanu *Severni sij* se preplet realnega prelije v fantasti no, ko Erdman, glavni literarni lik, v Mariboru aka poslovnega partnerja Jaroslava, ki pa se dejansko sploh ne pojavi. Ta realnost preide v fantasti no ó tako kot v sanjah. Realnost je v romanu lahko celo bolj fantasti na od sanj. Kljub temu da Jan arja v tem romanu ne zanima meja med stvarnostjo in sanjami, se ta preplet pokafe.

V romanu *Posmehljivo pofelenje* se pojavi dvom, kaj je resni nost in kaj fikcija. Vendar Jan ar to nazorno prikafe skozi pripovedovanje Gregorja Gradnika. Gradnika, ki flivi v New Orleansu, saj bo leto dni gostujo i predavatelj na univerzi, begajo misli o domovini. Vendar se zaveda, da sta flivljenje v Sloveniji in njegova flena Ana le fikcija. Zaveda se, da je realnost Amerika, as, v katerem flivi tukaj in zdaj. Zofeni svet, oto-ki, osamljeni, za asni svet, kot ga sam imenuje, to je realnost.

V romanu *Zvenenje v glavi* se iz naklju nega detajla in resni nostne osnove spreminja v fantasti no fresko, ki se vedno bolj giblje v sanjskih slikah in zmeraj manj v resni nosti, kajti glavni literarni lik se v resni nih dogodkih v sanjah nenehno vra a v preteklost, tako da zelo teffko razberemo, kdaj je kaj resni nost in kdaj fikcija, ki je v tem romanu povezana s sanjami.

V romanu *Drevo brez imena* prav tako prihaja do prepletanja realnosti in fikcije, s asoma pa fantastika postane enakovredna realnosti.

Tudi v trenutno zadnjem Jan arjevem romanu *To no sem jo videl* zasledimo preplet realnosti in fikcije, in sicer z vpletanjem sanjskih prizorov. Pripovedovanje se stopnjuje z vsakim pripovedovalcem posebej, »*vrhunec pa doseže z izpovedjo partizana Jeraneka, zadnjega po vrsti, ki tragi ni konec podkrepi s sanjskimi, skoraj nadrealisti nimi prividi o tem, kar naj bi se v resnici zgodilo. eprav je Veronika sredi– e pripovedi in gonilna sila zgodbe, sama nikoli ne spregovori ó o njej v njenem imenu vedno pripovedujejo drugi. Tak–na prisotnost v odsotnosti deluje kot potujitveni efekt, ki okrog junakinje splete avro polresni nosti, kar v zgodbo vna–a pridih sanjske neizogibnosti, ob tem pa prepri ljivo vzpostavi odnos posameznega pripovedovalca do Veronike in individualnost njegovega glasu*«. ¹⁶

Tako Jan ar vendarle prepleta resni nost in fikcijo, ki sta v asih tefiko razlo ljivi, tudi pozneje in ne samo na za etku ustvarjalnega obdobja.

4.4 Romani

4.4.1 Petintrideset stopinj

Njegov prvenec je roman z naslovom *Petintrideset stopinj*, ki je iz–el leta 1974. Njegovi za etki so po besedah Silvije Borovnik nabiti z eksperimentalno teflo, ob utljlivo za esteti no zvo nost besednega izraza. Njegova pripoved »*se tedaj usmeri v zapisovanje posebne atmosfere dogajanja, v katerem se zapletene literarne osebe iz nejasnega in manj razberljivega socialnega ozadja prebijejo skozi eksistencialno stisko*« (Glu–i 2002: 269). V romanu obravnava spore posameznika z aktualnim druflbenim okoljem. Takrat –e mladi pisatelj, star –estindvajset let, v romanu opisuje vro dan iz flivljenja uradnika, na kar kaffe fle sam naslov. Besedilo je napolnjeno z nemirnimi dogodki, ekspresivno ozna ene situacije opisujejo »*neprijetni svet gne e, razdraflenosti, telesnosti in vulgarnosti, s prvinami humorja (vklju no s prirejenimi ljudskimi reki) in naglice, zna ilne za svet novinarjev in asopisa v nemirnem urbanem okolju, obsedenem zaradi*

¹⁶ <http://www.modrijanovaknjigarna.si/slv/Novice2/Vroca-novica/To-noc-sem-jo-videl-kmalu-ponovno-v-knjigarni>.

politi ne preganjavo, katere cilj je naperjen proti študentskemu listu» (Glušič 2002: 270).

Roman je postavljen v začetek sedemdesetih let v takratni Maribor, torej v času Jugoslavije in vladanja tovariša Tita. Mesto poseljujejo tudi obrabljene oblike lumpenproletarcev, ki jih pripovedovalec pogosto označuje kar kot teroriste, ki sabotirajo individualistične obnašanje. Glavni osebi romana sta Franc Trantura in Peter Vatovec, ki je objestni ujenjak, nekdo predsednik pionirske in mladinske organizacije, zdaj pa obtožen sodelovanja s protisamoupravnimi gibanji in kot organizator ter udeleženec demonstracij, na katerih so flalili organe javnega reda in miru. Osrednje dogajanje je spopad med študenti in zaslijevalci, v katerem obe strani izgubljata razum, kar pelje v odkrit spopad. V sklepnem delu romana uporništvo in nebrzdani nemir študentskega gibanja preide v izrazito ostro uporništvo.

Roman je Janar napisal v zgodnjih dvajsetih letih, ko je bil sam v omami študentskega vrenja in ga je vlekle v družbeni vrtnec, vendar pa ga je zanimala tudi literatura. Podnevi je sodeloval na študentskih zborovanjih, ponoči pa je ustvarjal umetnost. Morda je ravno zaradi lastnih izkušenj posegel po motivih študentskega gibanja v času Jugoslavije in času vladanja maršala Tita.

4.4.2 Galjot

Polni umetniški vzpon Janar doseže z romanom *Galjot* (1978). Slog je nekako presenetljiv, pripovedna forma pa se od eksperimentalne proze obrne k tradicionalni obliki zgodovinskega romana, za katerega izbere obliko avanturističnega oziroma potepniškega romana. Glavna oseba romana Johan Ota se znajde v 17. stoletju srednjeevropskega prostora. Gre za čas viharne spremembe v socialnih, političnih in verskih okoliščinah, »ki ima vse oznake prehodnosti in ob tem tudi moralne razkrojenosti in duhovne dekadence« (Glušič 2002: 272). Janarjev tekst je metafora na potepniški roman, tako kot je metafora tudi na čas svoje »zgodbe« in »junaka« Johana Ota. Torej tako čas kot junak sta le prikrita

vizija sodobnosti. Jan arjeva široko zastavljena metafora se s svojimi druga e postavljenimi zahtevami in cilji zateka na pomo v »zgodovino«, v as neaktualne odzivnosti in preverljivosti, neveristi ne dokumentiranosti, zgodovinskosti le do tiste mere, ko »zgodovina« prevzame vlogo scene kak-nega neustreznega dogajanja in ko se bolj ali manj dokazuje le v svojih etnolo-kih posebnostih (Zlobec 1979: 213, 214). lovekova usoda je po Jan arjevem mnenju razpeta na »boben zgodovine«. Glavni literarni lik v romanu Johan Ot pred zgodovino in iz nje beffi, pred njenimi inkvizitorskimi duhovniki in fizi nimi posegi. Tudi dana-nji lovek uti, da lahko ponoreli duh zgodovine vsak hip uide iz steklenice in se razbesni v imenu dobrih in velikih idej. Ta strah ustvarja vzdu-je kriznega stanja na robu kaosa, zato je na- stik z zgodovinskimi pretresi -e kar naprej avtenti en in vsako sporo ilo o tem zadeva na-e dana-nje stanje (Jan ar 1997: 89). Zgodovinskost romana se kafe tudi v jeziku, ki je samosvoj, veristi en. Poln je znakov svojega asa, torej 17. stoletja, obenem pa je tudi sodoben, v funkciji ob eveljavnih resnic in spoznanj (Zlobec 1979: 214). Najbolj se arhai nost jezika kafe v vrstnem redu besed v stavku. Jan ar pridih starinskosti uvede z jezikom. »Krvava rihta nedoljne ljudi za kriminalce in zlo ince obsoja« (Jan ar 2006: 59). »Cerkev sama najhuj-e bogoskrunstvo zganja« (Jan ar 2006: 59). Glagol vselej postavlja na konec povedi.

Franc Zadavec je zapisal Jan arjeve besede, kako je nastal roman *Galjot*, in sicer da je leta 1978 hotel nekaj povedati ter da je sredi teme, tiranij na vzhodu zmeraj sijala tudi lu posameznikov in njihove ustvarjalnosti. Nastajale so knjige, ki so bile nabite s udovitimi, dvoumnimi zgodbami, z ironi no simboliko, polne lepih stavkov in bogatih metafor. Tudi njegov *Galjot* je dvoumna zgodba. Postavlja se vpra-anje, kdo pravzaprav je Johan Ot. Ali je le ujetnik na bene-ki galeji, je literarni opis sufnja, je opis duhovnega blodenja po kruti bivanjski resni nosti na ladji. Johan Ot je vse to in -e mnogo ve . Njegova dvoumnost je asovno pregledna in dvozna na, je hkrati stvarna in simboli na (Zadavec 2005: 84).

4.4.2.1 Zgodovinski roman pri Jan arju

V tem podpoglavju se bomo osredotoili na zgodovinski roman. Ker se je Jan ar lotil tudi pisanja zgodovinskih romanov, bomo navedli zna ilnosti le-tega. Pred letom 1950 je bila pred romanom s podro ja zgodovinske tematike v ospredju povest. Po letu 1950 pa je delefl povesti mo no upadel, mo no pa je naraslo –tevilo romanov. Po podatkih, ki jih je navedel Miran Hladnik v delu *Slovenski zgodovinski roman*, pa lahko re emo, da je v zadnjih 30. letih priljubljenost te vrstne oznake romana usahnila in se umika besedilom z alternativnimi oznakami. Potemtakem je mofno re i, da so v zadnjem obdobju formalna dolo ila besedil z zgodovinsko tematiko manj –tevil nej–a in vrstna zavest vedno –ibkej–a. e primerjamo roman v drugi polovici 20. stoletja in povest do leta 1950, lahko trdimo, da imata oba formalno neoprijemljivo oznako (Hladnik 2009: 18).

Kot je zapisal Miran Hladnik, je osrednja kategorija zgodovinskega romana as. Podobno kot je pri potopisnem romanu v ospredju prostor, temeljna kategorija kme ke povesti je dom ali temeljna kategorija kriminalnega romana je zlo in. V zgodovinskem romanu gre natan neje za pretekli as; prihodnosti se posve a znanstvena fantastika, sedanjosti pa na primer reportafni roman (Hladnik 2009: 22).

Glede zgodovinskega romana, imenovanega tudi kot »ve ni flandr«, se –e vedno sklicujejo na Lukácsevo¹⁷ materialisti no teorijo, »po kateri je zgodovinski roman produkt nove nacionalne in zgodovinske zavesti, ki sta sami posledica evropske industrializacije in francoske revolucije« (Hladnik 2009: 27).

Hladnik pi–e, da je imela preteklost v literaturi standardno obliko sage, tj. zgodovine rodu, legende ali mita, vse dokler ni pri–lo do novega ob utja asa (Hladnik 2009: 27; povzeto po Emrich 1965).

¹⁷ Madflarski filozof in literarni kritik (Veliki splo–ni leksikon ó CD-rom).

Na mestu, ko govorimo o zgodovinskem romanu, bomo omenili – nekatera dejstva, ki so bila zabeležena o njegovem flanrskem pomenu na doma ih tleh. Sam pojem je bil k nam prine–en v 19. stoletju iz evropske literature; predvsem se je pri nas govorilo o nem–kem zgodovinskem romanu. Od 80. let dalje se je o tem najve pisalo v Ljubljanskem zvonu. Po mnenju mnogih kritikov je zgodovinska funkcija v romanu mnogovrstna. Z oblikovne plati lahko re emo, da je roman konservativen. Literarna kritika je vedno mo no cenila avtorjevo zgodovinsko na itanost, vendar so se vedno pojavljali tudi problemi okrog tega, saj so enkrat romanu o itali preve zgodovine, drugi premalo. Ustavimo se pri nekaterih pomembnih imenih. Ivan Cankar zgodovinskega romana ni maral, zato ga tudi ni pisal (Hladnik 2009: 49). Josip Vidmar je oblikoval standard negativne kritike zgodovinskega romana. Kritik Andrej Inkret je ravno ob romanu Draga Jan arja *Galjot* zgodovinski roman postavil v narekovaje, da bi poudaril, da gre za roman, ki govori o »globalnih vpra–anjih moderne love–ke usode«. Naturalist Fran Govekar pa je bil mnenja, da nimamo velikih zgodovinskih oseb in dogodkov, ki bi bili primerni za dramo, in da nimamo niti romanopiscev, ki bi ob–irno obdelali dobo v velikih slikah in flivih prizorih. Govekar posnema Pre–erna in pravi, da imamo na podro ju zgodovine na voljo le tur–ke navale, reformacijske nemire, francosko okupacijo in kme ke upore (Hladnik 2009: 53, 54).

™ veliko drugih kritik je padlo na ra un zgodovinskega romana pri nas. Kritike so bile ve inoma negativne. »*Pogoj za pozitivno kritiko pa je bila 'pravilnost' avtorjeve nazorske podlage, to je kr–anskega svetovnega naziranja*«. Bistveno je, da avtor ne posega v dejanje s svojim moraliziranjem (Hladnik 2009: 55).

4.4.2.1.1 Zgodovina in zgodovinski roman

Znotraj zgodovinskega romana pa ne smemo spregledati razlike med faktom in fikcijo oziroma med zgodovino in zgodovinskim romanom. S tem pa posegamo tudi na podro je razlikovanja med evropskim in ameri–kim dojemanjem sveta. Tako Evropejci pri samem flanru dajejo prednost elementom literarnosti in s tem zgodovinski roman uvr–ajo na podro je fikcije, medtem ko je na angle–kem in

američkem podroju zgodovinski roman v rivalskem odnosu z zgodovino (Hladnik 2009: 31; povzeto po Fleishman 1971).

O meji med pesnitvom in zgodovino je govoril že Aristotel, ki pravi, da pesništvo slika splošno in verjetno, zgodovina pa slika posamično. Danes je drugače, saj tako romanopisec kot zgodovinar interpretirata preteklo, da bi iz posameznega prišla do splošnejših zaključkov (Hladnik 2009: 31).

Hladnik omenja tudi Ingardna,¹⁸ ki je diskurz zgodovinskega romana pripisal literaturi in ne zgodovini, medtem ko je za Lukácsa zgodovinski roman pri evanđe o zgodovini in je obenem umetnost. Njegovo vrednost odkriva v njegovi zvestobi zgodovinski realnosti. In po njegovih besedah je pravi zgodovinski roman le tisti, ki preteklost popisuje kot pogoj za sedanost (Hladnik 2009: 32).

Do danes takih razlik med zgodovino in zgodovinskim romanom ni bilo. Ko pa je zgodovina vstopila v območje znanosti, so razlike postale očitne. Obstaja nekakšna megla nad razliko med panogama, saj nekateri zgodovinarji pišejo tudi romane. Obstaja pa tudi razlika na področju recepcije, saj mora bralec brati zgodovinski roman zaradi informacije o času (Hladnik 2009: 34).

V današnjem času je bilo postavljeno novo razmerje med zgodovino in zgodovinskim romanom. Sedaj ni več vprašanje fikcije, ampak postane pomemben koncept objektivne znanosti. Če se ozremo na postmodernistično znanost, lahko po besedah Mirana Hladnika rečemo, da pomembno vlogo zopet dobi pripoved, zgodba. Tako znanstveni interes za zgodbo zopet zblifla literaturo in zgodovino ter na nek način zakrije jasno ločnico med njima. Na koncu velja omeniti še dejstvo, da je praktična razlika med zgodovino in leposlovjem tudi v

¹⁸ Bil je poljski filozof, rojen 5. 2. 1893 v Krakovu, umrl 14. 6. 1970 prav tam; je predstavnik husserlovske fenomenologije. Iz analize istih intencionalnih predmetov izhaja njegovo najpomembnejše delo *Literarna umetnina* (*Das literarische Kunstwerk*, 1931; sl. 1990), v katerem je obravnaval posamezne plasti literarnega dela (*Veliki slovník ó CD-rom*).

deleftu zgodovinskega in druga ni selekciji dogodkov. Romanopisca zanimajo dogodki, ki so za zgodovinarja nepomembni, in obratno (Hladnik 2009: 36).

4.4.2.1.2 *Preteklost in sedanost v zgodovinskem romanu*

Verjetno se ob terminu zgodovinskega romana pojavi vprašanje časovne oddaljenosti pripovedovalca od dogodkov, da roman sploh lahko imenujemo zgodovinski roman. »Idealna odmaknjenost naj bi bila dve generaciji nazaj, to je mladost pripovedoval evih starih star-ov« (Hladnik 2009: 36; povzeto po Wolf 1970, Borgmaier in Reitz 1984, 7638). Ko se roman odmakne od te meje, mu sledi nevarnost, da se zlije s časovnim romanom, kjer se preteklost nadomesti s sedanostjo. Obstajajo pa teorije, kot pravi Schiffels, ki časovne razdalje ne določajo z leti, temveč le z zgodovinskim obdobjem. Roman je zgodovinski fikcijski, če se odmakne od te meje, in poudarja časovno razliko med trenutkom pripovedovanja in časom dogodkov (Hladnik 2009: 37; povzeto po Roberts in Thomson 1991). Na tem mestu omenimo še razliko med zgodovinskim in fikcijskim romanom; za fikcijski roman je značilno, da pripoved o preteklosti določa avtorjeva osebna izkušnja tega časa. Da lahko neko besedilo umestimo v zgodovinski roman, je potrebna literarnozgodovinska vednost. Za lažjo predstavo Hladnik navaja primer: »Roman, ki govori o drugi svetovni vojni, je vojni roman, če ga je napisal nekdanji udelefenec ali avtor, ki je vsaj doftvel ta čas, in je zgodovinski roman, če ga je napisal avtor, rojen po vojni in brez izkušenj tistega časa« (Hladnik 2009: 37).

4.4.2.1.3 *časovno dogajanje v slovenskem zgodovinskem romanu*

Na kratko pogledjmo še, v katerih zgodovinskih obdobjih se zgodovinski roman na Slovenskem dogaja oziroma po katerih časovnih obdobjih so slovenski avtorji posegali. Po Hladnikovi statistiki ugotavljamo, da se največ zgodovinskih pripovedi dogaja v 19. stoletju. Vzrok za to je najbrfi v tem, da je to stoletje slovenske konstitucije, pa tudi scottovskega izuma umešanja pripovedi v blifnjo preteklost. Temu obdobju sledi 16. stoletje, potem 15. stoletje, 17. in 18. stoletje pa sta manj popularna (Hladnik 2009: 79).

Avtorji dogajanje po navadi povežejo z eno glavno osebo, to dogajanje pa zajema ozek časovni izsek iz njenega življenja ali pa kar celotno njeno življenje. Drugi spet posegajo po imenitnem časovnem odseku. Nekaterim niso pomembne letnice v romanu, kar bralcu povzroči nevarnosti, saj si morajo sami oceniti oceno stoletja ali sicer bolj splošno časovno oznako, kot je prazgodovina, srednji vek.

Slovenski zgodovinski roman sega v 11. in 12. stoletje. Ta čas je za slovenske pripovednike neoprijemljiv. Snov je vzeta iz različnih geografskih območij in opisuje različne zgodovinsko pomembne dogodke, kot so Rim, Iran, 3. križarska vojna (Hladnik 2009: 81). 13. stoletje je bolj namenjeno opisovanju samostanskega razvoja pri nas ter viteštva. 14. stoletje pokriva skoraj celotno ozemlje takratnih slovenskih dežel. Dogajanje je povezano s habsburškimi vladarji po Evropi, s Celjskimi grofi, dogajanje na zahodni slovenski meji, na Primorskem, umor oglejskega patriarha, se pravi srednjeveško dogajanje (Hladnik 2009: 83). Zgodovinska tematika 15. stoletja posega po turških bojih in bojih Celjskih grofov za oblast. Nekaj se je govorilo tudi o fiidih iz Maribora (Hladnik 2009: 84). 16. stoletje, ki ga označuje novi vek, pa se tematsko povezuje s 15. stoletjem. Vedno romani govorijo o turških vpadih, pridružijo se Uskoki, kmečki upori, verski spopadi med protestanti in katoliki (Hladnik 2009: 84). 17. stoletje je čas, ki ga niso pretresle kakšne velike zgodovinske ujme, zato so pripovedniki posegali po lokalnih zgodovinskih temah. Predvsem teme iz življenja ljubljanskega mestnštva, tudi slovenska tematika. Nekajkrat se pojavi tudi tematika turških bojev ter kmečkih uporov, ki pa se ga izrazito umika (Hladnik 2009: 86). Sledi 18. stoletje, ki je bolj prosvetljeno. Zastopanje slovenskega naroda po azijski usi. V ospredje pride tematika Tolminskega v 18. stoletju, duhovništvo, dogajanje se pomakne v eksotične kraje (Hladnik 2009: 86). Kot smo ga na začetku povedali, je 19. stoletje najbolj obravnavano stoletje, saj je bilo prelomno obdobje za razvoj slovenskega naroda. Obravnavajo se tudi pomembne umetnice in kulturnozgodovinske osebnosti tega časa. V ospredju je lokalna tematika, zlasti ljubljanska. Manj zastopane pa so teme problema emigracije, vloga vere v politiki ter rojstvo slovenske narodne zavesti (Hladnik 2009: 90). 20. stoletje pa je zelo malo zastopano. Avtorji, ki opisujejo ta čas, spadajo v mlajšo generacijo

slovenskih pripovednikov. V času vojne so bili –e otroci, zaradi esar jim je vojna izku–nja oddaljena. Veliki dogodek za to obdobje je bila prva svetovna vojna, vendar zaradi romansiranja sodobnikov ne pripada flarzu zgodovinskega romana (Hladnik 2009: 90).

4.4.3 Severni sij

Leta 1984 izide roman *Severni sij*, ki na nek na in ponavlja nekatere lastnosti Johana Ota iz *Galjota*, saj sta oba izgubljenca, ki tavata po svetu kot brezupna tujca in hkrati izgnanca. V tem romanu gre za as pred drugo svetovno vojno, dogajanje pa je postavljeno v Maribor. fie ta roman je v celoti napolnjen s kafkovskim vzdu–jem ter s simbolnimi in nadrealisti nimi prviniami.

Roman pripoveduje o dogodkih v Mariboru, ki so se dogajali pred drugo svetovno vojno. Glavni literarni lik je avstrijski drflavljan Josef Erdman, ki je v mestu tujec, prihaja v Maribor s poslanstvom, v katerem je del ek blaznosti. Pride, da bi se sre al s poslovnim partnerjem Jaroslavom. Erdmana zanima antropologija, okultizem in mistika, v mestu pa se zaplete v druflbene, socialne in celo eroti ne vezi. Pripoved odkriva zavest loveka, ki razpada in ki med uflivanjem ter propadanjem nezavedno pri akuje v mnogih znamenjih nenapovedano katastrofo (Glu–i 2002: 273, 274). Roman se glede na prva dva Jan arjeva romana priblifluje tradicionalnemu romanu, saj v ospredje zopet stopi zgodba, medtem ko romana *Galjot* in *Petintrideset stopinj* zaznamuje modernisti na poetika (Zupan Sosi 2005: 5).

Glede opredelitve, ali gre za zgodovinski roman ali ne, lahko zasledimo razli ne podatke, vendar Alojzija Zupan Sosi v eni od svojih razprav zapi–e, da je roman *Severni sij* zgodovinski roman, flar, ki je Jan arju zelo pov–e i in je –e vedno najpogostej–i flar slovenskega sodobnega romana. Jan ar sam pa je o tovrstni izbiri povedal, da je skupaj s svojimi junaki postavljen v as, ki pravzaprav ni njegov as, v njem se urini kazalci vrtijo s hitrostjo, ki jo dolo a sam. Pojavi se vpra–anje, e je to sploh –e ume– enost v zgodovino ali ne gre morda za vstop v

podobe. e je tako, kot pravi, potem zgodovina postane hkrati tudi sedanjost. Pisanje je naenkrat hkrati sedanjost in preteklost, izmaknjeni as, drugi as, nad asje. Eksistencialna razsefnost pa je samoumevna, saj je lovek zmoflen ponavljati iste napake; obnavljati ista razmerja, ista pogubna dejanja, iste surovosti, ki so ve ne (Zupan Sosi 2005: 8). Roman pa je tudi nekaj-en spoj zgodovinskega, psiholo-kega in ljubezenskega romana, saj ne opisuje samo zgodovinskih dogodkov, temve vsebuje tudi ljubezenske zaplete Erdmana in pa tudi psiholo-ka stanja posameznih literarnih likov.

Roman s svojo notranjo dinamiko ter povezovanjem dokumentarnega in nadrealnega po besedah Glu-i eve »ustvarja vtis dosledno oblikovane atmosfere slutenja, katerega silnice poganjajo dogajalni drobci, zadržana dore enost doflivljanja, v katerem se resignacija menjuje z ironijo in tako ustvari tematski celovitosti besedila ustrezno poantiranost« (Glu-i 2002: 274).

4.4.4 Posmehljivo pofelenje

Po izidu tretjega romana se je Jan ar posve al kraj-i prozi, tudi dramatik in esejistiki. Po dalj-em asovnem presledku pa se je z romanom *Posmehljivo pofelenje* (1993) vrnil k dalj-i pripovedni obliki. V tem romanu glavni literarni lik Gregor Gradnik potuje v Združene države Amerike, kjer spoznava samega sebe. Gradnik je posmehljivo razpolofen do ameri-kega na ina flivljenja. V Ameriko namre odide za eno leto na te aj kreativnega pisanja in tudi kot predavatelj na univerzi. V romanu razmi-lja o lastnem narodu, o Sloveniji in Slovencih, o narodovi zgodovini in sedanjosti. Gre le za navidezno potopisni roman, vsebuje pa tudi vsebinsko pomemben vlofek o raziskavi melanholije. Roman sam sicer ni avtobiografski, kot pravi Jan ar, vendar kljub temu vsebuje avtorjeve lastne izku-nje, saj je tudi on bil v Ameriki kot -tipendist. Pisatelj pravi, da tega dela brez izku-nje ne bi mogel napisati in da je ta izku-nja v romanu globalno popisana. Njegove izku-nje so postavljene v literaturo in roman, toda približno na tak na in je tudi sam doflivljal Ameriko (Jan ar 1997: 220, 221).

Za Jan arjeve romane je zna ilen preplet zgodovine in sedanjosti. Zgodovina pa je iz tega romana izgnana, in sicer na globlji, pomenljivej-i na in. Junakov imanentni svet tako ni ve postavljen v opozicijo do sveta zgodovine, ampak je do njega nekoliko neopredeljen (Virk 1993: 91). Vida Mokrin-Pauer je zapisala, da gre za ljubezenski pa tudi potepu-ki roman slovenskega intelektualca (Mokrin-Pauer 1993: 544).

Jan ar je v tem romanu zamenjal dogajalni prostor Srednje Evrope za Ameriko, natan neje za New Orleans. Zgodovino je postavil na stran, saj ni tipi en Jan arjev roman, v katerem bi bila mnoflica zgodovinskih motivov in zgodovinskih tem. V tem primeru torej ni zamenjal zgolj slovenskega prostora za ameri-kega ó tudi zgodovino je zamenjal za sedanji as, za sodobno Ameriko. Povedal je, da je s tem flelel izstopiti iz na-ih norosti. New Orleans je to ka na zemljevidu, ki flivi zunaj zgodovine in njenih blodenj, medtem ko je postala v Srednji Evropi zgodovina v tem stoletju nerazre-ljiv klob i dokon nih polití nih re-itev (Jan ar 1997: 258).

4.4.5 Zvenenje v glavi

Tri leta pozneje se Jan arju z romanom *Zvenenje v glavi* (1998) odpre nov pogled na prozno ustvarjanje. Zrelej-e pisateljevo obdobje prinese zdruffitev »visokega in nizkega, spajanje visokih tonov z banalnimi, ki zarisujejo sodobno flivljenje«. ¹⁹ Motivika je ponekod stalnica (bledi hudodelci, galjoti í). Dogajanje je postavljeno v leto 1970, v as 20. stoletja, kraj je Livada v mestu M. Upor v zaporu na Livadi zapisuje kot zgodbo glavnega lika Kebra, kronist, ki je nekak-en Joffe Flavij, ki zapisuje zgodbo o judovskem uporu v Masadi iz leta 66. »Jedro zgodbe je dogajanje med dvema sovrafhima love-kima gmotama zunaj in znotraj zaporni-kega kompleksa« (Glu-i 2002: 282).

¹⁹ Jofle POGA NIK, Silvija BOROVIK, Darko DOLINAR, Denis PONIFI, Igor SAKSIDA, Majda STANOVNIK, Miran ¹⁹FUHEC, Franc ZADRAVEC, 2000: *Slovenska knjiflevnost III*. 1. izd. 1. Natis. Ljubljana: DZS. Str. 184.

Pri tem romanu so se pojavili dvomi, ali gre za zgodovinski roman ali ne. Pripoveduje zgodbo o zaporni-ki vstaji leta 1970, prepleten pa je s fragmenti zgodovinskega dogajanja iz biblijskega časa, in sicer z zgodbo o uporih Izraelcev Rimljanom pod vodstvom Eleazarja in Menahema ter padcu njihove utrdbe Masade leta 66. Če se zazremo v količino zgodovine, ugotovimo, da gre le za drobec zgodovinskega oziroma biblijskega, zato romana ne uvrstimo med zgodovinske. Porajal se je dvom, ki so ga povzročila nekatera dejstva, saj je Janar vzporejal sedanje dogodke s preteklimi, *»opremljanje 20 let starih dogodkov z zgodovinsko petino, zagotavljanje bralcu, da bo njegovo poročilo kljub domišljiskemu značaju verodostojno, in sklicevanje na zgodovinopisje«*, kar so značilnosti zgodovinskega romana (Hladnik 2009: 14).

Pomembno je, da se bralec zaveda, da pripovedovalec dopolnjuje resnice dogodke s potezami domišljije (Golja 1999: 98). Postavi se vprašanje, kaj je tisto, kar nas odbija od resnice v romanu. Če se spomnimo na podatke o pisatelju, ugotovimo, da je bil v času romaneskne zgodbe zaprt v mariborskih zaporih. Torej lahko sklepamo, da je to mesto M, ki ga omenja v romanu, Maribor. Na to kažejo tudi nekatere druge podrobnosti, na primer hotel Slavija v bližini zaporov, tudi zgodovina zapora. Če bi resnici romana bi prispevali še sam začetek, če bi pisatelj zgodbo začel z bolj konkretnimi podatki. Janar ni hotel pisati o konkretnih stvareh zaradi vtisa o avtobiografskosti, saj je v enem od intervjujev povedal, da on ne piše svojega življenja (Golja 1999: 98).

Glavni akterji zgodbe se s svojo v polpretekli čas vpeto problematiko razgrinjajo sami in s tem bralca ne odvrtajo od toka pripovedi. Roman za sabo torej ne pušča veliko snovi za razmišljanje (Bratina 1999: 37). Zanimivo je, da se končni redaktor loči od protagonista in pripovedovalca, ki na koncu pri evanji komentira, dopolnjuje, še posebej v zgodovinskem delu. Tudi jezik v romanu se na eni strani približuje objektivnosti zgodovinopisja, če odmislimo zaporni-ki jezik, ki je robat in vulgaren.

Po Jan arjevem romanu je bil leta 2002 posnet tudi film z istim naslovom, scenarij zanj pa sta napisala Dejan Dukovski in Andrej Kočak.

4.4.6 Katarina, pav in jezuit

Podobno kot *Galjot* pa je zasnovan tudi roman *Katarina, pav in jezuit* (2000), ki je po zasnovi zgodovinski roman z osrednjo zgodbo o romarskem potovanju mlade Katarine. Tudi tu je dogajanje postavljeno v srednjeevropski prostor, le da v as 18. stoletja. »Izbrani zgodovinski as je doba, v kateri se skupaj s lovekovim notranjim nemirom rojevajo silnice –ir–ega druflbenega in moralnega razkroja, s katerimi se Evropa priblifuje obdobjem odlo ilnih socialnih in duhovnih prevratov in velikim zgodovinskim spremembam« (Glučič 2002: 283). Dogajanje se odvija po slovenskem podefelskem okolju, nato na postajah romarskih poti skozi avstrijske in nem–ke defele. V pripoved pa se vklju uje tudi južnoameri–ka misijonska pokrajina s prizori– i jezuitskega delovanja v Paragvaju. Po besedah Vladimirja Kajzovarja je Jan ar »proncljiv in prodoren mislec, tako v na–em duhovnem prostoru kot izpovedovalec univerzalnih misli in ob utij v besedilih, ki presegajo pretekli in sedanji as« (Kajzovar 2007: 6).

Jan ar je povedal, da si je od nekdanj flelel napisati besedilo, morda nekoliko dalj–o zgodbo, ki bi imela strukturo baro nega oltarja (Jan ar 2000: 71). Nekoliko pozneje je res za el pisati tak roman, in sicer iz flivljenjske zgodbe, izmi–ljene, a postavljene v zelo konkreten slovenski in evropski prostor, ki sta ga zaznamovala kelmorajnsko romanje in sedemletna vojna v Evropi sredi 18. stoletja.

Roman zdrufluje tri med seboj povezane zgodbe treh romanesknh junakov, in sicer Katarinino²⁰ zgodbo, ki roma k Zlati skrinji v Kelmorajn. Prepojena je s hrepenenjem, veliko ljubeznijo in globokim so utjem. Na drugi strani imamo zgodbo jezuita Simona Lovrenca, ki je razpet med flivljenjsko nalogo religije in

²⁰ Katarina je bilo ime tudi Jan arjevi babici, ki je bila rojena v drugi polovici 19. stoletja. Vendar pisatelj zagotavlja, da babica poleg imena z glavno junakinjo nima ni esar skupnega (Lukan 2001: 8).

nepri akovanim ustvenim pretresom v ljubezni do Katarine Poljan eve. Tretja zgodba pa je zgodba stotnika Windischa, domi-ljavega, po bojni slavi hrepene ega loveka, v katerega je zagledana Katarina, a se ne zmeni zanjo. Njegova želja je obvladati bojno prusko polje in ne nazadnje tudi Katarino, vendar mu na obeh področjih spodleti in doflivi dvojni poraz.

V opombah k romanu je pisatelj povedal, da je želel napisati roman o flivih ljudeh, ki bi lahko iz onega časa zatavali med nas ali iz našega stoletja v dobo baroka. Za pisanje je uporabil različna historična gradiva in dokumente. »*Resni ne osebe in dogodki imajo v besedilu enako težo kot izmišljene, sanje in hrepenenja enako kot fizične preizkušnje, verske resnice o onostranstvu enako kot iskalska strast dušne in telesna slava*« (Janar 2000: 73).

Jaroslav Skrušny je zapisal, da roman *Katarina, pav in jezuit* niti ni pravi zgodovinski roman v pravem pomenu besede, temveč je roman o Zgodovini, kar poudari z veliko začetnico. Je roman o njeni blaznosti in slepoti, roman o nekem posebnem trenutku epohalnega dogajanja Zgodovine in sveta, o značilni točki preloma v samozavedanju modernega loveka (Skrušny 2001: 46).

Helga Glušič pa pravi, da zgradba romana temelji na modelu triptiha, ki združuje tri linije pripovednih slogov; naturalizem z grotesko in humorjem, ki je dramatičen v opisu množice prizorov; ekspresivnost s simboliko v zapisovanju duševnega in domišljjskega dogajanja v posameznikovih sanjskih doflivetjih ter obe ravni spremljajo egiptiške prvine, kot so Visoka pesem, svetniške legende, angeli in zli duhovi (Glušič 2002: 283).

4.4.7 Graditelj

Pisatelj se v romanu *Graditelj* (2006) naslanja na mit o Dedalu, in sicer o predhodni epizodi, o izumitelju Dedalu, ki je bil hkrati tudi umetnik, kipar, arhitekt. Glavni protagonist Pavel Areh, prav tako kot Dedal, gradi jezo, kaznilnico. Lahko rečemo, da sta si Areh in Dedal v marsikateri podobni, da sta

podobni njuni usodi. Tako torej Jan ar v tem romanu posega v as mitologije, ker je as mitov, as njegovega otro-tva in odra-anja. V svojih spominih se vra a v preteklost, v as filmov v predmestnem kinu, o Odiseju, Titu, o asu, ki ga je njegov o e preflivel v tabori-u. Jan ar tako v mitolo-kem diskurzu najde idealno sredstvo za pripoved, ki je postavljena v as podivjane ideologije, vendar sama Arehova zgodba mitolo-kosti ne zapada (fiupan i 2007: 191).

Roman je iz-el v mednarodni zbirki Miti, ki je zbirka modernih ubeseditev klasi nih mitov, ki so oblikovali svetovno zgodovino. Jan ar se je za sodelovanje s to zaloflbo odlo il zaradi lastnega zanimanja za gr-ko mitologijo, ki je bila najbolj navzo a v asu njegovega zorenja. Rad je bral Odiseja in o njegovih peripetijah na poti v domovino. Bral je tudi Schwabove anti ne pripovedke, ki jih je dobil v srednji -oli kot nagrado za literarno ustvarjanje. Ob vsem tem ga je pritegnilo sodelovanje z zbirko Miti, saj je bil mnenja, da bi s svojo mladostno domi-ljijo katero od teh zgodb lahko znova napisal tudi sam.

Jan ar je v intervjuju v Odtisih povedal, da je motiv za roman rpal iz resni nega flivljenja. Znova se je lotil snovi, ki jo je fle leta 1988 ubesedil v drami Dedalus. Ta zgodba je bila Jan arju vedno zelo blizu, saj je bil mnenja, da ima v sebi neverjetno zgodovinsko ironijo in paradoks, ki sta zna ilna za mitolo-ke razplete, kjer bogovi po svoje urejajo stvari (Ugrinovi , Male kar 2006: 6, 7). Sam je mnenja, da je velik del flivljenja preflivel v mitolo-kem asu. Njegov o e mu je redko razkrival flivljenje v koncentracijskem tabori-u, nikoli mu ni pripovedoval kaj juna-kega, ni velikega in nad love-kega. Kmalu je spoznal, da okrog njega hodijo partizani, ki so premagali okupatorja, udarniki, ki so s krampi in lopatami gradili ceste, proge in velike jezove. In pri njih je dobil, kar je iskala njegova domi-ljija ó velike zgodbe. Pri-el je do spoznanja, da je mitologija okrasedek tiranije, da se za njo skrivajo teror, groflnje. fielel si je na enostaven na in povedati tipi no zgodbo iz mitolo-kega asa, ki smo ga fliveli in se zdi kot davna bajka (Ugrinovi , Male kar 2006: 7).

Graditelj je zaradi Jan arjeve vklju itve drugega pripovedovalca nehal biti samo zgodba o graditelju, temve je postal zgodba o Jan arju, ki spozna graditelja in pripoveduje njegovo zgodbo. Osnovni zgodbi se pridruži Jan arjeva kritika, ironija in komentar (fiupan i 2007: 193).

4.4.8 Drevo brez imena

Leta 2008 je izdal svoj osmi roman z naslovom *Drevo brez imena*, v katerem je spletel zgodbo o moflu, ki ga posrka preteklost. Po besedah recenzentov se preteklost in sedanjost v junakovi pripovedi talita ter spajata v nelo lljivo celoto (Markelj 2008: 42). Roman, ki je iz-el 23. aprila ob dnevu knjige, je prvi roman v zbirki Euroman. Delo je ve inoma nastajalo v Bohinju, delno na Pohorju, kon ano pa je bilo v Ljubljani. Jan ar je -e povedal, da sprva ni vedel, kam ga bo zgodba v romanu pripeljala. Osnova za nastanek romana so bili razli ni resni ni dokumenti, od eroti nega dnevnika do zapiskov strefnice iz klinike za mentalno zdravje in drugo. Zapiski so bili o drugi svetovni vojni in posledicah, ki so sledile. Vojni in povojni kaos je Jan ar sku-al predstaviti z zgodbami razli nih ljudi. Tako se je iz razli nih dokumentov po asi rodila zgodba (Matoz 2008: 19).

Junak romana potuje v na-o skupno zgodovino druge polovice 20. stoletja. Pri tem prihaja tudi do prepletanja resni nosti in fikcije ter s asoma postane fantastika enakovredna realnosti. Arhivar Janez Lipnik naleti na arhivsko gradivo iz Avstralije, kjer je spominska mapa serijskega ljubimca, ki je slovenskega rodu, nekak-en slovenski Casanova, ki je imel na stotine flensk po vsem svetu. Spomini se za nejo sredi vojne v Sloveniji, nadaljujejo pa se v tujini. Lipnik vedno bolj pada v te spomine in se na ta na in oddaljuje od dolgo asnega flivljenja z feno, s katerim sta oba nezadovoljna. Vse bolj poglobljeno pada v preteklost, ki ga mo no posrka vase (Matoz 2008: 19). Jan ar pravi, da se je to zgodilo tudi njemu, ko je za el pisati roman kar sredi zgodbe, saj se delo namre za ne s 87. poglavjem. »*Ho em, da bralec skupaj z mano doflivlja to negotovost in nejasnost zgodovinskega asa, ki ga vidimo v kronologiji, sosledju dogodkov. Mojemu junaku pa se zgodi, da ti dogodki niso logi no povezani, a kljub temu se v njegovi*

zgodbi ó za katero ne vemo ve , ali je resni na ali je imaginacija, ali je v letu 1942 ali v letu 2001 ó as lomi in se vefle skozi njega in ne skozi asovno kronologijo. Vse se zlomi skozi subjektivno optiko in znova sestavi znotraj literature, ne znotraj zgodovine, temve znotraj posameznika» (Levi ar 2009).

Eno od pglavitnih sporo il, ki jih nosi roman, je, da se zgodovina druge polovice 20. stoletja ni dogajala le pomembnim zgodovinskim osebam, marve tudi drugim, ki so jih okoli– ine postavile v razli ne politi ne smeri in na razli ne kraje (Matoz 2008: 19).

4.4.9 To no sem jo videl

To no sem jo videl (2010) pa je trenutno zadnji roman, ki ga je Jan ar napisal, in sicer ne govori o kaoti nem meteflu druge svetovne vojne na Slovenskem neposredno, temve govori o ljudeh, ki so hoteli samo fliveti v obdobju krute vojne na Gorenjskem. Po besedah Toma Virka je mo re i, da Jan arjev roman »upodablja kruto usodo posameznika v krempljih neusmiljenega zgodovinskega dogajanja. O tem dogajanju ne razsoja ideolo–ko; prikazuje mehanizme slepe usode, ki loveka lahko (in po navadi tudi ga) zadene s katere koli strani« (Virk 2010: 11).

Roman pripoveduje o mladi, lepi, inteligentni, zapeljivi Veroniki, ki se s svojim moflem, premo flnim tovarnarjem in gra– akom, znajde sredi druge svetovne vojne na Gorenjskem. Leo ima nekak–ne zveze z okupatorjem, na drugi strani pa pomaga partizanom, medtem ko Veronika skrbi bolj za zdravo in kulturno flivljenje. Kljub temu da sta dobra do preprostih ljudi in pomagata partizanom ó Leo jim priskrbi celo ilegalno tiskarno, iz rok gestapa re–ita tudi talca, poznej–ega partizana ó ju leta 1944 partizani zvle ejo v gozd, kjer ju mu ijo in na koncu ubijejo. Dogajanje se iz Maribora pomika proti Ljubljani, potem na Gorenjsko, omenja se grad Strmol, kjer gre za zgodovinsko izpri ano usodo medvojnih lastnikov gradu. Najverjetneje je Jan ar rpal iz zgodovinskih virov in pripovedovanja ter je tudi to gra– ino vklju il v roman kot del polpretekle

zgodovine Slovencev. V enem izmed intervjujev je povedal, da je literarno rekonstruiral nekatera dejstva in ustvaril nekakšno kvazidokumentarno literarno lafl. Da o Veronikinem ljubimcu ni vedel ni esar, prav tako ne o nemkih oficirjih, ki so hodili na grad Strmol, –e manj pa o morilcih, ki so se po vojni v gostilni hvalili s tem dejanjem. Pravi, da si je zaplet izmislil, tudi beg ljubimcev v Juflno Srbijo, v Vranje, ki ga sicer dobro pozna, ker je tam preffivel leto dni kot vojak. Obenem si je izmislil tudi vse like v romanu. Torej iz resni nosti je pri-la zgodba, ki je izmi-ljena, ki dejanskih stvari ne spremeni.

Silvija Borovnik je zapisala, da je za Jan arja zna ilno osvetljevanje zgodovine skozi drobne, humorne in tudi tragikomi ne obrobne zgodbe, »*pri emer iz poloflaja nekoliko vzvi-enege in posmehljivega pripovedovalca preslikava 'fle videno, fle dofliveto' v dana-nji as*« (Borovnik 1998: 14).

Jan ar je poudaril, da ga v tem romanu na prvem mestu ne zanimata ne zgodovina zmagovalcev ne zgodovina porafencev, ki v zgodovinskem dogajanju razbirata tako ali druga no logiko in smisel ter se tako ume-ata v abstraktno zgodovino, zgodovino velikih dogodkov, zgodovino struktur. Jan arja zanima predvsem zgodovina vsakdanjega flivljenja. V romanu torej pisatelj upodablja osebno usodo posameznika v krempljih neusmiljenega zgodovinskega dogajanja (Virk 2010: 11).

e bi pogledali v preteklost, nekaj desetletij nazaj, knjiga s tak-no vsebino ne bi mogla kar tako ugledati lu i sveta, saj je v slovenski literaturi prevladoval nekak-en pogled, ki je partizanski narodnoosvobodilni boj in medvojno revolucijo osvetljeval predvsem s pozitivnega vidika, kakr-no koli druga no medvojno drflo pa z negativnega. Danes pa za slovensko literaturo ni ve tabu tem, kot je bilo to v asih (Virk 2010: 11). Da predstavlja ta zgodovinski as zanj priljubljeno zakladnico tudi za romaneskne zgodbe, je dokazal fle leta 1993 v romanu *Severni sij* in *Drevo brez imena* iz leta 2008.

5 ZGODOVINSKE TEME V JAN ARJEVIH ROMANIH

5.1 Galjot

5.1.1 Tema 17. stoletja

Roman je postavljen v tefke in mra ne ase, v nevarne prostore, ki so bili zaznamovani z inkvizicijskimi procesi, grmadami, na katerih so sefigali arovnice, morila je kuga in druge nesre e 17. stoletja (Osti 2001: 214). Kot je zapisal Franc Zadavec, je roman po snovi zgodovinski, po literarni ideji pa gre za roman o 20. stoletju. Roman *Galjot* je asovno omejen na obdobje 17. stoletja. »Zgodovinska snov so popotni trgovci na konjih, skaka i, bi arji, poblazneli verniki in kuga 16. stoletja« (Zadavec 2005: 84). Zgodovinskega ga dela asovno in prostorsko ozadje pripovedi: nekaj desetletij 17. stoletja v defelah zahodne in srednje Evrope ter Sredozemlja (Bajt 1986: 54). *Galjot* sodi med tiste sodobne literarne tekste, ki si kr ijo pot v literarno zgodovino z inovacijami kompozicijsko-stilne narave (Zlobec 1979: 213). Tako lahko o tem romanu zagotovo trdimo, da je Jan ar posegel po zgodovinski tematiki 17. stoletja, po obdobju baroka in asu, ko je v Evropi vladal absolutisti ni na in vladanja. Kljub temu da je celotno dogajanje vpeto v 17. stoletje, pa je mo re i, da bi ga lahko postavili tudi v 20. stoletje, saj se velika dejanja in dogodki skozi celotno zgodovino ponavljajo.

Tak snovno poudarjeni zgodovinski odmik v pretekli as daje avtorju veliko svobode za naturalisti no opisnost vsega telesnega in duhovnega. Dejansko gre za dvojni as, v katerem Johan Ot, glavni literarni lik, opravlja nekak-no anketo o asu 16./20. stoletja. Zanima pa ga stanje duha, pravice, prava, ideologije í Vse to se dogaja v defeli, kjer so neko na grmadi gorele arovnice, kjer danes spet gorijo grmade zaradi duhovnih blodenj, grmade v imenu ideolo-kih ustanov in grmade v imenu totalne svobode novega loveka (Zadavec 2005: 84).

Zgodba Johana Ota, ki je izgnanec iz nem-ke defele, je vgrajena v dobo prekr- evalcev, -tiftarjev, ki puntajo ljudi; to je » as ko 'ta kurbin Primofl nega

tovari-i pridiguje, de divica Marija je ena kurba bila' in ko Karolina Tmajerska s sodnikom Lampreti em obsoja na grmado od hudi a obsedene flenske in mo-ke» (Zadravec 2005: 85). Zgodovinska tema 17. stoletja se z zgodbo opira na flivljenjski potek glavne osebe ter na opisovanje navad in nravi srednjeevropske drufbe tega asa. V ljudskih vraflah ter v mitskih in histori nih obzorjih se oblikuje mozaik sveta, v katerega vstopa aktualna in sodobna ironi na kretnja in poeti nost opisov lepote narave, ki pripovedujeta nad asovno zgodbo (Glu-i 2002: 273).

Ob koncu 16. stoletja se je v Italiji pojavil nov umetnostni slog ó barok. Vladarji in katoli-ka cerkev so podpirali barok, ker je asovno sovpadel s protireformacijo in ker je Cerkev z bogato opremljenimi cerkvami kazala svojo mo . V baroku so se razvile razli ne umetni-ke zvrsti. Med njimi tudi gledali-ke igre, ki so potekale na prostem in so prikazovale Kristusovo trpljenje, imenovale so se pasijoni (Mirjani 2006: 57). Barok je bil torej bogat na podro ju gradnje pala in cerkva, nastajali so razli ni kipi in slike, pojavljal se je tudi v knjiflevnosti ter v gledali- u in glasbi. Na Slovenskem se je obdobje baroka za elo z delovanjem verskih komisij, ki so po naru ilu defelnega kneza odstranjevale vse, kar je prinesel protestantizem. Na Kranjskem je bila glavna osebnost tega dogajanja -kof Tomaff Hren, na Koro-kem in Tmajerskem pa sekavski -kof Martin Brenner (fivanut, Vodopivec 1999: 88). Temeljnega pomena v tem asu sta bila vzgoja in izobrafvanje duhovnikov. Hren se je pri delu z verniki oprl na kapucine in jezuite, ki so spodbujali ljudske poboflnosti: procesije, romanja, naboflne igre in zbiranje vernikov v bratov- inah. Barok se je k nam -iril iz Italije pod vplivom cerkvenih redov in se najprej uveljavil v cerkvenem stavbarstvu. Tako ni nenavadno, da so eno prvih baro nih cerkvenih notranj- in pri nas ustvarili s predelavo cerkve sv. Jakoba v Ljubljani za potrebe jezuitov. Po zaslugi Akademije delavnih v 18. stoletju je pomenila Ljubljana sredi- e dogajanja. Tudi plemstvo se je lotilo lep-anja gradov, veljavni kme ki gospodarji pa so krasili pro elja svojih hi- (fivanut, Vodopivec 1999: 90). Vse te zna ilnosti baroka v romanu Jan ar uresni uje z zgodovinsko tematiko 17. stoletja.

Zgodovina v romanu *Galjot* je kvazizgodovina, njen okvir pa je varljiv simbol asovne pristnosti. Kafle se pisateljeva tefnja po sleherni-tvu, in sicer z nekaterimi asovnimi anahronizmi²¹ (Zlobec 1979: 213).

Jan ar je ó ne samo v *Galjotu*, temve tudi v vseh ostalih romanih ó prepletal preteklost s sedanostjo, in felel poudariti, da se motijo tisti, ki mislijo, da je kateri koli pisatelj, ki je pisal o preteklosti, felel zadeti dejanske situacije in resni na stanja. Sam pravi, da je to delo zgodovinarjev in kronistov.

5.1.2 Tema politi nega in druflbenega sistema 17. stoletja

Glavni literarni lik Johan Ot s svojo podobo in potjo skozi 16. in 17. stoletje prikazuje sistem, ki je pripovedoval eva kriti na distanca do njega in hkrati kritika sistemov 20. stoletja, torej do fa-izma, nacizma in komunizma. Navdu-ena mnoffica v romanu, ki jo pripovedovalec imenuje »gomazljivka«, je ena od osrednjih metafor. Podoba mnoffice, ki je navdu-ena nad prihodom cesarja, nekak-nega boflanskega junaka, je aktualna metafora tedanjega ter 20. in 21. stoletja (Zadavec 2005: 87).

Glavno osebo v slogu klasi nega romana spremlja avktorialni pisateljev komentar. Jan ar priklenjenca na galejo prikazuje in opisuje trdo naturalisti no. Iz tega lahko sklepamo, da je namen takega radikalnega opisa upodobiti eksistenco love-kega flivljenja sploh. lovek je individualist v prostoru omejene svobode. Po Zadrav evih besedah je lovek priklenjen na galejo flivljenja, trpljenja, ujet je v surovo druflbeno kolesje, kjer drago pla uje za svobodo in voljo po sre i. »*Otova galjotska bitnost je zato tudi metafora individualne bitnosti neko , danes in zmerom ó ne glede na druflbeni sistem*« (Hladnik 2005: 88). lovek je ne glede na as ujet v neko kolesje, ki se vrti in ponavlja.

²¹ Anahronizem v gr- ini pomeni zastarelost, nesodobnost ali pomota v asovnem zaporedju navajanja dogodkov oziroma postavljanje oseb, stvari ali pojmov v dobo, v katero ne sodijo (Veliki splo-ni leksikon ó CD-rom).

V *Galjotu* je zgodovinska tema 17. stoletja ter tema politična in družbenega stanja 17. stoletja –ir-e zastavljena, saj je dejansko dogajanje postavljeno v preteklost. Vse, kar se dogaja, je resni na podoba tistega časa, časa kmetov in kuge, vendar pa gre prav tako za možnost postavitve dogajanja v sedanji čas. Seveda pa je prisotno tudi prepletanje fikcije in resničnosti.

5.2 Severni sij

5.2.1 Zgodovinska tema predvojnega obdobja

Janar rad posega po zgodovinski tematiki, zanimajo ga različna zgodovinska obdobja in značilnosti tega. V tem romanu je posegel po zgodovinski temi predvojnega obdobja v Mariboru. Dogajanje je postavljeno v čas pred drugo svetovno vojno, natančneje v leto 1938. »*Raven časa in prostora, predvojnega Maribora, je beležena v dokumentarnih poglavjih, ki obdajajo Erdmanovo prvoosebno zgodbo*« (Glušič 2002: 273). Sem spadajo opisi mesta, zgodbe iz meščanskega družinskega življenja in življenja proletarcev.

Janar nam o tej tematiki postreže s podatki o medvojnem okupacijskem dogajanjem v Mariboru. Gre za čas, ki je zaznamovan s politiko, ne le z nasprotujočimi si ideologijami in rešitvami, temveč tudi s socialnim in razrednim bojem ter s podrejanjem posameznika kolektivu, po drugi strani pa z rasno teorijo in deljenimi po tujem ozemlju (Ostič 2001: 1168). Zmedo v romanu povzročata življenje po revoluciji v Rusiji in pa življenje pred drugo svetovno vojno. V mestu je zaradi boljševičke revolucije kar mrgolelo političnih pragnencev in beguncev. Vneli so se številni obračuni z nasprotniki, posebno s Trockim ter njegovo skupino. Avtor dogajanje postavlja tudi, kot človek v *Galjotu* ter *Katarini, pavu in jezuitu*, v srednjeevropsko pokrajino, saj omenja Prago in druga mesta, pa tudi nekatera imena in priimke kaffejo na to.

Zgodovina v romanu je nosilka zla, ki človek od nekdanjega in vedno znova potegne loveka in lovečvo v svoj obračun i vrtinec, iz katerega ni rešitve. Kot je

zapisala Ambroffli eva, je lovek firtev zgodovine. Tako je tudi Maribor leta 1938 pripravljen na zlo, na krvavi vojni ples, ki se prav tedaj rojeva po vsem srednjeevropskem prostoru (Konc Ambroffli 2004: 26).

Zgodba o starcu s kroglo, o kateri Erdman ves čas razmišlja, ko se vrne v Maribor, pa se v njegovih ustih spremeni v bajko z idejo, ki se dotika vseh ljudi. *»To je pesimisti na ideja o zgodovini, ki vedno znova preti lovečvu s svojo uni ujo o silo, saj se bo neko spet pojavilo znamenje severnega sija in tedaj bo drhtenje magnetne igle v krogli napovedalo prihod novega zla«* (Konc Ambroffli 2004: 26).

Značilnosti, ki kafelejo na zgodovinsko tematiko in vračanje v preteklost, pa Janar v romanu nakafele z več tipi pripovedi, in sicer na začetku je tretjeosebna pripoved, ki se fele v drugem poglavju prevesi v prvoosebno pripoved v sedanjem času. Pripoved, ki je brezosebna in tako reko zunaj asna pripoved »zgodovine«, pa prinese objektivno navajanje podatkov in dogodkov iz sedanjosti, preteklosti in prihodnosti romana, in to je avtorjeva pripoved. Pripoved lahko označimo kot kroniko, izpiske iz dokumentov, povzetke časopisnih poročil. Ta pripovedni na in je naslonjen na stvarne podatke in ni omejen na noben čas in enako posreduje podatke iz dogajalnega časa kot iz preteklosti in prihodnosti.

Tone Peršak je zapisal, da je Janarjev svet v romanu le videz zgodovinskega sveta leta 1938, saj gre tudi za podobo današnjega sveta, ki je vedno brez zavezujočih vrednot in resnice, v katerem vedno vladajo ideološke reducirane resnice. Edina realno obstoječa vrednost po Peršakovih besedah je moč, oblast, naj se vedno tako maskira z na videz vedno tako humano vizijo (Peršak 1985: 1109).

Zgodba je torej postavljena v pretekli čas, v čas pred drugo svetovno vojno, zato lahko rečemo, da je zgodovinska tema v romanu v ospredju, pojavljajo pa se seveda vedno druge teme.

5.3 Zvenenje v glavi

5.3.1 Tema judovske vojne

Roman je sicer bolj zasnovan na zgodovinskih motivih, vendar je poleg osrednje teme, to je upora v kaznilnici na Livadi, tej temi vzporedna zgodovinska tema judovskega upora iz leta 66. Tok zgodbe vleče paralele s svetopisemskim uporom fildov, kar daje pripovedi nekakšno univerzalnost konteksta in kaznilnico na tano in spremeni v svet v malem (Bratina 1999: 37).

Tema judovske vojne je prepletena skozi celotni roman. Vzrok za upor je natančno opisan v začetnih poglavjih romana. Ta upor je imel v judovski zgodovini zelo pomembno vlogo, o njem je natančneje pisal Jofef Flavij.²² Judje so v sedmih letih doživeli eno izmed najhujših grozot, t. i. drflavljansko vojno, saj so se vojskovali proti svojim rojakom, pa tudi proti Rimljanom in upornikom. V vojni so Judje izgubili obljubljeni deželo in njihovo glavno svetišče, jeruzalemski tempelj. Upor je trajal od leta 66, ko so se začeli prvi izgrede, pa do leta 73, ko so judovski uporniki naredili skupinski samomor v trdnjavi Masada. Dogajanje je potekalo po celotni Palestini, upor se je začel v Jeruzalemu, se nadaljeval v Galileji, potem pa se je uporniško gibanje razmahnilo vse do Masade.

Rimljani so se zaradi izpadov in dejstva, da so nekateri pobudniki upora ostali nekaznovani, odločili, da upornike dokončno uničijo. Leta 72 je proti Masadi krenil rimski general Lucij Flavij Silva, ki je bil rimski upravnik Judeje. S seboj je imel pomofne enote in nekaj tisoč sufnjev. Ker mu je ob pogledu na Masado postalo jasno, da bi neposredni naskok terjal preveč žrtev, se je odločil za obleganje. Okrog trdnjave je dal postaviti visok zid in osem utrjenih vojaških taborov. Z zahodne strani so Rimljani nato začeli graditi oblegovalni nasip. Kar nekaj časa je trajalo, da so sufnji in vojaki iz kamnja ter zbite zemlje ustvarili dovolj visok in širok nasip za oblegovalnega ovna. Spomladi leta 73, na judovsko

²² Bil je pomemben zgodovinar iz 1. stoletja. Po narodnosti je bil Jud, sicer pa polnopravni rimski drflavljan. Njegova dela nam povedo veliko o judovski in rimski zgodovini 1. stoletja našega časa.

veliko no (t. i. pasha), so Rimljani trdnjavski zid prebili, vendar so branitelji uspeli za njim postaviti nadomestnega, ki so ga naredili iz zemlje in lesa. Rimljani so tega kaj hitro zaflgali in naslednje jutro so vstopili v Masado. No pred zadnjim rimskim napadom je Eleazar (levitski duhovnik) nagovoril sobojevnike, da flivljenje v suflenjstvu pomeni izdajo lastnih na el. Skliceval se je na vero v izbranost judovskega ljudstva. Zato so se uporniki odlo ili za skrajno dejanje, skupinski samomor.²³

»Pripovedovalec, pri a in hkrati udelefenec znamenite vstaje v juftni kaznilnici si me je izbral za Joflefa Flavija. Poznal je njegovo Judovsko vojno in bil je prepri an, da se 'objektivno gledano in za nazaj' ti dogodki, se pravi judovski upor in obleganje Masade, sploh ne bi bili zgodili, ko ne bi bilo Joflefa Flavija, ki jih je natan no popisal, ne samo dogodke, v asih-e sanje udelefenih na obeh straneh« (Jan ar 1998: 5). Keber je ogromno vedel o uporuh Judov. V svoji celici je imel knjige o judovski vojni. To izvemo, ko mu vlomijo v njegovo celico in pretresejo njeno vsebino. *»Beden je bil pogled na Leon ina pisma, ki so leflala povsod, -e okrog strani-ne -koljke, na fotografije, na razglednice iz Odese, na knjige Judovske vojne. /í / Stopala je, hijena, po sirupu, ki ga je tudi razbil in s tistim sirupastim podplatom je stopil na Joflefa Flavija, ki sem ga vla il s seboj na ladjah in hotelih, po bednih prebivali-ih in kasarnah in se mu nikoli ni ni zgodilo«* (Jan ar 1998: 96).

Kebra primerjava upora v kaznilnici z uporom v Judeji ne zanima v smislu podrobnosti o judovskem uporuh, temve ga pritegnejo podobnosti z njegovo zgodbo (Golja 1999: 99). Treba je povedati, da sta oba upora nastala iz istega vzroka, in sicer tako kot »zgodovinski« upor na Livadi povzro i paznikova nespodobna kretnja s pendrekom v roki, medtem ko kaznjenci spremljajo prenos ko-arkarske tekme, tako tudi upor v Judeji povzro i rimski vojak, ki ufali romarje z obsceno kretnjo. *»In zaradi nespodobne kretnje tega loveka je bilo treba vse razbiti? Judovska vojna, sem rekel, se je tudi za ela zaradi nespodobne kretnje. Dajte no, Keber, je rekel stari, zgodovina je nekaj drugega. Ni drugega, sem*

²³ Klemen BRVAR, 21. 7. 2010: Na poti k izraelskim termopilam. Vrh. 7 dni. Pridobljeno 9. 12. 2010, iz <http://bam.czp vecer.si/portali/7dni/v1/default.asp?kaj=2&id=5559836>.

rekel, neki rimski vojak je s tak-no kretnjo uflalil Jude. Enemu je po il film, pobral je kamen, potem so razbili mesto in tako se je za elo. Mene pa je razbesnel paznik Albert s svojim pendrekom, s svojo ritjo, ki jo je postavil pred ekran, predvsem pa mu je tisti dan od jutra in ves dan zvenelo v glavi» (Jan ar 1998: 17). Pisatelj se po mnenju Borovnikove tudi tu satiri no poigrava z zgodovino in se vrti na kolesu zgodovine, ki se vedno znova obrne k isti to ki (Borovnik 1998: 14).

V ospredju tega romana je poleg glavne teme upora v kaznilnici tudi tema judovske vojne, ve pa je v romanu zgodovinskih motivov, ki jih je Jan ar na podlagi poznavanja zgodovine, kar je razvidno v vseh njegovih romanih, vpletel vanj. Vodilni zgodovinski motivi v tem romanu so povezani z uporom Judov leta 66 in padcem Masade.

5.4 Katarina, pav in jezuit

Zgodovinskega je v tem romanu veliko. e navedemo dejanske primere, gre za historiat jezuitske drflave v Paragvaju, podoba njenega misijonarskega dela ter njena ukinitev, opisi romarske poti, njene organiziranosti, podoba avstrijske vojske in njenega boja s Prusi, na in flivljenja v 18. stoletju od filozofije in umetnosti do Cerkve, sodstva, morale, hrane, obla il in –e bi lahko na-tevali (Glu-i 2002: 284). Vse na-teto je zna ilno za zgodovinsko obdobje 18. stoletja, zato lahko re emo, da je Jan ar posegel po zgodovinski tematiki 18. stoletja in baroku.

5.4.1 Zgodovinska tema 18. stoletja

eprav se je knjiflevno obdobje baroka za elo v drugi polovici 16. stoletja in kon alo sto let pozneje, v asu, o katerem v romanu govori Jan ar, pa se je fle spremenilo v klasicizem oziroma v predromantiko, je roman napisan v baro nem slogu (Osti 2001: 219). Vna-anje baro nih prvin v roman je o itno: vdor kr–anske mistike, svojevrstna jezikovna bizarnost, globlji simboli ni pomeni,

prisotnost subjektivnega umetniškega izraza, prefinjenost duha, kultiviranost okusa í (Osti 2001: 220).

Zgodba je postavljena v romarsko skupnost in v ías avstrijsko-nemíke sedemletne vojne in papeíke prepovedi jezuitskega reda leta 1773 v Paragvaju.²⁴ Izbrani zgodovinski ías je doba, v kateri se s ílovekovim notranjim nemirom rojevajo silnice íiríega druíbenega in moralnega razkroja. To je ías, v katerem se Evropa pribliíuje obdobjem razli ínih socialnih in duhovnih prevratov in velikim zgodovinskim spremembam, kot so revolucije, socialne migracije, v tem íasu pa nastanejo tudi ítevilne umetniíke stvaritve (Gluíi 2002: 284, Zadavec 2002: 199). Jan íar je íel v ta ías po lepe in pretresljive slike starih besed, starih Slovencev in Evropejcev. íel je v ías vojn, romanj in verovanj, da je lahko, kakor je zapisal Zorn, restavriral baro íno platno náih danaínjih dni. Jan íar je v mnogih intervjujih povedal, da je preteklost zanj svobodni prostor domiíljije (Lukan 2001: 8). Poleg tega da je 18. stoletje ías silovitega vzpona pozitivizma, pa je to tudi ías, ko ljudje íe íivijo s svojimi starimi verovanji, angeli letajo okrog slovenskih vákih zvonikov, po nebu potujejo prikazni, krdela demonov, ki jih je Jezus pogнал v svinje. Vse skupaj pa je na nek ían íob íutje danaínjega íloveka, vendar je to stranski poudarek (Lukan 2001: 8).

Natan íeje je ías v romanu uokvirjen z letom 1756, to je ías prvega leta sedemletne vojne med Avstrijo in Prusijo, ter letom 1773, ko je papeí Klemen XIV. ukínil jezuitski red (Goleíí Kau íi 2007: 90). Kljub temu da zgodovinsko leto 1756 ni bilo romarsko leto, kar lahko razberemo iz razli ínih zgodovinskih virov, ga je Jan íar vzela za íatek romanja. Sam je povedal, da je njegova beleífnica z gradivom nakracana z raznorodnim gradivom, z osnutki, podatki (Lukan 2001: 8). íeffiíe dogajanja se s kranjske Dobrave in Ljubljane hitro prenese na dolgo romanje v Kelmorajn. Napori, kazni, poleg tega pa íe so íasna sedemletna avstrijsko-pruska vojna ío vse to íom ío red íi romarske popotnike (íar 2001: 89).

²⁴ Iz intervjuja v Delu izvemo, da je Jan íar bil v paragvajskih Misijonih, takrat ko je roman íe pisal, kjer ga je íom ío fascinirala narava. Sam pravi, da se je resníost zemlje prepletla z literarno ímaginacijo, z neko íiktivno íosebno zgodbo.

V tistem času je bil barok skladen s poflivitvijo verskega flivljenja, ki se je znova zatekalo k razli nim romanjem in drugim izrazom ljudske pobofnosti. V ospredju ni bil ve osebni razgovor z Bogom, temve skupinski nagovor prek slik, kipov, procesij, pasijonskih iger, ble– e ih pridig in petja. Barok je k nam prihajal prek Italije, Dunaja in Gradca (Granda 2008: 144). V baro ni umetnosti izstopa Ljubljana, ki je v romanu *Katarina, pav in jezuit* tudi eno od prostorov dogajanja. Tam namre flivi Katarinina sestra Kristina. Z barokom se sre amo tudi v –entjakovski cerkvi, kjer je kip Ksaverja, ki ga Simon Lovrenc nadvse obofluje in se zgleduje po njem. Barok pa je navzo tudi v ur–ulinski cerkvi, kjer se je Katarina –olala pri ur–ulinkah.

Iz romana je razvidno, da se je Jan ar dobro seznanil z obdobjem, ki ga je v roman vpletel. Pridobil je podatke iz dokumentov o Jezusovi druffbi in katoli–ki cerkvi nasploh, o takratnih romanjih in vojnah, offivil je celo duha asa s scenografijo in kostumografijo s pomo jo teh podatkov, ki jih je pridobil iz razli nih virov (Osti 2001: 220). Prav offivljanje preteklosti po mnenju Ostija potrjuje Jan arjevo najvi–jo mero pripovednega daru. Tako je Jan ar fascinantno opisal romarske in vojne mnofli ne prizore ter usode posameznikov, ki so izgubljeni v vrtincu kaoti nega asa in za flivljenje nevarnega evropskega prostora v drugi polovici 18. stoletja (Osti 2001: 222, 223). Ko je Jan ar pisal ta roman, se je po util, kot da flivi v baro ni dobi. Zdelo se mu je, da nobena druga doba ne prej ne pozneje ni bila tako polna kontradikcij in paradoksov. Spoznal je, da je ta doba polna prelomov, ko se –e zadnji razmahnejo stara ljudska verovanja in velika romanja. To je tudi as velikih umetnosti, ki so verjetno v nasprotju z dana–njim okusom, gre za umetnost, ki je hkrati umetnost telesa in duha, divjega nasilja in blagega potovanja k imaginarnemu. Jan ar pravi, da smo ljudje »*droben len v verigi med love–ko preteklostjo in prihodnostjo, preteklost se zлива v na–as, in ko se ta spremeni v jezikovni organizem, tako imenovane zgodovine nikjer ve ni, je samo –e literatura, v tem primeru oblikovana v roman*« (Lukan 2001: 8).

Lahko re emo, da smo s tem romanom dobili baro no fresko 18. stoletja, restavrirano za dana–nje dni. Jaroslav Skru–ny je zapisal, da je zgodovinskost

Katarininega romanja k Zlati skrinji v Kelmorajn, Windischeve zanesenosti z voja-kim zmagoslavjem nad Prusi ter jezuitovega postmisijonskega iskanja izgubljene edinosti v milosti razodete vere, v Jan arjevem romanu po volji avtorjeve literarne, poeti ne pisave prera- a iz zgodovinsko preverljivega, v pogovoru racionalnega spoznanja posve enega obnebja 18. stoletja, v razkritost epohalne resnice love-kega vekomanj-ega prebivanja v svetu (Skru-ny 2001: 46).

Jan ar je flelel, da se ta as, torej doba baroka, odrafla v njegovih romanesknih junakih. Od tu tudi prvotni naslov romana »Barok«. Zavedal se je, da romana ne bo mogel napisati brez kan ka ironije in distance do sodobnega flivljenja. Povedal je tudi, da so umetnostni zgodovinarji besedo barok zasledili na Iberskem polotoku in da je pomenila grob, nepopolno oblikovan biser. Jan ar je podobnost s takim biserom na-el v Katarini Poljanec, tudi v Simonu Lovrencu, vendar na drug na in, ne gre pa zapostaviti tudi stotnika Windischa in tudi drugih oseb, ki niso v ospredju, vendar so vpletene v samo kompozicijo.

5.4.2 Tema romanja v Kelmorajn

Osrednja tema romana je tudi romanje v Kelmorajn. Za nazornej-o predstavo je treba pogledati v preteklost, in sicer, od kod izvira romanje v Kelmorajn, od kod je vzeta zgodba romarske poti, ki jo je Jan ar vpletel v svoj roman. »*Romanje Jan ar v romanu ozna i kot ptice neba, z biblijsko prisposodo*« (Golefl Kau i 2007: 83). Doslej so se omenjale le starodavne slovenske romarske poti v tuje in za tedanje ase res daljne defele: v Sveto defelo, Rim in Kompostelo. Pa -e ena je bila zelo pogosta ó boflja pot v Porenje. Prva poro ila o romarskih poteh slovenskih romarjev so protestantska. Romarji so bili namenjeni na grob sv. Treh kraljev v Kölnu, k -tirim svetinjam v Aachen ter v Trier in v Kornelimünster blizu Aachna. Te poti so se za ele v 13. stoletju. Po vzgledu ehov in Ogrov so si fle konec 14. ali v prvi polovici 15. stoletja v Aachnu postavili svoj lastni oltar, h kateremu sta mesti Ljubljana in Kranj ustanovili leta 1495 posebno nadarbino (beneficij). Predniki Kranj anov so si pet let pred koncem srednjega veka v

Aachnu omislili svoj lastni oltar. V dobi baroka je bila najbolj obiskana boffja pot Vi-arje.²⁵

V Kelmorajn so Slovenci po navadi romali na pomlad. Tja in nazaj so hodili okoli dva meseca. Oble eni so bili kakor vsi romarji tistih asov. Na klobuk ali na obleko so si pritrdili morskó-koljko, ez ramo jim je visela utarica, opirali so se na dolgo, na vrhu zakrivljeno palico. Okoli vratu so nosili rofni venec. Spokorniki so romali v ra-evinastih oblekah. V Andernachu so imeli spravljene krifle in bandera, s katerimi so potem slovesno priromali v Köln (Golefl Kau i 2007: 80). Pri tem so peli slovenske pesmi. Pri tak-ni mnofficah romarjev in med ve tedenskim bivanjem se je dogodilo marsikaj. Nastopale so bolezni, mnogo romarjev je pomrlo in so jih pokopali v tuji zemlji, a tudi poroke niso bile redke. Romarji niso samo molili, temve so se tudi poveselili. Izdali so posebno knjiffico, iz katere so se podu ili, kako naj se obna-ajo v tujih krajih. Splo-no znano je, da do najnovej-ih asov skupine slovenskih romarjev niso potovale kakor reda, ampak so imele svojega vodnika, starej-ega, izku-enega mofla, ki je po potrebi tudi pridigal ter skrbel za red v svoji skupini; imenovali so ga vojvoda ali vajvoda. Vojvoda je bil dobro pou en o tej ali oni boffji poti, skrbel je za red ter bil posrednik med duhovniki in ljudstvom, v raznih sporih pa seveda tudi moder razsodnik.²⁶ Torej je vklju evanje romanja v zgodbeno strukturo po besedah Kau i eve zgodovinski spomin (Golefl Kau i 2007: 80). Jan ar je zelo dobro preu il dokumentacijo o slovenskih romarjih iz tistega asa in to vpletel v roman.

Torej je tudi v tem romanu v ospredju zgodovinska tematika. Dogajanje je moflno postaviti v dana-nji as, vendar je glede na zgodovinska dejstva in dogodke, ki so prikazani zelo resni no in zelo zna ilno za obdobje baroka, mogo e re i, da gre za zgodovinski roman in da je osrednja tema zgodovinska.

²⁵ Miha NAGLI , 21. 10. 2007: Iz starih asov: v Kelmorajn. Gorenjski Glas. Pridobljeno 14. 12. 2010, iz http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=12860.

²⁶ Miha NAGLI , 21. 10. 2007: Iz starih asov: v Kelmorajn. Gorenjski Glas. Pridobljeno 14. 12. 2010, iz http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=12860.

5.5 Graditelj

Petra Jager je v *Sodobnosti* zapisala, da se osrednja tema ali celo ideja romana rodi iz zgodbe o kiparju, ki je bil neko revolucionarni navdušenec, ki naj bi med vojno izkusil nemške zapore. Vendar ni znano, ali zaradi partizanstva ali zaradi pripadnosti komunisti ni ideji. Po vojni se feli oddaljiti od graditeljev novega družbenega reda in –e posebno od njihovih metod, a je verjetno prav zato izbran za nalogo, da postavi zapor, kjer morajo biti razmere tak-ne, da bodo zlomile –e tako trdovratne sovražnike ljudstva.²⁷

5.5.1 Tema mitološkega asa

Jan ar je v romanu *Graditelj* posegel po temi iz mitološkega asa. Obudil je stari mit o Dedalu in ga tako prepletel s sedanjim asom. Zna ilnosti mitologije je spoznal skozi razli no literaturo in ker se mu je ta snov zdela zanimiva, jo je vpletel v svoj roman. Mitološka tematika se najbolj kaže v dejanjih in ob utjih glavnega literarnega lika Pavla Areha, ki gradi kaznilnico, zapor, kakor je to po el veliki mitološki graditelj Dedal.

Kot je zapisala Jagrova v reviji *Sodobnost*: *»Ko mit razumemo kot religiozno pripoved arhai nih skupnosti, ki pripoveduje predvsem o dejanjih nadnaravnih bitij, bogov, polbogov, junakov itn., se godi v nekem prvotnem ali eshatolo-kem asu in je obi ajno posredovana po nekak-ni spodkopani logiki, je torej elipti na, nekonsistentna, njen namen pa je predvsem pojasniti, legitimirati obstoje i kozmi ni red in mesto loveka v njem, sta mit in literatura, e imamo v mislih sakralni izvor, paradigmatski zna aj in pragmati no funkcijo mita, po svojem bistvu nekomenzurabilna. Na drugi strani, kot vemo, pa je knjiflevnost ne le povzela dedi-ino arhai nega mita, temve je v modernem asu, na ozadju mrtvih bogov, tudi mitotvorna«* (Jager 2007). Zapisala je –e, da je sre anje literature in mita v modernem pripovedni-tvu predvsem dvoje. Mitološka zgodba je lahko

²⁷ Petra JAGER, 2007: Drago Jan ar Graditelj. *Sodobnost* 6. Pridobljeno 23. 12. 2010, iz <http://www.sodobnost.com/content.php?id=286171&cid=54090&arhiv=1>.

snov literarnega dela, ki se preoblikovana izraža v temah, motivih in simbolih na ravni vsebine ali celo samo na ravni zunanje forme skozi pesniške podobe. Ta navezava literature na mit, če si literatura od njega sposoja snov za zgodbo, je predvsem zunanja, lahko bi celo rekli formalna, etudi postane integralni del vsebine, v primerjavi z mitopoetično strukturo, kakršno zasledimo v književnosti 20. stoletja, kjer literatura kot estetska forma simulira pogoje mitološke pripovedi oziroma ta postane njeno delotvorno na elo. Literarna stvarnost je torej strukturirana v postavkah časa in prostora religioznega izročila. Socialno-zgodovinske in časovno-prostorske dimenzije so relativizirane, zgodovinski čas pa se razkroji v brezčasju večnega ponavljanja oziroma je zunaj historičnega časa in določuje življenjski prostor. Značilna je poudarjena etična naravnost in razkrivanje temeljnih antagonizmov sveta se potrjuje nedoumljivost, nerazrekljivost moralnih kolizij. Mit tako vstopi v literaturo na povsem drugen način (Jager 2007).

Bistvenega pomena je, da omenimo tudi starogrški mit, ki je metafora za »sterilni in surov čas«, gre za mitološki čas na prelomu polpretekle zgodovine, za osvoboditelje, ki so, ko so se povzpeli na oblast, postali najslabši vseh oblastnikov. Zaprli so vse nasprotnike, tudi svoje privrčence, in kaznilnice niso bile tako polne, da bi jih morali množično graditi. Starogrški mit je tudi prisposoba za politični sistem z »genetsko napako«, ki se je na oblasti ohranjal z mučenjem, zastrahovanjem in likvidiranjem. V tem smislu torej Jan Arja zanima mit v pomenu ideologije, ki rojeva sistematično nasilje (Jager 2007).

5.5.2 Tema 20. stoletja

Okvirna zgodba je postavljena v čas 20. stoletja, v čas po vojni in časa predsednika Tita, torej govorimo o času Jugoslavije. Ta zgodba pa je ovita v mitološki čas in povezana z zgodbo o velikem graditelju labirinta v Knososu. Tako lahko zasledimo tudi motive, ki so povezani s predsednikom Titom ter Stalinom, ki je bil predsednik Sovjetske zveze. Dvorano, ki so jo pripravljali za predstavitev Arehovega projekta o gradnji zapora, so okrasili z zastavami in gesli, s slikami

Stalina in Tita, ki so ju takrat zelo slavili. Sicer v romanu ni veliko besed, ki bi govorile o času Jugoslavije, vendar pa nas nekateri motivi napeljejo na to. »Marek je govoril. Ve inoma o modrem vodstvu Predsednika in Mar-ala, ki je takrat lefal v bolnici, in mu je vsa domovina felela zdravja in da bi nas -e dolgo vodil« (Jan ar 2006: 167). Vendar o zgodovinskih motivih ve v poglavju Zgodovinski motivi v Jan arjevih romanih.

5.6 Drevo brez imena

5.6.1 Tema vrtoglavega vrtinca zgodovine

»Vrtoglavi vrtinec zgodovine« je osrednja tema romana. Literarni lik Janez Lipnik potuje v našo skupno zgodovino druge polovice 20. stoletja. V dogajalni zgodbi prihaja do prepletanja resni nosti in fikcije, s asoma pa fantastika postane enakovredna realnosti. Delo samo po sebi nosi nekaj ve plastnih sporo il, med drugimi to, da kaosa zgodovine ni treba vrednotiti kot nekaj histori no pravilnega ali nepravilnega; zgodovina druge polovice 20. stoletja se dogaja ne le pomembnim zgodovinskim osebam, ki so zgodovino oblikovali, ampak tudi drugim, ki so jih okoli- ine usmerile na razli ne politi ne smeri in v razli ne kraje (Matoz 2008: 19).

Podobe iz romana so iz dveh strani; bistvo romana ni v tehtanju zgodovinskih resnic. Na eni strani gre res za zgodovino, na drugi pa je zgodba. Na zgodovinskem ozadju, ki je druga svetovna vojna, se tako Jan arju izri-ejo krhki literarni liki, sredi- na podoba pa je mlada u iteljica v lepi bluzi. Zgodovinska ozadja v romanu ne nastanjajo sama od sebe. V njih je poleg obsefnega in poglobljenega znanja zakopan ogromen oblikovalski napor, da bi upodobljena zgodovina postala nekaj brezobli nega (Jan ar 2008: spremna beseda Marini : 280).

Jan ar v romanu posega po zgodovini z dvema pomembnima asovnima obdobjema, ki sta razmeroma fragmentarni retrospektivni preblisk v arhivarjevi

glavi. Gre za čas druge svetovne vojne, in sicer z oficirjem Aleksijem Grgurevičem, ki je bil stotnik kraljeve vojske v domovini, potuje v leto 1943. *»Zdaj je zvedel, kdo je Aleksij. Stotnik kraljeve vojske v domovini Aleksij Grgurevič. Junak. Njegov oče je bil ukrajinski kozak. Hetman. Gonil je bolj-evike ez stepo. Kakor zdaj goni Aleksij komuniste«* (Janar 2008: 40). Drugo obdobje, ki zaznamuje Arehov pobeg v zgodovino, pa je čas drflavljanske vojne na Hrvaškem, ko sta z fleno Marijano preflvljala po itnice na Dugem otoku, eprav sam natančno ne ve, ali je bilo leta 1994 ali 1995. *»V preteklosti pa so bili obiski Dugega otoka, da na Zaglav na tistem otoku niti ne pomisli, najrazburljivejši dogodki njunega flvljenja. Na Dugem otoku sta bila, svefle zaljubljena, takrat, ko je na Hrvaškem divjala isto resna vojna«* (Janar 2008: 89). *»Razmičja, ali je bilo leta petindevetdeset ali štiriindevetdeset«* (Janar 2008: 102).

5.6.2 Tema druge svetovne vojne

Tema, ki jo Janar postavlja v roman, je torej tema, ki zaznamuje čas sredi vojne vihre, sredi bobnenja topov, regljanja mitraljezov in bombnih eksplozij, ki so med zadnjo drflavljansko vojno na Slovenskem odmevale med partizanskim obleganjem Turjakega gradu. Skozi celotno dogajanje Lipniku misli begajo sem ter tja, iz sedanjosti v preteklost in obratno. Ves čas smo v dvomih, ali je resničnost čas druge svetovne vojne ali nakupovalni center, kjer aka fleno Marijano. Lipnik se vedno znova znajde v preteklosti, v vojni bitki. Opisi so nazorni, sploh ko se mu misli vrtijo okrog o četa, ki je preflvel vojne strahote, o smrti Zalinega brata Zorana, ko razmičja o truplih, seflgih, o vojakih.

Zgodovinska tema druge svetovne vojne opisuje čas v letu 1943. Septembra leta 1943 je kapitulirala italijanska okupacijska vojska. Na Dolenjskem so od zdaj gospodarile samo četrje slovenske vojaške enote: četniki, vojaške straffe in partizani. Vsi so navijali za Anglefle in vsi so se deklarirali za protinemške enote. Oroffja je bilo naenkrat polno, italijanska armada pa je dobila uradni ukaz, da oroffje predajo partizanom. Toda poskusi pomiritve med partizansko in protikomunisti no stranjo so propadli. Pričel so Grarice in pričel je Turjak, ko so partizani s topovi razbili

etni-ke in strafsarske utrdbe. To sta bili dve prelomni bitki, ki sta do konca razplamteli drflavljsko vojno. Italijanski okupator, ki je do kapitulacije z orofljem oskrboval enote va-kih strafsarjev in deloma etnikov, je zdaj s topovi in tanki oboroofil partizansko stran (Kern 2000: 136). Kakih 700 va-kih strafsarjev, etnikov in civilistov se je zateklo na mogo ni grad na Turjaku, Pre-ernova brigada pa jih je obkolila, zahtevala najprej brezpogojno predajo, potem pa po tedenskem obleganju zlomila odpor in posadka gradu se je predala.

5.6.3 Tema vojne na Hrva-kem

V romanu pa je Jan ar posegel tudi po temi drflavljske vojne na Hrva-kem. To je nazorno prikazal s spomini na Dugi otok, ko je tam z Marijano med vojno preflivljal dopust. Ta tema sicer ni v ospredju, vendar se prepleta s temo druge svetovne vojne in temo sedanjega asa. *»Akcija hrva-ke vojske in redarstvenih sil te e po na rtu, je poro al radio, rta sovrafne obrambe je prebita v vseh takti nih smereh napredovanja, ujetih je 760 sovrafnih vojakov, zaplenjenega je veliko streliva in tehni ne opreme. Opozarjali so ljudi, naj ne hodijo na pot, naj poslu-ajo radio, kjer bodo dobili vsa potrebna navodila«* (Jan ar 2008: 110). *»Po dolgih zastojih sta se pripeljala v miren ljubljanski dopoldan. Na koncu je bilo vseeno tako, kakor da bi se pripeljala z dopusta, ne iz vojne«* (Jan ar 2008: 110). Vedno znova mu spomini beflijo v ta as, ki ga je preflivel na morju z fleno, in vse skupaj ga bega, ker se zaveda, da ni bila na Dugem otoku prvi z njim, ampak je tam bila fle prej.

Razmere na Hrva-kem, ki so vpete v temo romana, so bile razburljive. Po razglasitvi samostojnosti Hrva-ke se je uprlo tamkaj flive e srbsko prebivalstvo. Podprla ga je JLA, ki je zasedla obmo ja, ki so bila preteflno poseljena s Srbi. Najhuj-i boji so potekali za mesto Vukovar v vzhodni Slavoniji, ki je postalo simbol hrva-kega odpora. Leta 1992 se je vojna raz-irila na BiH. Med seboj so se spopadli Muslimani, Srbi in Hrvati, ki so tu pred vojno fliveli v soffitju. Posledica voja-kih spopadov so bile mnoffice beguncev. Odziv evropskih drflav na vojno je bil precej mla en. TMele po posegih ZDA je bilo mogo e pri akovati razplet.

Novembra 1995 so ZDA v Daytonu pripravile srbskega, bosanskega in hrvaškega predsednika do tega, da so podpisali sporazum (Kern 2000: 222).

Zgodovinski temi vojnega časa dveh časovno različnih obdobjev je Janar spretno vpletel v sodobni čas in sedanje razmere, ki pa na določeni mestih ponavljajo zgodovinska dejanja.

5.7 To no sem jo videl

5.7.1 Tema druge svetovne vojne

Kot že v prejšnjih romanih je Janar tudi v trenutno zadnjem romanu posegel po zgodovinski tematiki, čeprav ta ni osrednja. Zgodovinska tema vojnega časa, lahko bi rekli tema druge svetovne vojne na Gorenjskem, kamor je celotno dogajanje med vojno tudi postavljeno, je stranska tema, na katero so pripeti številni zgodovinski motivi. Dogajanje se sicer prične s pripovedovanjem Veronikinega nekdanjega ljubimca Steva in je postavljeno v leto 1945, ko je vojna praktično konec. Vendar pa se s pripovedovanjem literarnih oseb zopet pomakne v čas med drugo svetovno vojno, vendar tokrat na področje Gorenjske. Tema druge svetovne vojne je prepletena skozi celotno dogajanje, v opisih vojnih situacij, pa posameznih dogodkih in značilnostih vojnega časa, ki predstavljajo dejansko stanje izpred četrdesetih let.

V tem poglavju sem raziskovala zgodovinske teme v Janarjevih romanih. Našla sem jih v sedmih romanih: *Galjot*, *Severni sij*, *Zvenenje v glavi*, *Katarina*, *pav in jezuit*, *Graditelj*, *Drevo brez imena* ter *To no sem jo videl*. Zgodovinske tematike pa nisem zasledila v romanih *Posmehljivo pofelenje* in *Petintrideset stopinj*, kjer pa so bolj izraziti zgodovinski motivi.

6 ZGODOVINSKI MOTIVI V JAN ARJEVIH ROMANIH

V tem poglavju so predstavljeni zgodovinski motivi, ki so pripeti na zgodovinske teme v Jan arjevih romanih. Nekateri romani so nabiti s številnimi zgodovinskimi motivi in motivnimi drobci, drugi jih vsebujejo manj. V posameznih romanih so izpostavljeni le tisti zgodovinski motivi, ki so se mi zdeli najpomembnejši.

6.1 Petintrideset stopinj

6.1.1 Motivi druge svetovne vojne in povojnega obdobja

6.1.1.1 Motiv maršala Tita in motiv študentskega gibanja

V času sedemdesetih let je po vsej Jugoslaviji krofila beseda Pismo, ki so jo ljudje izgovarjali s spoštovanjem in strahom hkrati. Avtor tega pisma je bil maršal Tito, čelo pa je za pismo o prihodnosti. Namenjeno je bilo vsem komunistom, njegova vsebina pa se je pozneje širila tudi med neposvečene državljanke. Prišel se je oster obračun med liberalizmom in drugimi »odkloni« v družbenem življenju. Po nekaj letih slofnosti se je na vseh področjih zopet dvignila trda partijska roka (Jan ar 2006: 5). Če v uvodnem delu romana naletimo na motiv Tita, ki je vodil takratno državo, v kateri smo živeli. S tem motivom je Jan ar opozoril na obdobje dogajanja v romanu in s tem povezano študentsko gibanje, ki je nastopilo v povojnem času.

V ospredju romana je motiv študentskega gibanja v času po drugi svetovni vojni v takratni Jugoslaviji. Jan ar je bil sam udeleženec na številnih zborovanjih, zato je mogoče v romanu zaslediti tudi avtobiografske elemente. Protestna gibanja, ki so jih od okrog leta 1960 v številnih državah organizirali študentje, so bila usmerjena proti visoko-olskemu sistemu in političnim akcijam ali razmeram. Študentska gibanja so bila zelo intenzivna med leti 1967-1968, predvsem v ZRN in Franciji. Po letu 1970 je študentsko gibanje postopoma razvodenelo. Zahodnoevropsko študentsko gibanje je imelo močan odmev tudi na tedanjih jugoslovanskih univerzah, posebej v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani. V Sloveniji

gibanje ni bilo radikalno zatrto; nekatere zamisli iz obdobja 1968-1972 so tlele do drufbenega preobrata 1988-1990; pri tem je dejavno sodelovala tudi vrsta nekdanjih aktivistov študentskih gibanj (Veliki slovenski leksikon ó CD-rom). Študentsko gibanje v Jugoslaviji je nastopilo kot posebnost. Študentje so se namre ve inoma opredeljevali za samoupravni socializem. V Sloveniji je bilo gibanje odziv na protislovja in konflikte v drufbi estdesetih let, ki so bili posledica gospodarske reforme iz leta 1965 in ki so se kazali tudi v izobraflevalnem procesu. Gospodarska reforma je prinesla liberalizacijo gospodarstva, povzro ila pa je tudi neenak gospodarski razvoj po regijah, ki je ve al socialno diferenciacijo, s tem pa se je poslab-al materialni polofljaj nekaterih skupin. Univerza je morala skladno z reformo in potrebami drufbenega razvoja prevzeti produktivno funkcijo. Od tu so izvirale potrebe po reformi univerze. Glavne zahteve študentov so bile: študij naj omogo a vsestranski razvoj mladih v (osvoboene, revolucionarne) posameznike; samoupravna demokracija ó sodelovanje študentov in pedagogov pri vseh študijskih zadevah; zahteva po razvoju drufbenokriti ne znanosti. Velik problem je bil tudi neenak dostop študentov iz razli nih regij do izobraflevanja. To je bilo okvirno ozadje za nastop študentskega gibanja, ki ga lahko razdelimo v tri faze. Popolnoma pa se je študentsko gibanje umirilo leta 1974 z vklju itvijo STMLVZ v Univerzitetno konferenco ZSMS.²⁸

6.1.1.2 Motivi druge svetovne vojne v poimenovanju

V romanu se pojavljajo nekateri izrazi, ki so pri-li iz asov druge svetovne vojne, s imer se Jan ar vra a v omenjeni as. Nekega jutra Pavel Vatovec obi-e Franca Tranturo in mu najprej o ita, da je militarist:²⁹ »*Ti si militarist, pravi Fran i-ek, kdo -e vstaja ob taki zgodnji uri?*« (Jan ar 2006: 16). Potem pa, da je nacist, neofa-ist, kar je oznaka za prista-a nacionalsocialista³⁰ in neofa-izma ó gibanje za

²⁸ <http://www.zbirka.si/slovensko-studentsko-gibanje-1968-1972/>.

²⁹ Militarizem je tefnja po prevladi voja-ke miselnosti, voja-kih interesov v politiki; militarist pa pripadnik militarizma.

³⁰ Je totalitaristi na ideologija oz. politi ni sistem, ki ga nekateri vklju ujejo pod nadrejeni pojem fa-izem, po mnenju drugih pa je bolje lo iti termina fa-izem in nacistem. V Nem iji je nacistem zastopala Nacionalsocialisti na nem-ka delavska stranka (Nationalsozialistische Deutsche

obnovo fa-izma v Nem iji. »Nacist si, nacifa-ist, otroke bi natikal na kol, pravi Fran i-ek« (Jan ar 2006: 17). Vse te oznake so na nek na in flaljive, e vemo, kdo so bili v preteklosti fa-isti in nacifa-isti ter kdo je bil Adolf Hitler.

6.1.1.3 Motiv kljukastega krifla

Jan ar omenja tudi kljukasti krifl, ki je od konca 19. stoletja ugleden »arijski« simbol, uporabljale pa so ga antisemitske skupine v Nem iji in Avstriji; nacisti pa so ga prevzeli kot znamenje NSDAP, med leti 1935ó1945 je bil del nem-ke zastave. »Zgoraj med vlašnimi madefli je maj ken hakenkroj ek, kako so le pri-li tja gor, poleg pa v angle- ini this is a pencil, potem pa z lahkotnej-o pisavo you're a damded fool, this is kljukasti krifl« (Jan ar 2006: 15, 16).

6.1.2 Motiv biblijskih likov

Jan ar posega tudi po motivih iz Biblije, saj v romanu omenja zgodbo o rde elasem Jobu ter njegovi sobi z flenskimi glavami. Iz zgodovine nam je poznana Jobova knjiga, ki obravnava vpra-anje trpljenja nedolfnih. Job je prav tako pravi en, kakor tudi bogaboje mofl. Zaradi stave med Bogom in Satanom ga doletijo -tevilne nesre e: izgubi imetje, otroke in zdravje. Trije prijatelji ga obi-ejo v njegovem trpljenju, vendar njihove besede Jobu ne pomenijo tolafle: menijo namre , da je verjetno hudo gre-il, saj bi ga druga e nesre a ne doletela. Job tako razlago odlo no odklanja. Ne zaveda se nobenega greha in se spoprijema z Bogom. Ta se prikafle Jobu v obliki mo nega vetra in pojasnjuje: lovek ne more doumeti Bofljih poti. Na koncu se Jobu sre a povrne, saj ozdravi in znova postane o e. Njegovo imetje postane -e ve je, kakor je bilo pred to nesre o.³¹ Tudi v romanu so izpostavljeni Jobovi grehi.

Arbeiterpartei ó NSDAP) pod vodstvom Adolfa Hitlerja. NSDAP je bila v Nem iji na oblasti v letih 1933ó1945 (Zgodovina 2003: 234).

³¹ <http://www.bibelausstellung.at/slo/gegenwart.html>.

6.1.3 Motiv Visoke pesmi in bojnih psalmov

V romanu se pojavlja motiv Visoke pesmi in motiv bojnih psalmov, vendar kot nekakšen prisluh Pavla Vatovca. »Dale zadaj doni Visoka pesem, bojni psalmi, tam, kjer se je dan izpod stropa podalj-al v neskon nost, kjer je v prostor udarila lu in ugasnilo krvavo sonce« (Jan ar 2006: 112).

6.1.4 Motivi znanih zgodovinskih osebnosti

V romanu se pojavljajo tudi motivi različnih zgodovinskih osebnosti. Zasledimo citate o Tahiju, ki je bil nosilec posebno grobih oblik fevdalnega izkoričanja in lastnik gospostva Tatenberg JZ od Ptuja v času hrvaško-slovenskega upora leta 1573. Franjo Tahij je namreč leta 1556 kupil posestva: Tatenberg, Sused in Donje Stubice. Hitro se je sprl s sosednjimi fevdalci in podlofniki. Poskusi čiščenja Tatenberga so pripeljali do razprav na defelnih sodiših. Spori so se končali tako, da je Tahij obdržal polovico Suseda in Stubice. Tahij se je hotel podlofnikom manevrati za spore in je dosegel, da mu je ogrska komora dala v zakup še drugo polovico Suseda in Stubice. To mu je omogočilo popolno nadvlado nad podlofniki. Tahij je delal podlofnikom nasilje v nasprotju s "staro pravdo", izmenjeval je denarne davke v naturalne. Kmete je izrival iz trgovine, zlasti za potrebe vojske ob meji (Pavliha 2004: 102). »TAHI JE V STUBICE SPRELUKNAL TRI DEVICE KAJ MUFI NISU MELI MUKE ZA GORNICE« (Jan ar 2006: 68). »ZACOPRAL NAM JE ORSAG COPRNJAK SEH COPERNA EK« (Jan ar 2006: 69).

V romanu je možno zaslediti tudi motiv Petrice Kerempuha, in sicer s citati iz Balade Petrice Kerempuha. Pesmi so naravnost prečerno prepletene z baro in bogastvom; pod ornamentalnim naturalizmom leži panonska zemlja, mastna in rodovitna, v njenih gradovih nasilna in smešna kasta fevdalcev, v njenih temah, deflju, mrazu, boleznih in sramotah pa veseljačija, čegav, filav in neuničljiv kajkavski rod. Petrica Kerempuh je simbol njihove neugonobljive sile, njihove strahotne neizoprnosti, ki ji ne morejo doflivega vse muke, lakote, kuge in vojske;

on je simbol nedoumljive ravnodušnosti v ljudstvu, njegove celotnosti in igre s smrtjo, ki je izzivanje novega flivljenja (Kocbek 1937: 115). »*NEKDO STOJI V MESE INI, vstal je in stopil k oknu, S KERVAVOM PLAHTUM MATJE, vstal je in stopil tesno k robu okna, NEKDO STOJI V MESE INI, v senci je stal temni moflak, v senci ob drevesu, stal in gledal gor proti oknom, naravnost v okno trudnega popotnika. NEKDO V DALJINI KMI NOJ LAMPATM NOSI, stal je kot prikovan v tla in gledal gor*« (Jan ar 2006: 75).

Naletimo tudi na motiv Rudija Dutschkeja in pojavitev njegovih citatov. Dutschke je bil legendarni nemški študentski voditelj, ki je na marksističnih temeljih propagiral družbo svobodnega, ustvarjalnega loveka, bil pa je tudi osrednji glasnik zunajparlamentarne opozicije. Te citate je v romanu mo zaslediti v povezavi s sestankom ob 12. uri, ko se je odločilo o usodi študentov. »*Ko pa je rekel, da to vodi naravnost v stanje, kjer družba vzgaja ozke specialiste, kjer se po svetu sprehajajo sami fahidioti, ko je rekel to in citiral Dutschkeja, je eden od privrflencev vrgel pepelnik ob tla, da se je ta raztrešil na nešteto tisočkov*« (Jan ar 2006: 80).

Motivi zgodovinskih osebnosti v romanu so tudi nekatere osebe, ki so sicer bile na poloflaju v tistem času, ki ga Jan ar v romanu obravnava in so žele v današnjem času postale pomembne za zgodovino. Morda bi lahko rekli, da gre tu za motivne drobce iz zgodovine, ki so povezani z osebami Gustava Rakuše, znanega slovenskega skladatelja in dirigenta, pa tudi slavnega upornika Che Guevare, revolucionarja argentinskega rodu, ki je bil v času študentskih gibanj študentom idol, bil pa je bojevnik proti imperializmu. »*Glejte revolucionarja, in vse naokrog zdaljani obrazi, uni en, umorjen upornik, in silen krohot vse naokrog, Che Guevara na klopi v parku, stegnjen, in silen ples temnih postav, elipsastih obrazov okrog njegovega mrtvega telesa*« (Jan ar 2006: 118). Omenja Rudolfa Maistra, Adolfa Hitlerja, Borisa Kraigherja, Antona Korošca.

6.1.5 Motivi srednjega veka

V opisovanju okolice je Jan ar vpletel tudi motiv srednjega veka in motiv turkih vpadov. »Naravnost po sredi te e široka magistralna mravljin asta cesta z odbleskom neba v sebi, tam ez, na drugi strani, pa je videti visok zid, mra en, gnil in razmo en. Srednji vek, as, ko so stavili kamen na kamen, da bi jih ubranili pred Turki, je pustil v njem svojo vlogo« (Jan ar 2006: 91).

Prav roman ni zgodovinski in v njem ne moremo govoriti o zgodovinski tematiki, pa lahko z gotovostjo trdimo, da Jan ar ni mogel brez zgodovinskih motivov. Na mnogih mestih v romanu je razvidno vpletanje nekaterih pomembnih zgodovinskih dejstev in pa vpletanje zgodovinskih osebnosti, vendar le v obliki motivov.

6.2 Galjot

6.2.1 Motiv galeje in galjota

Osrednji motiv romana *Galjot* je ravno motiv galjota in galeje, ki sta bila za as, ki ga Jan ar v romanu obravnava, zelo zna ilna. Galeje so bile nekdanja vrsta vojne ladje z vesli, uporabljale so jo sredozemske vojne mornarice od starega veka pa vse do 18. stoletja. Bile so do 40 m dolge in 5 m široke, opremljene z ovnom in metalnimi stroji, pozneje s topovi. Vesla i so bili v starem veku ve inoma sufjnji, od 15. stoletja naprej pa kaznjenci oziroma zlo inci, ki jim je bila dosojena tak-na kazen (Veliki slo-ni leksikon ó CD-rom). Bili so tudi prostovoljci, ki jih niso bi ali. Vesla i teh ladij so se imenovali galjoti. Eno veslo je lahko obra alo tudi do pet galjotov. Z verigami so bili privezani na klopi in e je kateri omagal, so ga vrgli v morje. »Le galjoti, le ti niso bili udeleženi v fivljenju ladje. Njen del so bili, njena pogonska sila, ki se je brez uma in samodejno bojevala z negibnostjo zraka in vode. Delali so po tretjem pravilu; veslanje ez klopi« (Jan ar 2006: 184). »Galjot je vozil leto in dan. Njegove o i, polne doma ega zelenja, se niso navadile

nenehni plosnati ble-avi« (Jan ar 2006: 186). *»Galjot pa je ostal med svojim nebom in svojim morjem. V svojih sanjah*« (Jan ar 2006: 189).

6.2.2 Motiv absolutizma

Sredi 17. stoletja je osrednji del Evrope kazal zelo žalostno podobo, saj so bile povsod vidne posledice tridesetletne vojne, od katerih si deflele v cesarstvu –e dolgo niso opomogle (fi vanut, Vodopivec 1999: 96). Prevladujo a oblika vladanja v Evropi v 16. in 17. stoletju postane absolutizem in to je tudi eden izmed zgodovinskih motivov v romanu. Prve zametke absolutizma lahko opazimo fle v 16. stoletju v ^Tpaniji. Vi-ek pa je absolutizem doffivel v Franciji za asa Ludvika XIV. Absolutisti so bili prepri ani, da jim je bila oblast zaupana od boga; odlo itve so sprejemali sami. Druga e je bilo v Angliji, kjer je bila uvedena parlamentarna monarhija (Mirjani 2006: 53).

6.2.3 Motiv kuge

Pomemben motiv, ki odrafla as 17. stoletja in ki se pojavlja skozi celoten roman, je motiv kuge. rna smrt, kakor so jo imenovali, se je za ela –iriti fle v 14. stoletju in v samo 1000 dneh med letoma 1347 in 1351 pomorila skoraj polovico prebivalcev takratne Evrope. To je bila najve ja naravna katastrofa, ki je kdaj koli prizadela love-tvo. Po –tevilu firtev in splo-nem razdejanju se s srednjeve-ko pandemijo rne smrti lahko neposredno primerja samo –e druga svetovna vojna. Skrivnostna srednjeve-ka bolezen, ki so jo v Evropo prinesli pomor-aki, je bila bubonska kuga. Iz Italije in drugih sredozemskih obalnih mest se je hitro raz-irila po vsej celini. Izvirala je s Kitajske ali iz Indije, na ljudi pa so jo preko podgan prenesle bolhe. A takrat tega ni nih e razumel, kar je strah pred neznanim samo –e pove evalo.³² *»V spomin se mu je odblisnila podgana s krova: iz gobca se ji je cedil bel mle ek. Eden je umrl, drugi so preffiveli in jadrili po morjih in obiskovali pristani-a. Bolezen je skrita po ivala*« (Jan ar 2006: 216).

³² <http://www.kvarkadabra.net/article.php/Pandemija-crne-smrti>.

»Karantena. To je bila stavba z debelimi zidovi. Skladi—e v pristanu. Noter so ga vlekli skozi ulice, ez katere je tekel gost vonj po gorivu, morda po rnih truplih? Po love-kih izcedkih?/t / Vsak se je s kupom slame zavlekel v svoj kot. Zdravi in bolni« (Jan ar 2006: 217).

6.2.4 Motiv praznoverja

V Evropi je bilo v 17. stoletju tudi veliko praznoverja. Ljudje so verjeli v uroke, arovnice in arobnne besede. Tedanjo druffbo so zaznamovali procesi proti arovnicom. Najve krat so bile za arovnitvo obsojene flenske, ki so bile revne in starej-e ter vdove. Velikokrat so jih mu ili, obesili ali seflgali na grmadi. V novem veku je vraflevernost ostala zna ilnost zahodne Evrope. Ljudje so se v 17. stoletju zatekali k prerokbam in vrafleverju, ker so bili slabo izobrafeni in niso znali razlofiti naravnih pojavov (Mirjani 2006: 56). Motiv praznoverja je v roman vpet prek pripovedovanja o zna ilnostih asa, v katerem se zgodba odvija.

6.2.5 Motiv arovnitva

Zelo nazorno je v roman vpeljan tudi motiv arovnitva, ki je bilo za tiste ase nekaj obi ajnega. V 13. stoletju so arovnitvo razglasili za krivoverstvo in s tem za zlo in z vidika cerkvenega nauka in civilnega prava. Obsojene so sprva obe-ali, od 14. stoletja naprej pa seflgali na grmadi. Na Slovenskem je bilo najve arovnitkih procesov v drugi polovici 17. stoletja. arovnitki procesi so ena najve jih tragedij v evropski zgodovini. Kljub -tevilnim raziskavam -e do danes ni dokon ne razlage tega pojava.³³ arovnitki procesi po vsem svetu so bili del cerkvene inkvizicije, v kateri je flivljenje izgubilo na milijone ljudi. V knjigah Inkvizicija in Kristusovi namestniki avtorji zelo podrobno opisujejo strahovlado prokatolikih vlad v defelah »svetega rimskega cesarstva«, iz esar izhaja, da je Cerkev v tedanjem asu, tudi direktno preko svetnih plemi ev, -kofov, imela absolutni vpliv na polito in druffbeno dogajanje. Tve ve , vladala je preko njih,

³³ <http://lojze68.blogspot.com/2010/10/potopis-carovnistvo-na-slovenskem.html>.

tako da se morajo tudi zlo ini iz teh defel in obdobja neposredno pripisati pape-tvu in Cerkvi.³⁴ » e stori kdo ljudem s arovni-tvom -kodo ali okvar, naj se kaznuje od flivljenja na smrt in naj se taka kazen izvr-i z ognjem. e pa uporablja kdo arovni-tvo, ne da bi napravil s tem komu -kodo, naj se kaznuje po okolnostih, sodnik pa naj uporablja nasvet, kakor je to predpisano« (Jan ar 2006: 29). »Sli-im, da je v tistem trenutku zavre-ala flenska s spu-enimi lasmi in divje zaplesala okrog ognja. Sence so odgovorile in vstale od vseh strani hitele k njej, k ognju, v poskok, k plesu. Visoko v zrak je dvignila gore e srce in ga polofila poleg ognja. V tistem trenutku se je z blifnjega hriba zasli-alo zvonjenje, ogenj pa je zaplamenel visoko do kro-enj dreves« (Jan ar 2006: 27).

6.2.6 Motivi -tiftarjev, prekr- evalcev, alkimistov

Roman *Galjot* se odvija v asu, ko so se na na-em ozemlju pojavljali -tiftarji in prekr- evalci pa tudi alkimisti. V na-ih krajih so se -tiftarji pojavili v drugi polovici 16. stoletja. V romanu naletimo tudi na motive le-teh. Pripadniki gibanja so fliveli v verskih ob inah s skupnim premofljenjem, gradili so nove cerkve za nova boffja pota. Kmetom so bili blifji prekr- evalci, ki so zagovarjali krst odraslih in oznanjali enakost med ljudmi, flivljenje v skupnosti, skupno premofljenje. Tak-en nauk je pozival k upor in spremembi veljavnega druffbenega reda, zato so prekr- evalce preganjali bolj kot protestante.³⁵ V Evropi pa se je v prvi polovici 17. stoletja zelo raz-irilo prepri anje, da svet iz ozadja obvladuje neka nevidna zdruflba zlatodejcev ali alkimistov, ki je povezana s samim satanom in ima zato tudi vedno polne denarnice. Ta mistika se je vlekla kar nekaj asa in -tevilni alkimisti so vztrajali pri svojih arovnijah najmanj -e eno stoletje, z njimi pa tudi naivnefli, ki so se za njihovo delo -e dalje navdu-evali.³⁶ »V teh tefkih asih, ko so se v zraku, v vodi in na zemlji dogajale udne re i, ko je greh prvega loveka obsedal tako reko sleherno du-o, ko je bilo govora o arovnih dejanjih dan na dan in no na no , ko so prerokovalci in alkimisti izgovarjali skrivaj svoje

³⁴ <http://www.finance.si/195008>.

³⁵ <http://vedez.dzs.si/dokumenti/dokument.asp?id=804>.

³⁶ http://www.dnevnik.si/nedeljski_dnevnik/skrinja_nedeljskega/322354.

obrazce, ko so tiftarji in prekr- evalci in drugi heteriki puntali ljudi ter v mese nih no eh ob evali z zdivjanimi flenskami /i / (Jan ar 2006: 15).

6.2.7 Motiv bi arskih procesij

Pojavlja se tudi motiv bi arskih procesij, ki so bile zna ilne za tisti as. Med epidemijo kuge je nastala nenavadna psihi na epidemija flagelanstva. Ljudje so se za eli mnofli no bi ati. Velike skupine bi arjev so v procesijah hodile od mesta do mesta, se bi ale in prepevale pobofne pesmi. Verjeli so, da bodo z bi anjem izprosili odpu- anje za svoje in tuje grehe, zato jih je Cerkev sprva tolerirala, -e ve , bi anje je celo priporo ala. Toda vse ve je -tevalo bi arjev je kmalu postalo nevarno za Cerkev, preprosti bi arji so uffivali v ugledu, ki so ga imeli med ljudmi, in celo razglasili, da so nad klerom. Ponekod so zaplenili cerkve, kaznovali duhovnike in ropali cerkveno imetje. Navsezadnje jih je papefl Klement VI. izob il in ljudje so se jih za eli izogibati in jih preganjati iz mesta. »Okrog velike no i so se prebudile bi arske procesije. Bandera s sveto podobo je segala v nebo nad sklju enimi postavami, ki so tolkle in tolkle, druga po drugi, za milost, za o i- enje« (Jan ar 2006: 94).

6.2.8 Motiv jezuitov

Za tiste ase so bili zna ilni jezuiti in tako je v romanu mo najti tudi motiv jezuita. Jezuiti so mo-ki red, ki ga je 1534 ustanovil Ignacij Lojolski. Od drugih redov se razlikuje po dodatni zaobljubi dosledne pokor- ine papeflu, trdni organizaciji, popolni odpovedi stabilitas loci in skupni molitvi. Vodi ga (dosmrtno izvoljeni) general z velikimi pooblastili. Izobrafvanje je dolgo in temeljito (Veliki splo- ni leksikon ó CD-rom). V romanu se pojavi jezuit na galeji, na kateri je tudi Johan Ot. »Na gr- kem otoku se je vkrcal zagrizen tip. Plul je z njimi od nekega -panskega pristani- a. Hodil je zase, malo govoril in ves as ti- al pod pazduho debelo rno knjigo. Hitro se je izvedelo: ta je jezuit. Komit, ki je bil ve-

branja, je brfl pobrskal po knjigi. Bila je knjiga o nujnosti ubijanja vladarjev. Napisali so jo jezuiti« (Jan ar 2006: 195).

6.2.9 Motivi svetnikov

6.2.9.1 Motiv svetega Roka

V romanu se pojavlja motiv svetega Roka, ki so ga tudi na Slovenskem fle od davnih asov astili kot velikega pripro-njika zoper kugo, ki je v na-ih deflelah pogosto razsajala. *»Legel je in z zaprtimi o mi gledal to rde o prikazen Svetega Roka. V nosnicah je util vlago in omamno soparo, ki se je dvigala iz mo virja«* (Jan ar 2006: 11). *»Videti je bilo, da ne bo dolgo vzdrfal. Kajti kip svetega Roka je bil zagozden med oltar in steno, to ga je drfalo pokonci«* (Jan ar 2006: 239).

6.2.9.2 Motiv svetega Janeza Krstnika

Motiv Janeza Krstnika je naslednji motiv v romanu, povezan s svetniki. Janez Krstnik je bil spokorni-ki pridigar iz Nove zaveze, verjetno je izhajal iz okolja esenov; oznanjal je prihod bofljega kraljestva in tiste, ki so bili pripravljeni na spreobrnjenje, kr- eval v reki Jordan v znamenje njihovega o i- enja od grehov (Veliki splo-ni leksikon ó CD-rom). Velja za pomembnega predhodnika kr- anstva. *»Ali je, konkretno, v no i na gozdni jasi stal, tisto no pred praznikom Janeza Krstnika?«* (Jan ar 2006: 39).

6.2.9.3 Motiv svetega Fabijana

Tudi motiv svetega Fabijana se pojavlja, in sicer v 6. poglavju, ko Johan Ot pod pretvezo v razbojni-ki hi-i i- e Urbana Poseka. Namre , Jakob Dem-ar Urbanu Poseku sporo a, da se bo kmalu gradila cerkev in oltar svetemu Fabijanu na Gorci. *»Ja, je rekel Johan Ot, Jakob Dem-ar sporo a Urbanu Poseku, da se*

kmalu za ne gradnja cerkve in oltarja svetemu Fabijanu na Gorci. To je vse? Je vpra-al Urban Posek» (Jan ar 2006: 65).

6.2.9.4 Motiv svetega Antona Padovanskega

V romanu se pojavlja tudi motiv svetega Antona Padovanskega, fran i-kanskega teologa, rojenega v Lizboni. Upodablja ga z otrokom Jezusom v naro ju. V ljudskem verovanju je tisti, ki vrne izgubljene stvari, je pa tudi zavetnik zaljubljenih in nose nic (Veliki splo-ni leksikon ó CD-rom). Motiv svetega Antona se pojavi, ko Johan tava in ga pred razbojniki re-i kosmatinec Anton. Skupaj se odpravita na pot. *»Kje pa sva, je kar naenkrat vpra-al, kot da bi bil fle povsem na nogah, kot bi ga vleklo nekam na pot, nekam naprej, k nekemu cilju. Blizu, je rekel oni skrivnostno. Blizu Svetega Antona, mojega varuha. /í / Moj Anton pomaga, ribicam pridiga, nam pomaga« (Jan ar 2006: 162).*

6.2.9.5 Motiv svetega Sebastijana (Bo-tjana)

Med svetniki se v romanu pojavlja tudi motiv svetega Sebastijana, po na-e svetega Bo-tjana, ki je bil rimski vojak in kr- anski mu enec. Sveti Bo-tjan spada med najbolj e- ene svetnike. Je zavetnik proti kugi, njegovi pripro-nji se pripisuje hitro prenehanje te bolezni v Rimu leta 680. Bo-tjan je zavetnik umirajo ih, flelezarjev, lon arjev, vrtnarjev, strojarjev, policistov, za- itnih dru-tev, vojakov, vojnih invalidov in vodnjakov.³⁷ *»Sveti Sebastijan je lefal na tleh. Na trebuhu je lefal, tako da ni bilo videti njegovega rde e obarvanega lica in prestreljenih udov« (Jan ar 2006: 239). »Ko bo les zgnil ali pa -e prej, ko se bo nanj sesula flelezna re-etka vrat, bo z njim huje kot z Bo-tjanom« (Jan ar 2006: 239).*

³⁷ <http://www.zbirka.si/sveti-sebastijan/>.

6.3 Severni sij

Zgodovinski motivi v romanu so največkrat informacije o političnem dogajanju, ki prek časnikov segajo v Erdmanov svet, motivi neposrednih stikov z mariborskimi meštrini, ki Erdmana seznanijo z izsledki antropološke znanosti.

6.3.1 Motiv severnega sija

V zgodovino se avtor vrača z motivom severnega sija. Severni sij ima posebno astronomsko razlago, vendar iz romana izvemo, da je ta pojav po razlagi verovanj starih ljudstev znak vojn, nesreč in vsakršnih loveških kriz na zemlji. *»In kje smo zdaj? Ali smo res pred izbruhom velike krvave svetovne vojne, kakor napoveduje tibetanski 'veliki papež'. Takšne smešne prerokbe trosijo po svetu razni udaki in koristolovci, odkar svet stoji«* (Janar 1984: 153). V tem primeru severni sij napoveduje in naznanja drugo svetovno vojno.

6.3.2 Motiv fjidov in fjidovskega vprašanja

V preteklost se Janar ozira tudi z motivom fjidovstva in njihovega uničenja, saj je bilo leto 1938 leto, ko je bilo bistveno vprašanje Srednje Evrope ravno fjidovsko vprašanje. *»fjidovska tetrta je torej brez fjidov in tudi v mestu bi lahko leta 1938 teflko našli kakega fjida. Vsaj doktor Bukovski ga ni našel. Z fjidi se bo srečale nekaj let pozneje. Toda teta v mestu ni fjidov, teta ne pomeni, da ni fjidovskega vprašanja. Zakaj leta 1938 je fjidovsko vprašanje osrednje vprašanje Srednje Evrope, od Baltika do Jadranskega morja«* (Janar 1984: 132). Zgodovinska tema se torej kaže v motivih rasnih teorij in fjidovskega vprašanja: Bukovski izlije na fjide svoj antisemitski gnev, in to na podlagi ene od znanstvenih teorij (Konc Ambroffli 2004: 20). *»Znano je, da imajo fjidje orlovske nosove, znano je, da imajo širokost pleč neznatno v primeri z drugimi Evropejci, a to teta ni nič. Bedro, dragi moj gospod, bedro! Bedro je pri fjidih krajše celo od slovanskega bedra«* (Janar 1993: 121). *»Ali vam je znan, recimo, podatek, da se fjidov ni prijela*

kuga. Zato pa je toliko pogosteje trebu-ne bolezni, hemoroidi, gobavost. /í / no, mislim, da ni povsem neznan podatek, da so fidi je precej nesnaftni ljudje, fle Mark Avrelij je vedel to« (Jan ar 1993: 123). V romanu je veliko govora o fidi in njihovi usodi.

6.3.3 Motivi politi nega dogajanja in zgodovinskih osebnosti

Tema zgodovine se uresni uje v motivih politi nega dogajanja in nasilja v Mariboru ter po vsej srednji Evropi: dejavnost dru-tev, politi ni shodi, sodni procesi, vzgoja mladine v militaristi nem duhu, politi no nasilje v Sovjetski zvezi, Hitler postane vrhovni -ef vseh vojnih sil v Nem iji í Uresni uje se v motivih nacionalnih nasprotij med slovenskim in nem-kim me- anstvom v tem mestu: kulturbundovci se pripravljajo, da bodo uresni ili nem-ke ideale, sovra-tvo in -ovinizem na eni in drugi strani (Konc Ambroffi 2004: 20).

6.3.3.1 Motiv bolj-evi-ke revolucije

Pojavlja se tudi motiv oktobrske revolucije oziroma bolj-evi-ke revolucije, saj je veliko govora o Rusih in pa o dogajanju med obema vojnama. Oktobrska revolucija je obi ajen naziv za vstajo v Petrogradu v no i s 24. na 25. oktober 1917 po starem koledarju, ko so oborofeni delavci z vojaki pod vodstvom bolj-evikov zru-ili za asno vlado. Najbolj markanten voditelj revolucije je bil Vladimir Ilji Lenin (Veliki splo-ni leksikon ó CD-rom). Ker so se v drugi polovici oktobra za eli novi nemiri, je za asna vlada pod vodstvom Kerenskega z vojsko odrezala mestno sredi- e od delavskih predmestij in zadu-ila nemire. Ko pa je oddelek njene vojske sku-al zasesti tiskarno bolj-evi-kega asopisa Pravda, je poleti ustanovljena delavska milica, imenovana Rde a garda, to dejanje s silo prepre ila in za ela se je revolucija (Pavliha 2004: 170). »Si lahko predstavljate, kak-ne silne mnofice so se po bolj-evi-ki revoluciji iz tistih step in izza tistih -irokih rek razlile po Evropi! Ladje v Carigradu so se -ibile od gosposke, popov, muftikov in belogardejskih soldatov« (Jan ar 1993: 17).

6.3.3.2 Motivi zgodovinskih osebnosti

Znotraj političnih motivov se pojavljajo različni motivni drobci. Mednje lahko uvrstimo tudi motiv ruskega boljševika Trockega. Njegovo pravo ime je bilo Leib Bronstein. Bil je ruski politik, v socialističnem revolucionarnem gibanju je deloval od 90. let 19. stoletja; sodeloval je v revoluciji leta 1905. Po zaporu in izgonu je emigriral v tujino. Kljub nasprotovanju V. I. Leninu je bil v ideoloških vprašanjih eden izmed vodij oktobrske revolucije. S teorijo o »permanentni revoluciji« je utemeljil trockizem (Veliki slovenski leksikon ó CD-rom). V romanu se motiv Trockega pojavlja šele na začetku, ko Erdman prispe v Maribor in začne preko časopisov spremljati dogajanje v Evropi. »Kupil sem časnik, ki poroča, da se v Moskvi nekaj pripravlja, spet nekaj v zvezi s Trockim, nekako njegova skupina je odkrita« (Janar 1993: 11). »Na smrt obsojeni sovjetski poslanik v Oslu je na poti v Rusijo. Pozvan je, da naj se takoj vrne, in sicer zaradi postopka pijonafle in protiboljševičke propagande v zvezi s Trockim« (Janar 1993: 53).

Janar vpelje v roman tudi motiv pesnika Ivana Sergejeviča Aksakova, ki je bil tudi ruski publicist in predstavnik poznega panslavizma ó skupine mladih slovanofilov. Bil je časnikar in politik, kritik ruske politike na berlinskem kongresu. Zavzemal se je za vojaško rešitev vzhodnih vprašanj in za združitve vseh Slovanov (Veliki slovenski leksikon ó CD-rom). »Leta 1860 izstopi iz vlaka pesnik Ivan Sergejevič Aksakov. Stvari pusti na flezniški postaji in odide z ročno prtljago v hotel Stadt Wien. / / Za Aksakova je mesto in vsa defleta tja dol proti Trstu nekako terra incognita, ki jo raziskovalec z velikim zanimanjem odkriva« (Janar 1993: 20). Motiv Maksima Gorkega, ruskega pisatelja, ki velja za etnični socialistični realizma, Janar v romanu povezuje z zdravili, ki imajo svoj učinek. »Odločil se je zanikal, da bi bil v kakršni koli zvezi s smrtjo bivšega čefa tajne policije Meničkova in Pečkova. Zdravila, ki imajo svoj učinek, pa so dali Maksimu Gorkemu. / / lovek ó kako ponosno to zveni!« (Janar 1993: 53).

Pojavljajo se tudi motivi pomembnih oseb z drugih področij, ne samo tistih, ki so povezani s političnim dogajanjem. Motiv nemškega filozofa Kanta, ki je pisal,

kako je Swedenborg videl goreti svojo hi-o v Stockholmu. Naslednji motiv je motiv Francoza iz zgodovine regresije, voja-kega oficirja Alberta de Rochasa, ki je bil znan kot spiritist in hipnotizer, ki je opazil, da se v medialnem stanju utenje -iri ez meje telesa, kot bi se okrog telesa ustvarjala ob utljiva sfera, znotraj katere nastaja utenje brez dotika. Najdemo tudi motiv -lezijskega arhitekta Johanna Nepomuka Fuckska, ki je leta 1769 postavil Alojzijevo cerkev. V tej cerkvi se nahajajo kipi nadangelov Gabrijela in Rafaela, Ignacija Lojola, ki je bil -panski plemi in ustanovitelj jezuitskega reda ter kip svetnika Alojzija. Tam se nahajata tudi kipa Petra in Pavla in pa ogromna Tunnejeva podoba svetega Alojzija. Pojavlja se tudi motiv nizozemskega slikarja Hieronymusa Boscha, katerega slike odsevajo isto osebno versko ustvovanje. *»Nezadrftno mi prihaja pred o i neka Boscheva slika. Pravzaprav si ne morem priklicati njene celotne podobe. Tisti drobci iz ozadja, to je vsiljivo in nadleftno pred mojimi o mi«* (Jan ar 1993: 65). Pri omembi fiidov se pojavlja tudi motiv rimskega cesarja Marka Avrelija.

Naletimo tudi na motiv svetih treh kraljev, ko se ob litru vina druflijo Glavina, Fedjatin in Erdman. *»Smo pa kot Sveti trije kralji, je rekel Glavina, ko smo sedeli ob litru vina. Namre on, Fedjatin in jaz. Res smo zadnje ase pogosto skupaj«* (Jan ar 1993: 139). *»Tako sedimo Sveti trije kralji, eprav smo vsemu drugemu bolj podobni kot kraljem«* (Jan ar 1993: 140). Za svete tri kralje je bilo zna ilno, da so po poro ilu evangelista Mateja v Betlehem pri-li po astit novorojenega kralja Judov. Njihovo -tevilno, imena (Ga-per, Miha, Bolteflar) in z raznimi obi aji (npr. koledni-ko petje) povezano a- enje so se postopno uveljavili v srednjem veku (Veliki splo-ni leksikon ó CD-rom).

Motiv Rudolfa Maistra se pojavi, ko sli-imo zgodbo o veleposestniku in vinskem trgovcu Markoniju, ki v letu 1919 doflivi nesre o. Nad njim se znese razpu- eni Maistrov prostovoljec, ki nem-kega nacionalista prisili, da se mora pred njim plaziti po tleh. Tako lahko na tem mestu govorimo o motivu Rudolfa Maistra.

6.3.4 Motiv feministi nega gibanja

Erdman je izreden govorec, zato ga sogovorniki zelo radi poslušajo. V Mariboru si najde družbo, v kateri naleti tudi na Marjetico, kakor jo kliče, prav je njeno pravo ime Margerita. Z njo se pozneje zaplete v ljubezensko razmerje, prav je poročena. Marjetica ima zelo rada pogovore o feminističnem gibanju, torej govorimo o motivu feminističnega gibanja. Feminizem je splošni izraz za skupek ideologij in teorij, ki se posvečajo pravicam žensk in polnopravnosti žensk v kulturi in družbi. Izraz se uporablja predvsem za oznako ženskega gibanja, ki se je začelo na koncu 18. stoletja in se je zavzemalo za popolno politično, socialno in ekonomsko enakopravnost moških in žensk (Veliki slovenski leksikon ó CD-rom).

6.3.5 Motiv vračanja v preteklost glavnega literarnega lika

Glavni literarni lik v romanu Josef Erdman je vržen v nek svet, v katerem se počuti tujec. Prav je Maribor njegov rojstni kraj, v katerega se vrne, je avstrijski državljan in popolni tujec. Vračanje v preteklost oziroma vrnitev v »osebno zgodovino« pa se kaže v Erdmanovih spominih na otroštvo. Poseben spomin hrani na modro kroglo v roki kipa nekega svetnika v cerkvi. Pogled v preteklost je spomin na tase, ko je bil osumljen kot nemški vohun, osumljen je bil tudi kot komunistični agitator, spet tretji kot morilec. Iskanje spomina je Erdmanov glavni cilj. Na koncu romana pristane v norišnici in ko ga izpustijo, postane drug lovek. Tudi potomcev ne more imeti, ker ga sterilizirajo. Svojo zgodbo, ki je dolga in udna, vedno znova pripoveduje svoji materi, kar kaže, da se vedno znova vrača v preteklost in zgodovino. *»V tej pripovedi se nora starost povezuje z otroštvom; z njo je vzpostavljena podoba prihodnjega božjega kraljestva na zemlji«* (Bajt 1986: 111).

6.3.6 Motiv ruske emigrantke

Informacija o ruski emigrantki, kneginji E. Obolenski, ki se je na begu pred bolj-eviki zatekla v Maribor, kjer je v pasti tega mesta obti ala kar dvajset let, je zgodovinski motiv. *»Druga e je s kneginjo Elizabeto Obolensko, ki je stopila z vlaka in je bila fle v pasti, iz katere ni mogla dvajset let. Beflala je pred bolj-eviki, delala v tem mestu na obrobju slovenskega sveta, kot ga imenuje njen rojak Aksakov, dvajset let kot knjifni arka in spet beflala skupaj z Nemci v letu petin-tirideset«* (Jan ar 1984: 23).

6.3.7 Motiv antropolo-ke teorije

Zgodovinski motiv je tudi obravnavanje osrednje teorije antropologa Weinerta, ki je trdil, da sta za kakovost rase odlo ilna dva kriterija: indeks glave in njena oblika.

6.3.8 Motiv nem urstva

V roman je vpeljan tudi motiv nem urstva, in sicer ko sli-imo zgodbo o Gretici. Ob osvoboditvi ob koncu druge svetovne vojne jo doleti kruta usoda, saj jo sosedje, ki so med vojno jedli njen kruh, ozmerjajo za -vabsko in gestapovsko kurbo ter jo brutalno pretepejo in ostriflejo, s imer jo zaznamujejo za izdajalko (Konc Ambroffi 2004: 20).

6.3.9 Motiv kurentovanja

Zgodovinski motiv v romanu je tudi prihod kurentov v mesto. *»Kurenti, temne poganske prikazni so s svojih polj pritiskale v mesto. Mislil sem, da se v teh majhnih glavah, pod masko stra-nega velikana z jeflevko v rokah, lahko gibljejo prav majhne in prav nevarne zle misli«* (Jan ar 1984: 174).

6.3.10 Motiv zgodovinskega poimenovanja delov mesta in ulic

V romanu zasledimo tudi imena krajev, ki imajo zgodovinski značaj. Eno takih poimenovanj je barakarsko naselje Abesinija, ki pomeni nekdanje, med doma in nepriljubljeno ime za Etiopijo. To barakarsko naselje se nahaja v starem delu mesta Maribor, ki ga Janar v romanu natančno opiše.

Motiv poimenovanja ulic prinese trafikantova zgodba, ki se začne pred prvo svetovno vojno, ko se trikotni trg na desni strani Drave imenuje –e Magdalena Platz, ko se trafikant bojuje v Galiciji, se trg preimenuje v Kaiser Wilhelm Platz, zgodba pa se nadaljuje v obdobje Kraljevine Jugoslavije, ko se trafikant iz svoje trafike ozira na trg Kralja Petra in pozneje med drugo svetovno vojno na Friederich Jahn Platz, ob koncu vojne, ko Nemci trafikanta skoraj do smrti pretepejo, ker je s trafike trgal njihove razglase, dobi trg spet novo ime in tako dalje vse do poimenovanja v Trg revolucije (Konc Ambroffli 2004: 21).

6.3.11 Motiv bibličnih citatov

Kot zgodovinski motiv lahko razumemo tudi jezik bibličnih citatov, ki so vpleteni v 57. poglavje z opisom noči, ko mesto obsije severni sij (Peršak 1985: 1104). *»In zgodi se tisti dan, da ne bo luči, sijajne zvezde se strdijo. In bo en edini dan, ne dan, ne noč; in zgodi se, da bo ob asu ve era svetloba«* (Janar 1984: 161). *»In svetloba nastaja kakor son na luči; flarki se mu iskre iz rok, veli astvo njegovo pokriva nebesa. Pred njim gre kuga in tik za njim pomor«* (Janar 1984: 162). *»Brezno je gremelo in vzdigovalo roke svoje, v togoti je stopal njegov Odreženik po zemlji in srdu bo teptal narode«* (Janar 1984: 164).

Roman je zasnovan na zgodovinski tematiki, vendar pa bi lahko rekli, da gre bolj za vnašanje zgodovinskih motivov, ki roman naredijo zgodovinski.

6.4 Posmehljivo pofelenje

Za ta Jan arjev roman sicer ni zna ilno toliko zgodovinskega, kot je za druge njegove romane. Vendar pa kljub temu naletimo na nekaj zgodovinskih motivov, ki so predstavljeni v nadaljevanju.

6.4.1 Motiv zgodovine teka-tva

Dogajanje se pri ne sredi zime, ko Gradnik z letalom prileti v zasnefleni New York. Natan nej-ega podatka, katerega leta se zgodba dogaja v romanu, ni zaslediti, je pa razvidno, da gre za as konec 20. stoletja. To je mo razbrati, ko se Gradnik pogloblja v zgodovino teka-tva, saj je njegov prijatelj, profesor Fred Blaumann, ve krat tekel oziroma hodil na dfloging. Torej govorimo o motivu zgodovine teka-tva. *»Pripadniki nekih srednjeve-kih et so skakali skozi ogenj, v Rusiji so goli tekali skozi gozdove, v Nem iji bosl po kamenju. Konec dvajsetega stoletja so tekli v teka-kih copatih«* (Jan ar 1993: 100).

6.4.2 Motiv karnevala Mardi Gras

Osrednji motiv je tudi motiv karnevala Mardi Gras, saj je dogajanje romana povezano s asom, ko v New Orleansu poteka omenjeni karneval, in sicer vsako leto v februarju. Gre za praznovanje, ki se za ne na ali po svetih treh kraljih in kon a na dan pred pepelni no sredo. Zna ilnost je tudi no-enje mask in kostumov, ples, -portna tekmovanja, parade in podobno. *»Mardi Gras je divji in hiter in vro od greha. Tako zapi-e tukaj-nji etnograf, ko sku-a razlofliti, zakaj Mardi Gras ni preprosto pustni torek ali Fishing ali latinski carnevale. Mardi Gras je rn in bel, kreolski in cajunski, baha-ki in prestopni-ki, di-i po parfumu in znoju, po viskiju in urinu«* (Jan ar 1993: 76).

6.4.3 Motivi preteklosti mesta

Gradnik se naseli v stanovanje v predelu New Orleansa, ki so ga pred dvema stoletjema in pol ustanovili Francozi in se imenuje La Nouvelle Orléans. Zdi se, da je tu nekaj zgodovinskega, in sicer gradnja takratnih etrri. S svojim znanjem in vedenjem o mestu razmišlja o značilnostih in preteklosti mesta, namreč New Orleans je rojstno mesto jazza in Gradnik to dobro ve, se pravi, da pozna zgodovino mesta, v katerega je prišel. »O jazzu ni ni esar rekel. Jazz je za rojstno mesto jazza tako samoumeven, da se o njem v zvezi z New Orleansom ne spodobi govoriti, e nisi ravno turisti ni vodi « (Jan ar 1993: 13).

6.4.4 Motiv baronih pridigarjev

Ob prvem Gradnikovem predavanju razpravljajo o razliki med literaturo in pridigo. Gradnik govori o ljudeh, ki jih primerja s pridigarji iz 17. stoletja. To pomeni, da je zelo dobro poznal tako literaturo kot tudi značilnosti preteklih literarnih obdobj. Tu naletimo na motiv baronih pridigarjev. »Pridigarje, ki so prišli naravnost z blatnega trga, kjer so se jim pod nogami sprehajali prašini in kokoši, na bliskajoče ameriške ekrane« (Jan ar 1993: 15).

6.4.5 Motiv svetega Antona

Ko se Gregor Gradnik po letu dni vrne v rodno Slovenijo, se zagleda v domovino in njene lepote. Na koncu romana naletimo na motiv svetega Antona, ki se pojavlja že v romanu *Galjot* ter v *Katarini, pavu in jezuitu*. »Z zvonika pri Svetem Antonu je skupaj s tujino udaril zvon, zdaj ga je razločno slišal, zdaj je vedel, da se bo zvok za hip obdržal nad njegovo glavo, potem pa bo splaval skozi tisto svetlo razpoko na obzorju« (Jan ar 1993: 283).

6.4.6 Motiv vedenja o zgodovini in o pomembnih zgodovinskih osebnostih

6.4.6.1 Motiv genetskega spomina

Ta motiv je tudi dokaz za dobro Gradnikovo poznavanje literature, in sicer ko omenja genetski spomin; ima ga Isidore Ducasse grof de Lautréamont. Pozna torej francosko pesništvo, saj je Ducasse bil francoski pesnik, ki je znan po Maldororjevih spevih, in je predhodnik nadrealistov. Svojo inteligenco in željo po vedenju iz preteklosti izpričuje tudi z branjem Tomaža Akvinskega, ki je bil italijanski skolastik in je priznaval um kot »naravno luč« spoznanja, vendar ga je podredil veri v razodeto resnico, ki je nad umom. Vse to je Gradnika nadvse zanimalo.

6.4.6.2 Motiv melanholije

Profesor in Gradnikov mentor Fred Blaumann se seznanja z zgodovino preko Anatomije melanholije. Gre za delo znamenitega protestantskega duhovnika Roberta Burtona, ki je izšlo leta 1621. Tudi on je poučen o tem, kaj se je dogajalo v preteklosti na tem področju, za katerega se sedaj zanima tudi sam. Melanholijo, ki ga tako zelo zanima, pozna pri različnih znanih osebnostih, med njimi Dürerjevo Melanholijo, Melanholijo Lucasa Cranacha starejšega, Melanholijo Corneliusa Antonisza, Heemskerkeve Melanholike pa tudi delo Malancoliu de Lea. Blaumann si želi napisati knjigo o melanholiji, zato ga tako zelo zanima, kako je bilo z njo v preteklosti. Njegov namen je namreč ukvarjati se z vso njeno globino in celotnim zgodovinskim tokom, od leta 1087 torej od Konstantina Afrškega pa do leta 1621, ko je o tem pisal Burton, torej obseg bo šest stoletij melanholije. Blaumann pozna iz zgodovine literature tudi protestantska besedila, saj Gradnika pogosto preseneti s svojimi protestantskimi moralkami, ki so zelo polovične. Ko naj bi se zgodba začela, jo Blaumann pusti obviseti v zraku in je nikoli ne dokonča. Blaumann namreč analizira številne knjige, o čem vse razmišlja.

6.4.6.3 Motiv smeha skozi zgodovino

Gradnikov prijatelj Gumbo ustanovi –olo kreativnega smeha. V pisarni ima v –katli shranjene knjige, ki opisujejo smeh skozi stoletja razli nih ljudi, narodov. Ta motiv je zopet pokazatelj poznavanja zgodovine. O tem so pisali Suschenko, Bergson. Smeh pri Eskimih, rncev Bantu, smeh Clarka Gabla, Johna Kennedyja, Marilyn Monroe, smeh Elle Fitzgerald, nasmeh Mone Lise.

6.4.6.4 Motiv Mrtva–kega plesa

V roman je vpleten tudi motiv Mrtva–kega plesa iz Hrastovelj. Gre za likovno umetnost, slikarsko ali grafi na podobo plesa ali sprevoda, v katerem so po stanovih razporejeni flivi ljudje, skeleti mrli ev in smrt sama. Najbrfl je nastala pod vtisom srednjeve–kih epidemij kuge. Umetnino je naslikal Janez iz Kastva leta 1490 (Veliki splo–ni leksikon ó CD-rom). »*Slikar Mrtva-kega plesa v Hrastovljah se stiska pod napu– cerkve, s katerega lije topli primorski defl na Istro, stiska se in tam ez sluti Mediteran, onkraj drugega hriba Alpe*« /í / (Jan ar 1993: 140).

6.4.7 Motivi pesnikov, pisateljev in drugih ustvarjalcev iz preteklosti

Blaumann pi–e o francoskem pesniku iz 15. stoletja, ki je pisal o flenski, ki je jokala, pi–e tudi o nekem J. Maldonadu iz 16. stoletja, ki je hudi a opisoval kot stra–no zver. Pi–e o travestitih, pa tudi o okrutnosti srednjega veka, vse, kar je pa povezano z melanholijo. Nekega dne najde v kupu knjig knjigo svojega rojaka, neko slavnega, vendar danes pozabljenega ameri–kega pisatelja Louisa Adami a; *The Native's Return*. Najde jo petdeset let pozneje, ko ni nikjer ve avtorja ne njegove slave. To ga nekako razburi. »*S treso imi se prsti je listal po orumenelih listih minulega, daljnega in tujega, a vendar tako blifnjega flivljenja*« (Jan ar 1993: 177). Vse to so motivi razli nih zgodovinskih osebnosti.

V roman Jan ar vpelje tudi motiv Dostojevskega, ruskega pisatelja, ki je deloval v 19. stoletju. »In Grand Nick, ki prihaja iz Pennsilvanie in je morda bodo i Dostojevski, on mora vedeti, da ima French Quarter svojo ceno« (Jan ar 1993: 12). Pojavljajo se tudi motivi pesnikov Byrona, Baudelaira, Trakla, Shakespeara, Tennesseeja. V romanu najdemo motiv Jamesa Joycea ter motiv ameri-kega pisatelja Williama Faulknerja. »Prvo uro je govoril Fred Blaumann o tragiki in o i-enju v Faulknerjevem delu Absalom, Absalom!« (Jan ar 1993: 96). Naletimo tudi na motiv Thomasa Manna, po rodu TMvicarja, ki je bil romanopisec, novelist, esejist in kritik, najbolj znan kot odlo en borec proti nacizmu. »Moral bi odpotovati, svojo os premakniti nekam drugam. /í / Ali pa stoji vsako no na fležni-ki postaji in gleda vlake, ki vozijo za Thomasom Mannom v Benetke« (Jan ar 1993: 14).

Motiv francoskega slikarja in grafika Gustava Doréja najdemo, ko profesor Blaumann svojim slu-ateljem svetuje, kaj naj si ogledajo. »Hotel jim je re i, da je to fle zgodba, da fle te e. Da si naj ogledajo sliko Gustava Doréja o padajo em angelu« (Jan ar 1993: 17). V Blaumannovih zapiskih o melanholiji se pojavlja tudi motiv nem-kega slikarja in grafika Albrechta Dürerja. »Albrecht Dürer, Melanholija I. Na sliki sta hkratna falost in veliko upanje. Tristitia et Spes. Sonce, flenski obraz, ki gleda v sonce /í /« (Jan ar 1993: 175). »Luknjaj je kolesa. Jedel je fifbl in rifl. Opisoval je Dürerjevo Melanholijo« (Jan ar 1993: 179).

Fred Blaumann pi-e knjigo o melanholiji. Tu prepoznamo motiv Paola Segnerija, italijanskega jezuitskega pridigarja, misijonarja in pisatelja. »Strah pred peklom je povzro al tako hude simptome melanholije, da so ljudje od njih umirali. Slike pekla so bile stra-ne: P. Segneri iz Avignona ga opisuje kot isto asni flar flerjavice, mraz ledenice, kot hkratnost ka jega ugriza in zmajevega flol a, trganje flivcev, izpahovanje kosti, vse hkrati /í / (Jan ar 1993: 80).

Gregor se dostikrat pogovarja z Martinom, ki je bil neko igralec v Hollywoodu. Gradnik mu zaupa, da vsako no , ko je trezen, pada z letalom. Vedno pada pred Kennedyjem; zopet posega v preteklost in spomin na nekdanjega ameri-kega

predsednika z motivom Johna F. Kennedyja, ki je bil leta 1963 umorjen, saj je bil nanj storjen atentat v obliki letalske nesreče.

6.4.8 Motivi preteklosti Gregorja Gradnika

Z motivi o lastni preteklosti pa se Gradnik s spomini vrača v svoja vojaška leta. Eden teh motivov je spomin na balkansko konjuno, ki je bila preurejena v kasarno–jedilnico. Motivi spomina na obedovanje, na oficirje. Če po nekaj mesecih bivanja v Ameriki se pomakne v zabrisano in zamolklo preteklost. Čuti, da ga kliče nazaj. Zanj je preteklost, življenje v Sloveniji fikcija, realni svet pa je Amerika. Ana, Gregorjeva žena, je napovedala obisk v Ameriko. Ko jo vidi, da bo prispela z vlakom, se zopet vrne v preteklost, in sicer se spominja vojnih dni, ko je nestrpno čakal tri dni svobode, da se bo z vlakom odpeljal domov. Spominja se tovariša Tita, ki ga v čakalnici gleda s stene v rofnatih barvah. Ane ni bilo, dobil pa je telegram, da je z mamo, ki bolna leži v bolnici, vedno slabše. Ponoči sanja o rakastih celicah bolne matere. Bori se s spomini na mladost, ko je bil –e de ek na koncu otoka, sredi Drave. Kmalu odpotuje domov, vrača se v otroštvo z Vergilovo ladjo, kakor poimenuje pot domov. Razmišlja o domovini in o vseh lepotah. Ob prihodu domov izve za materino smrt. Zjutraj se z avtobusom pelje v službo, vendar se spet pelje v preteklost. Vse je nek spomin iz preteklosti. Vse, kar vidi, mu je znano iz otroštva, zato lahko reče, da so to motivi preteklosti.

Res je, da Janar zgodovino kot tako iz tega romana izključuje, se pa pojavlja zgodovina kot spomin na preteklost, na mladost, predvsem pri Gregorju Gradniku pa tudi spomini na preteklost pri njegovi ženi Ani. Profesor Blaumann posega v zgodovino z motivi vedenja o literaturi, z razmišljanji.

6.5 Zvenenje v glavi

Ker je poleg glavne teme romana pomembna tudi tema judovskega upora, se poleg zgodovinske teme pojavljajo –e –tevilni zgodovinski motivi.

6.5.1 Motivi zgodovinskih dogodkov in krajev

6.5.1.1 Motiv Odese

V romanu je med glavnimi motivi motiv Odese. Keber upor v kaznilnici poimenuje Odesa.³⁸ Odesa je bil kraj, kamor se je Keber vra al zato, ker mu je tam bilo prijetno. Tam je util varnost, tam sta bili Ma-a in Katarina, mati in h i, vla ugi, s katerima je spal. Ko se je spominjal Leonca, je bil razburjen, Odesa pa ga je pomirjala. *»Samo rekel sem: Odesa, in fle sem videl staro mesto, ki se blifla, zlate kupole cerkva, Karantenski pomol, na katerega bomo privezali svoje staro flelezje, ki smo mu rekli ladja. fie sem pospravljaj kajuto. Kajti v Odesi je bil miren azil, tam sta bili Katarina in Ma-a. Onidve nista nikogar ni esar u ili, kakor me je hotela u iti Leonca, najmanj bi ga hoteli u iti fliveti. Onidve sta fliveli. Bedno, ampak lepo /i / (Jan ar 1998: 64).*

Vzporedna zgodba, ki je poglavje iz zgodovine, je samo drugi obraz iste historije, tiste o nesmislu zgodovine (Golja 1999: 99). *»Zgodovina se potemtakem skriva v majhnih re eh, v sospletju posameznikovih usod, njih flalostne in vesele peripetije pa izginejo, e ni najti nikogar, ki bi jih zarisal v zgodovinski spomin« (Bratofl 1998: 14).*

³⁸ Odesa je pristani– e na jugozahodu Ukrajine ob rnem morju. V asu Sovjetske zveze je to bilo rusko pomorsko pristani– e.

6.5.1.2 Motiv Masade

Keber opisuje zaporni-ki upor, v njem pa se me-ajo kot nejasen, navadno ustveno obarvan spomin, dogodki iz vseh obdobj njegovega flivljenja, od potovanja z vlakom v domovino, ko je prvi prespal v zaporu, pa do konca edine resne zveze z Leonco.

Motiv Masade je vpet v zgodbo o Masadi, ki je opisana na široko, vklju uje tudi zgodbo o njenih braniteljih. To me-anje dogodkov iz zapora in dogodkov iz asa judovskega upora se ne kafe samo na vsebinski ravni, ampak tudi na slogovni. Izrazito je Kebrovo poznavanje zgodovine, kar komunikacijo dvigne na nekak-en hermeti ni slog (Bogataj 1998: 210).

Za Kebra je obisk Masade nekak-no zadovoljstvo, kjer gre za zdruffitev intime, saj je bil tam s svojo flensko Leonco, ter pubertetni-ke sanjarije o vojskovanju, o obrambi, o branjenju doma, zato lahko re emo, da je upor na Livadi zrcalo legende o Masadi. Gre za dve zgodbi, pri kateri ena ponavlja zgodovino in usodo; kot pravi Bogataj gre za arhetipsko situacijo (Bogataj 1998: 210). *»Zdi se, da je med njegovimi legendarnimi potovanji in vojskovanji nanj posebej mo no deloval obisk Masade, davne judovske trdnjave ob Mrtvem morju. Ta pot je bila nekaj, kar ni sodilo v legendarni opus, bil je le kratek turisti ni obisk z Leonco, vendar je nanj zapustil tako mogo en vtis, da se mu je nenehno vra al v misli in pripovedovanje«* (Jan ar 1998: 10).

Tak-no zrcaljenje zgodb o Masadi in Livadi je le na ravni Kebrove zavesti. Livada je zgolj ironi na obdelava legendarnega vzorca (Bogataj 1998: 211). Dejstvo pa je, da se Jan arjevi junaki ne morejo skriti pred igro zgodovine. Keber je pripovedoval o Masadi, ko ga je Johan spra-eval o tem. Zanimalo ga je, kaj se je tam zgodilo, da Keber ves as to omenja. *»'Ti,' je rekel, medtem ko je klokotalo v -koljki, 'kaj je Masada?'. Nisem odgovoril. Ne bi predaval nekomu, medtem ko je praznil mehur. Odgrnil je zaveso, zapenjal si je hla e. 'Zgodovina,' sem rekel, 'boj*

za judovsko svobodo.' Tako kakor Spartak?' /í / (Jan ar 1998: 74). Keber Johanu potem pove, kaj je Masada in kaj se je tam zgodilo.

Znano je dejstvo, da je –ele zgodovinopisje povzdignilo Masado ali Spartakov upor in tako je Kebrova zgodba tu bolj mitolo–ka, je nekaj, o emer se –epeta v zaporih (Bogataj 1998: 210).

6.5.1.3 Motiv Vietnama

Jan ar vpelje v zgodbo tudi motiv Vietnama. Keber je bil namre pred leti v Vietnamu. To izvemo fle na za etku romana, ko te e beseda o tem, kdo je Keber. *»Keber je z zeleno baretko na glavi spal med mrtvaki v Vietnamu, z ladjo je prepotoval oceane, v Dominikani so pred njim v gatah trepetali generali, v Rusiji so zaradi njega flenske posku–ale samomore /í /«* (Jan ar 1998: 6). Da je bil Keber v Vietnamu, izvemo tudi, ko se za enja upor v kaznilnici in ko govori o solidarnosti. *»Tukaj je nekaj delovalo, nekaj–na peklerska solidarnost. O, dobro sem jo poznal, iz Karibov in zafukanega Vietnama«* (Jan ar 1998: 32). Motiv Vietnama pa se pojavi tudi, ko se po upor stvari v zaporu obrnejo in glavni postane Mrak, ostali, s katerimi je bil Keber, pa dobijo svojo novo funkcijo. Ko Ban grozi Kebru v celici s pi–tolo, naj mu pove, kako je bilo takrat, ko je spal med mrlí i v Vietnamu in se tudi sam »poscal« v hla e, Keber pripoveduje o asu iz Vietnama. *»'Zakaj nikoli ne pove–, kako je bilo v Vietnamu,' se je hahljal in –e zmeraj meril vame«* (Jan ar 1998: 201). Vietnamska vojna so bili spopadi po umiku Francije iz Indokine. Podpiral jo je komunisti ni Severni Vietnam. Spopadi so se za eli okrog leta 1957. Spornemu tonkin–kemu spopadu je sledila okrepitev pomo i ZDA Jufnemu Vietnamu. Severni Vietnam in Vietkong sta podpirali ZSSR in Ljudska republika Kitajska. Vojna se je raz–irila v Jufni Vietnam, pozneje –e na ves Severni Vietnam, Laos in Kambodflo. Maja 1975 je Vietkong dokon no zmagal in jufnovietnamsko vlado prisilil k brezpogojni kapitulaciji; njeni lani so se umaknili v izgnanstvo (Veliki splo–ni leksikon ó CD-rom).

6.5.1.4 Motiv revolucije

V romanu naletimo tudi na motiv revolucije. Zaporni-ki upor lahko primerjamo z revolucijo, kar pripovedovalec naslika s kan kom zgodovinske ironije, zaradi esar nas roman morda spominja na politično alegorijo. Najbolj ironično je, ko zaporniki zapirajo zapornike, *»toda v zgodovini se je to pogosto dogajalo«*, e se spomnimo na geslo, da revolucija fure lastne otroke.

6.5.1.5 Motiv zgodovinske ko-arkarske tekme

Jan ar se dotakne zgodovine tudi s –portnim dogodkom, in sicer s ko-arkarsko tekmo med Združenimi državami Amerike in Jugoslavijo. Motiv zgodovinske tekme, v kateri je Jugoslavija zmagala in postala svetovni prvak, je povod za spopad na Livadi. To se je dogajalo leta 1970 v ljubljanski Hali Tivoli. *»Ves dan smo se pogajali, da bi nam dovolili ogled prenosa finalne ko-arkarske tekme. Na-igralski so igrali z Amerikanci, hoteli smo to videti, tudi zaporniki so kdaj patrioti«* (Jan ar 1998: 19).

6.5.2 Motivi pomembnih zgodovinskih osebnosti

6.5.2.1 Motiv Jahveja

V zvezi z judovskim uporom se pojavlja motiv Jahveja, ki je izraelski Bog, ki naj bi se po tem imenu razodel Mojzesu. *»Na ene gleda tam iz skupine gostosevcev vsako no iz za oblakov vsak dan njihov Jahve, na nas nih e; mogo e, mogo e kak-en Leon in bogec«* (Jan ar 1998: 140). *»Takrat -e ni vedel, da mu tudi to senco, kakor vse stvari in vsa nara ila v njegovem fivljenju, po-ilja Jahve«* (Jan ar 1998: 124).

6.5.2.2 Motiv Menahema

Motiv Menahema se pogosto pojavlja v romanu, in sicer vedno v povezavi z judovsko vojno. Menahem je bil namre izraelski kralj. *»Od za etka sveta, ko Menahem zasede Masado, ko se Herodotu sanja, kako mu kljuvajo o i. Svet je nor od za etka sveta«* (Jan ar 1998: 178). *»Tedaj se je stemnilo in Menahem je stopil proti hribu. /i / Obraz je imela zagrnjen; ko se je neznanec približal, je Menahem –e utegnil videti njegov kosmati obraz in rde e obrobljene o i od mnogih nespe ih no i«* (Jan ar 1998: 124).

6.5.2.3 Motiv Eleazarja

Poleg Menahema se v romanu pojavlja tudi motiv Eleazarja, ki je bil levitski duhovnik in sin prao eta, ki je bil za etnik vsega. *»Eleazar je brezskrbno gledal postave rimskih vojakov, ki so tekale okrog obzidja, postave delavcev, ki so vla ile kamenje na kup, da bi zgradile mosti– e«* (Jan ar 1998: 140). *»Gledal je, Jahve, na Eleazarja in druge branilce njegovega imena, na branilce defle in svobode in njega prao eta, za etka vsega. In Eleazar je vedel, da ga aka slava, ve na«* (Jan ar 1998: 140).

6.5.2.4 Motiv Herodota

V romanu najdemo tudi motiv Herodota, najstarej-ega gr-kega zgodovinarja. *»Kakor Herodove sanje v judovski vojni. Ostal je brez Herodiade, ostal sem brez Leonce, za el se je upor na Livadi, ostalo je zlo Mrakove vladavine«* (Jan ar 1998: 178).

6.5.2.5 Motiv Bude

Motiv Bude se pojavlja, ko Keber primerja sojetnika Alojza z Budo. *»Prisluffil si je nekaj smeha z oken. Sicer je bil zmeraj miren kakor Buda. No, zdaj je bil tudi*

nekak-en Buda z mnogimi rokavi, ki jih je vil okrog telesa in glave« (Jan ar 1998: 158). Buda je bil v zgodovini tisti, ki ga je razsvetlilo spoznanje resnice odre-enja, je pa tudi utemeljitelj budizma, ki pomeni nauk o odre-itvi.

6.5.3 Motiv spomina na mladost

Keber se je dostikrat vra al v preteklost s spomini, predvsem na otro-ka leta. Na tem mestu torej govorimo o motivu spominjanja preteklosti. Spominjal se je prve preflivete no i v zaporu, ko mu je bilo komaj sedem let. *»Bil sem star sedem let, pripeljali smo se iz Francije v flivinskih vagonih ez zbombardirano Nem ijo, skozi poru-ena mesta in vasi nekam, kjer naj bi bil dom. Toda doma ni bilo nikjer, prva naslednja stvar za vagoni, ki se je spomnim, je bil zapor. /í / Nikjer drugje ni bilo mogo e prespati, so nam rekli, prespali boste v zaporu, samo za nekaj no i*« (Jan ar 1998: 60). *»Ko sem prvi spal v zaporu, sem imel sedem let. Takrat so bila vrata vseh celic odprta. To je bilo leta petin-tirideset*« (Jan ar 1998: 177).

Motiv spomina na mladost je tudi as, ko je bil star sedemnajst let. *»Ko sem bil star sedemnajst let, sem bil prvi na ladji. Mornarske kabine di-ijo po faltavem, po rji in olju na tovornih ladjah, po barvanju, minij di-i*« (Jan ar 1998: 78).

Keber izjavi, da se lovek v zaporu navadi preciznega obujanja spominov in kak-no no lahko flivi samo od enega samega detajla. Zelo dosti se vra a v preteklost, spominja se mnogih stvari iz otro-tva, pa tudi ne tako daljne preteklosti.

6.5.4 Motiv Visoke pesmi

Motiv Visoke pesmi se pojavlja fle v romanu *Petintrideset stopinj*. V romanu *Zvenenje v glavi* pa se ponovno pojavi in v obeh primerih gre le za motivni drobec. Pojavlja se na mestu, ko se Keber spominja otro-tva. *»O e pa je rekel, to je propaganda, mi gremo ez, tam se gradi na-a visoka pe . Visoka pe je bila*

nekaj kakor Visoka pesem, visoka pravljica; vsaki ko sem v vagonu med enakomernim petjem koles po tra nicah zaprl o i, sem jo videl, visoko, in vijoli ni dim iz nje« (Jan ar 1998: 114).

6.5.5 Motivi kr–anstva

6.5.5.1 Motiv svete Barbare

Za Jan arja je zna ilno, da v romane vpeljuje motive razli nih svetnikov, ki so povezani z zgodovino. Tudi v tem romanu je vpeljan motiv svetnika oziroma svetnice, tokrat svete Barbare, ki je bila kr–anska mu enka, svetnica. Po legendi je umrla leta 306 v Siriji. Je ena od 14 pripro–njikov v sili ter zavetnica rudarjev in topni arjev. V zvezi z rudarji se pojavlja tudi v romanu, saj je bil Kebrov o e rudar. *»Bilo nas je veliko od vsepovsod, najve iz Lorene. Sveta Barbara bo pomagala, je rekla mama. Sveta Barbara je bila zavetnica rudarjev, o e je bil rudar v Franciji*« (Jan ar 1998: 61).

6.5.5.2 Motiv Jezusa Kristusa

Motivika kr–anske zgodovine se v Jan arjevih romanih pogosto pojavlja. V tem romanu sicer ni tako obsefna, se pa pojavlja motiv Jezusa Kristusa, ki je osrednja osebnost Nove zaveze, judovski potujo i pridigar in ustanovitelj kr–anstva. Jezus Kristus je najve krat omenjen v zvezi z Leonco, saj zbira razpela oziroma krifle s Kristusom. *»Ona je bila vse flivljenje v svojih spominskih knjigah, zbirala je misli, nazadnje je zbirala tudi bogce Jezusa Kristusa na razpelih in njeno upanje ni bilo ni druga no od mojega*« (Jan ar 1998: 140).

6.5.5.3 Motiv Kajna in Abela

V romanu zasledimo tudi motiv bratov Kajna in Abela. Zgodbo o bratih poznamo iz Svetega pisma, ki opisuje prvi bratovski par vsega love–tva na zelo nazoren

na in. Kaj je bil poljedelec, Abel pa ov ar. Kaj je brata iz zavisti ubil, Bog pa ga je zato obsodil na brezdomstvo. Ta motiv se v romanu pojavi, ko se Keber spet vra a v preteklost in misli na posamezne zgodovinske dogodke, za katere meni, da nimajo nobenega pomena. »Tudi o rnele ru- evine zbombardirane Nem ije ni ne pomenijo, ista stvar kakor prve vojne, judovska vojna, dva loveka sta, dva brata, in eden drugega ubije, Kanj in Abel. Tako je to videti iz zaporni-ke celice« (Jan ar 1998: 177).

6.6 Katarina, pav in jezuit

Roman je po zasnovi zgodovinski in poleg poglavitnih zgodovinskih tem romanja v Kelmorajn in teme 18. stoletja vsebuje –tevilne zgodovinske motive, ki so pripeti na te teme. V romanu je torej ogromno zgodovinskih motivov, izpostavila pa sem le nekatere, ki so se mi zdeli najbolj pomembni.

6.6.1 Motiv avstrijsko-pruske vojne

Eden pomembnej-ih motivov romana je motiv avstrijsko-pruske vojne. Jan ar roman postavlja v as, ko je divjala avstrijsko-pruska vojna. 15. maja 1756 se je z angle-ko uradno napovedjo vojne Franciji za ela sedemletna vojna, zadnja velika evropska vojna pred francosko revolucijo in hkrati najve ja na stari celini 18. stoletja, v kateri so se prvi spopadle prav vse evropske sile. Na eni strani so se združile Prusija, Velika Britanija, Hannover in pozneje –e Portugalska, na drugi pa Avstrija, Francija, Rusija, Sa-ka, Poljska in TMvedska, pozneje sta se jim pridružila –e TMpanija in Kraljestvo dveh Sicilij. Vojna je bila neposredna posledica nere-enih sporov med Prusijo in Avstrijo glede TMezije ter Veliko Britanijo in Francijo v severnoameri-kih kolonijah. Vojna se je kon ala februarja 1763 z mirom v Parizu med Francijo in Veliko Britanijo ter mirom v Hubertusburgu med Avstrijo in Prusijo. Prusija je obdržala TMezijo in si utrdila poloflaj velesile, Francija pa je Britancem prepustila Kanado, pokrajine vzhodno od reke Misisipi in Florido ter se popolnoma umaknila iz Indije. Francoski imperij z za etka 17. stoletja je bil

uni en, spor med Avstrijo in Prusijo pa se je oblikoval v dualizem, ki je v Nem iji pri-el do izraza v 19. stoletju in se kon al s prusko združitvijo Nem ije brez Avstrije.³⁹

Bistvo je, da je roman posve en trem glavnim literarnim osebam in da je tu baro ni as, po Jan arjevih besedah, le ozadje. Ozadje je tudi Avstrija, najbolj baro na deflela, njene slovenske pokrajine in ljudje, njeni romarji in vojaki, ki tavajo po kontinentu in ez morja (Jan ar 2000: 72), zato govorimo o motivu avstrijsko-pruske vojne in ne o temi.

6.6.1.1 Motiv Marije Terezije

Osrednji motiv znotraj motiva avstrijsko-pruske vojne je tudi motiv Marije Terezije, nem-ke cesarice, kraljice Ogrske in e-ke, nadvojvodinje Avstrije in dedinje cesarja Karla VI. Leta 1736 se je poro ila z vojvodo Francem Tefanom Lotarin-kih ter mu rodila 5 sinov in 11 h era in s tem zasnovala habsbur-ko-lotarin-ko dinastijo. Po smrti svojega o eta je na podlagi pragmatične sankcije prevzela oblast v habsbur-kih dednih deflelah. Obdržala jih je z izjemo Terezije in italijanskih vojvodin Parme, Piacenze in Guastalle (avstrijska nasledstvena vojna, -lezijske vojne). Kljub zvezi s Francijo in Rusijo ji v sedemletni vojni (1756-63) ni uspelo ponovno iztrgati Terezije Frideriku Velikemu. Leta miru je izrabila za preoblikovanje e-ko-avstrijske drflavne politike iz zastarele stanovske drflave v centralisti no monarhijo ter za kolonizacijo južne Ogrske in Transilvanije. Po smrti mo fla je za so regenta vzela sina Jofefa II. Postopne, a trajne »terezijanske reforme« je Marija Terezija kot razsvetljena absolutna vladarica uvajala ob pomo i sposobnih ministrov. Upravne reforme so temeljile na oblikovanju dav nega sistema, na denarnih spremembah ter izboljš-anju položaja kmetov. Civilizacijske in kulturne spremembe so omogo ile tudi nacionalni preporod nenem-kih narodov v drflavi (Veliki splo-ni leksikon ó CD-rom). »Teflke so havbice, gospoda moja, teflko topni-tvo na-e cesarice Marije Terezije« (Jan ar

³⁹ 15. maj. Na dana-nji dan, 14. 5. 2008. Delo.si. Pridobljeno 14. 12. 2010, iz <http://www.delo.si/clanek/60069>.

2000: 67). »/t / petnajst let je, kar vlada na-im defelam habsbur-ko lotarinska hi-a, njena presvetla cesarica Marija Terezija, vivat!« (Jan ar 2000: 54).

6.6.2 Motiv ljudske pesmi

Ljudska pesem je v vseh literarno-zgodovinskih obdobjih, tudi v postmodernizmu, kot motivna in tematska odnosnica velikokrat duhovna podlaga pesni-kim in proznim delom (Golefl Kau i 2007: 78). Postavlja se vpra-anje, ali je Jan ar v romanu ljudsko pesem uporabil kot tehniko pomnjenja za preskok v zgodovino. Jan ar sku-a bralcu v svojem romanu upodobiti nacionalni tok flivljenja prek zgodovinskih dogodkov. In ravno ljudsko izro ilo, v romanu so to pesmi, ki opevajo zgodovinske dogodke, po Jan arjevih besedah ohranjajo spomin nanje. Konkretnije; o romanju v Köln se je ohranilo nekaj ljudskega izro ila in redki dokumenti, kot je zapisal Jan ar. Pa tudi o voja-kih kolonah na svojih ubijalskih pohodih je ostal spomin zgolj v njih. Iz razli nih virov izvemo, da je pisatelj uporabljal tudi drugo histori no gradivo in dokumente, ki so mu pribliflali as, o katerem je pisal v romanu. V romanu je mo zaslediti ljudske legendarne pesmi pa tudi druge ljudske pesmi, ki so pojav ustnega in pozneje pisanega izro ila, torej govorimo o motivih ljudske pesmi.

Najodmevnej-i motiv v romanu je motiv pesmi o Mariji in brodniku, ki govori o Marijinem romanju: »*Marija z Ogrskega gre, z njo gre falostno srce. Marija pride do morja, prav lepo prosi brodarja: Pripelji me za boffi lon, pripelji za nebe-ki tron!*« (Jan ar 2000: 76). Ta pesem v romanu je temeljna, dejansko lahko re emo, da je vso zgodbeno dogajanje pripeto na to pesem. Pesem je na nek na in vezni len med romarji. Ker je v romanu v ospredju romanje, bi bilo pri akovati, da bodo to izraflale tudi romarske pesmi, ki flanrsko spadajo med naboffne pesmi. Vendar jih je v romanu le nekaj. Jan ar je veliko bral dela Jofleta Stabeja,⁴⁰ ki je med drugim pisal tudi o slovenskih romarjih, o tem, kaj se je v tistem asu

⁴⁰ Slovenski etnolog in slovaropisec, ki je raziskoval razli na podro ja slovenske jezikovne in kulturne zgodovine, predvsem starej-e slovaropisje. Izpisoval in raziskoval je tudi obsefne rokopisne slovarje iz 17. in 18. stoletja.

dogajalo, zato lahko sklepamo, da je Jan ar te podatke uporabil tudi v svojem romanu.

Tudi konkretnije iz romana je izpostavljeno poveli evanje ljudske pesmi, in sicer je Simon Lovrenc sedaj med romarji, poslu-a pesmi svojega ljudstva in svoj jezik. Pravi, da je edino preprosta ljudska pesem modrost in ustvo v njej je »bit bistva«. »S hripavimi flenskimi glasovi so ponavljali svojo lajnasto pesem, znova in znova, pesem jezika in defele, ki jo je bil Simon Lovrenc zdavnaj zapustil, se po dolgem potovanju vrnil, da bi jo znova sli-al« (Jan ar 2000: 75). »Na nekem skednju so tiho peli svoje slovenske kme ke flalostinke« (Jan ar 2000: 92). Pojejo tudi Windischevi vojaki pa kmetje. »Na svetu lep-ih ni soldatov, kot so Spodnje-tajerci, kot juna-ki lepi Kranjci in huzarji ogerski« (Jan ar 2000: 249). »Sabelco bodem nabrusu, saj jo bode Prajs pokusu, se bo svetila kakor lu , Prajs bo klicu na pomu . Enmu pojde glavca pre , drugmu pa v serce me « (Jan ar 2000: 388).

6.6.3 Motivi kr- anstva in svetopisemskih oseb

V romanu je izrazita povezava s preteklostjo v motivih kr- anstva, ki je izpostavljeno s pomo jo bofljih slufabnikov, kot so duhovnik, kneze-kof; ta se fle na za etku, preden romarji odidejo na romarsko pot, ko si Poljanec prizadeva, da bi Katarina ostala doma, sklicuje na Biblijo, na evangelije, moti ga razpravljanje o latinskih verzih, logaritmih, o Avgu-tinu. Razmi-lja o barvi angelov, o belih angelih. S kr- anstvom je prepletено celotno dogajanje v romanu. Mnoffica v romanu je baro na in daje moflnost za druge baro nosti, kot so blodnje vernikov, blodnje jezuitske Hi-e, Druflbe, za baro ne zgodbice in za razsefno citatnost iz Biblije in drugih knjig (Zadravec 2002: 203). Motivi kr- anstva so povezani z molitvenimi obrazci in kr- anskimi pesmimi.

6.6.3.1 Motiv svetega Roka

Ta motiv zasledimo že v romanu *Galjot*. Ker je roman *Katarina, pav in jezuit* roman, ki je napolnjen s krivostvom in je osrednja tema krivostno romanje, ni čudno, da so zgodovinski motivi močnejše povezani s krivostno vero. Sveti Rok je zavetnik proti kugi in proti kačjemu piku. Priporo ali so se mu flanjice, živilje, krojači, zidarji in tesarji. Motiv svetnika se v romanu pojavi že na začetku, ko Katarina v mislih beži pred neznanim močkim. »*eprav ve, da bi morala zavpiti, poklicati o eta, kuharico in dekle, ki spijo spodaj ob temni in prazni kuhinji, o eta, ki je v vasi pri Svetem Roku / / svetega Roka samega, nekoga bi morala poklicati ali se prekrižati in moliti / /*« (Janar 2000: 6). »*To je noč na Dobravi, noč pod Svetim Rokom, ki fdi obdan s svojimi angeli zgoraj v cerkvi, na poboju hriba, obdan s hišami vasi, ki fdi v tej noči, z ljudmi, ki bedijo in na nekaj čakajo*« (Janar 2000: 8).

6.6.3.2 Motiv svete Neffe (Agnes)

Ta motiv je v romanu zelo pomemben, saj je bila Katarinina mati Neffa, ki je bila v nebesih in takrat je dobila ime Agnes. Zgodba o sveti Agnes je bila Katarini poznana iz otroštv, ko je bila pri urušilnicah, saj so jo tam brale iz knjige kranjskega pisatelja Janeza Svetokriškega. Sveta Neffa, rimska devica in mučenica, svetnica je zavetnica devic, vrtnarjev, deklet, zaročenih parov, flirtežev, posilstva, devic, flirtovali. Neffa je sorodno ime kot Agnes in Ines.

6.6.3.3 Motiv svetega Krištofa in svetega Valentina

Ker je osrednja tema romana romanje, gre torej za dolgo potovanje vernikov, se v romanu pojavljata tudi motiv svetega Krištofa, mučenika, ki je upodobljen kot velikan, ki je nesel Jezusa otroka na ramenih čez vodo. Je eden od najstarejših pripovednikov v sili. Varuje pred nenadno smrtjo, zato je varuh popotnikov, v novejšem obdobju voznikov (Veliki slovenski leksikon na CD-rom). Motiv svetega Valentina je zavetnik mladine, popotnikov in čebelarjev. Častilcev svetega

Valentina je bilo v zgodovini zelo veliko. Za zdravje so se mu priporo ali zlasti boffljastni bolniki (Veliki splošni leksikon ó CD-rom). *»í / trepetali pred veliko potjo, ki jih aka, pred neznanim, ki se nekje v daljavi pripravlja, da jim stori dobro in zlo, Bog daj, da dobro, in sveti Kri-tof in sveti Valentin, zavetnika popotnikov naj pri tem pomagata«* (Jan ar 2000: 9).

Roman je poln motivov raznih svetnikov, poleg zgoraj navedenih se omenjajo –e sveti Fran íek Ksaverij, Janez Krstnik, sveti Ale–, sveti Tomafl, sveti Tefan, sveti Sebastijan, sveta Marta, sveti Jernej, sveta Agata, sveti Vital, sveti Erazem, sveti Mihael, sveti Nikolaj í . Pojavljajo se tudi motivi drugih svetopisemskih oseb: Mojzesa, Janeza Evangelista, Kralja Salomona, drugih apostolov in prerokov. Tudi imena literarnih oseb so povezana s Svetim pismom in kr– anstvom.

6.6.3.4 Motiv Zlate skrinje

Motiv Zlate skrinje je v romanu zelo pogost. Zlata skrinja kot simbol kr– anstva se je nahajala v Kelmorajnu, kamor so slovenski romarji romali vsakih sedem let. *»Zdaj je pri-to tudi fe usmiljenje za tiste tri uboge du-e, ki so pustile svoja gre-na, blatna in krvava telesa v tej dolini in nikoli ne bodo videle Zlate skrinje, vsaj tiste v Kelmorajnu ne«* (Jan ar 2000: 111). *»Kdor –e ni bil v kölnski katedrali, lahko skrinjo Treh modrih tudi pri svetlobi prav tako zamenja z Engelbertovo skrinjo, res je, da sta razli ne velikosti, a lovek, ki ne ene in druge –e ni videl, tega ne more vedeti, tudi Engelbertova skrinja je zlata in okra-ena z dragimi kamni, tudi ta je obdana s postavami svetih ljudi, a v njej so samo ostanki –kofa tega imena in zlate postave na njej so postave desetih kölnskih –kofov /í /«* (Jan ar 2000: 453).

6.6.3.5 Motiv Ignacija Lojolskega

Znotraj kr– anskih motivov zasledimo tudi motiv ustanovitelja jezuitskega reda Ignacija Lojolskega, –panskega plemi a, ki je bil najprej astnik, potem ko je bil teflko ranjen in je doffivel versko spreobrnjenje, se je odlo il za Bogu posve eno

flivljenje. Napisal je navodila za duhovne vaje, leta 1534 je z nekaj prijatelji ustanovil jezuitski red, ki ga je papež 1540 potrdil; leta 1541 je postal prvi general reda in mu pridobil velik ugled (Veliki splošni leksikon ó CD-rom). *»Sredi no i je sli-al ropot, toko-toko-tok, nekdo je hodil po velikem prostoru v zgornjem nadstropju, toko-toko-tok, brez prestanka, pomislil je, da je to Ignacij Lojolski, on je imel eno nogo kraj-o, granata ga je zadela v bitki pri Pamploni, ko je bil -e vojak, ko -e ni ustanovil Jezusove vojske, /í / (Jan ar 2000: 215).*

6.6.3.6 Motiv Kristusovega Pasijona

Ko se romarji vrnejo z romanja, se Katarina udelefi krifleva pota v T^hofji Loki. Tu najdemo motiv Kristusovega pasijona. Kristusov pasijon je dramska igra, katere glavna tema je trpljenje Jezusa Kristusa. *»Zidovi T^hofje Loke so nocoj zidovi Jeruzalema, tu se bo odigral kriflev pot, ki ga prirejajo kapucinski bratje, zvon bije, njegovi udarci so roka angela, iztegnjenega nad Jeruzalemom, Gospod ga bo pokon al, gorje ti, Jeruzalem, ker se no e-o istiti grehov, kup razvalin bo-, neobljuden kakor pu-ava ... /í / (Jan ar 2000: 458).*

6.6.4 Motiv Judov

Tudi v tem Jan arjevem romanu se pojavlja motiv Judov, ki ga najdemo fle v nekaterih predhodnih romanih. *»/í / le lesene Marijine kapele se ogenj ni dotaknil, lep udefl, ni kaj, a v primerjavi s tem v Steingadnu je bil to majhen doma udefl, kaj -ele v primerjavi z onim davnim v Regensburgu, kjer je krvavela hostija v spomin na uni enje Judov leta tiso tristo osemtrideset, tam so k Lepi Mariji romale trume bolnih in na pol norih« /í / (Jan ar 2000: 182). *»Takrat je bil na vrsti nek Jud, in prosim, da se mi oprusti, ker se ne spomnim ve , kaj je zakrivil. /í / A ker je bil Jud, po imenu Zadoh, mu najbrfl ni bilo treba posiliti sedemdesetletne flenske, da je tako flalostno kon al, zakaj njegova krivda je bila o itna« (Jan ar 2000: 258).**

6.6.5 Motivi preteklosti literarnih likov

Literarni liki se v romanu sre ujejo oziroma soo ajo z lastno preteklostjo. Tako Katarina, ki je bila u enka ur-ulinske -ole, kjer je brala Tomafla Kemp ana. »*Ko je sestra Pelegija izvedela, da je bila Katarina v -oli pri ur-ulinkah, se je njeno lice razvedrilo. T&bolj, ko je izvedela, da se tam ni nau ıla samo branja in tkanja, pisanja, ra unanja, vsake besede katekizma, ampak tudi latin-ine in citiranja psalmov*« (Jan ar 2000: 118). »*Bolj ko je tudi to no potovala v preteklost, bolj ko je prihajalo iz prihodnosti jutro, ve jih je zapu-alo vigilije v cerkvi in ve se jih je zbralo okrog ognjev*« (Jan ar 2000: 75). Tudi Simon Lovrenc se v 13. poglavju vra a v preteklost s svojo zgodbo o tem, kako je postal misijonar, kako je zapustil jezuitski red cerkve sv. Jakoba v Ljubljani. V nadaljevanju se s 15. poglavjem spominja in pripoveduje zgodbo o misijonarstvu med Gvaraniji⁴¹ v Paragvaju. Ta spomin na Paragvaj mu zbudi Windischeva vojska. Spomin na oblikovanje v Druffbi ali »misti ni edinosti, ki jemlje in daje hkrati«. Sedaj ko je med romarji, se spominja svoje preteklosti, svoje boflje sluffbe, ki v njem zbuja vest. Kot poseg v preteklost pa lahko ozna imo tudi citiranje Erazma Rotterdamskega iz Hvalnice norosti, ko romarsko sodi- e Simonu sodi kot najhuj-emu zlo incu; sodnik napa no citira, Simon pa ga popravi. V 17. poglavju se Simon pogloblja v slovenski zna aj, slovensko petje. V preteklost se s pripovedovanje raznih zgodb in legend vra a tudi »o a Tobija«, ptujski zgodbar.

6.6.6 Motiv arhai nega jezika

Omenimo -e motiv latin-ine v romanu, ki poleg drugih stilnih sredstev kafe na potovanje v preteklost. Jan ar je izjavil, da ozadje romana ni samo 17. stoletje, ampak tudi sedanji as, saj je mrtvi jezik -e danes v cerkveni rabi, pa tudi v pregovorih. Vendar na splo-no re eno je v romanu preve latinjenja, tako v

⁴¹ Indijansko ljudstvo v Paragvaju, Boliviji, Braziliji in Argentini; jezikovno in kulturno sorodni Tupijcem. fiivijo od poljedelstva, ribolova, lova in nabiralni-tva. Kljub misijonarstvu jezuitov od 1609 so ve inoma ohranili svojo vero. Jezik Gvaranijcev se je v Paragvaju poleg -pan-ine ohranil predvsem na podefelju (Veliki splo-ni leksikon ó CD-rom).

stavkih kot v navodilih, nekaj tudi pri označevanju jezuitskega reda (Zadravec 2002: 204).

6.7 Graditelj

6.7.1 Motiv mita o Dedalu

Ker v romanu najdemo temo mitološkega sveta, kamor spada tudi Dedalus s svojimi dogodivščinami, lahko rečemo, da je osrednji motiv romana ravno mit o Dedalu. Mit o Dedalu v palači v Knososu je odkrit po Evansovem⁴² odkritju, zato ni presenetljivo, če lahko današnji resnični svet preide v bajko (Kajzlovar 2007: 6). Sam roman se ne nanaša na najbolj poznani del mita o Dedalu, o sinu Ikarju, krilih in od poletenja preblizu soncu stopljenem vosku ter posledično Ikarjevi smrti, temveč se nanaša na manj znani del, na predhodno epizodo. Namreč, prav tako kot Jan Arjev junak Pavel Areh je bil tudi Dedal izumitelj in umetnik ó kipar.

Dedal je bil največji umetnik svojega sveta, odličen stavbenik, kipar in kamnosek, vendar je njegov sloves ogrofljal njegov nečak, ki je bil zelo nadarjen in vse je kazalo na to, da bo prerasel svojega učitelja. Zato je Dedal iz neimrnosti in zavisti mladeniča zahrbtno umoril. Potem pa se je, da bi se izognil kazni, zatekel na otok, v kraljestvo tirana, kjer se je s svojimi umetninami udinjal kralju. Njegova najslavnejša stvaritev je bila blodnjak, ki je bil izdelan za posteljo, ki so jo hranili s lovekim mesom in jo je kralj skrival pred lovekimi oči, saj je bila plod nenaravne ljubezni. Umetnik pa si je nakopal vladarjevo jezo, zato je moral znova bežati. Njegov drzen poskus se je ponesrečil; rešil si je življenje, vendar je pri tem izgubil sina. Tudi vedno je ustvarjal, njegove stvaritve pa so potem hvalili v nekem drugem kraljestvu, a kot da bi takrat, ko je morje na obalo naplavilo truplo njegovega sina, ker je letel preblizu sonca, v njem nekaj za vselej umrlo (Jager 2007).

⁴² Sir (od 1911) Arthur, angleški arheolog, rojen 8. 7. 1851 v Nash Millsu, umrl pa 11. 7. 1941 v Oxfordu; bil je raziskovalec kretske-mikenske kulture v 3.62. st. pr. n. št., odkril je palačo v Knososu (Veliki slovenski leksikon ó CD-rom).

6.7.2 Motivi mitoloških oseb

6.7.2.1 Motiv Dedalusa

Jan arjev Dedalus, kot ga imenuje, dela, kar dela, –e zmeraj iz prepričanja. Tudi ko na lastni kofli spozna, da je vse skupaj na robu velikega nesmisla, se temu prepričanju ne odpove. Kljub temu da je mitološki svet nesmiseln in strašen, je tudi celovit, današnji je fragmentariziran in nagnjen k cinizmu (Ugrinovič, Male kar 2006: 7).

Arehu je bilo fiivljenje velikih Grkov in Rimljanov zanimivejše od vsakdanje resničnosti. Pavel je bil v ujetništvu, ko se je vse skupaj o gradnji zapora za elo. Izbrali so ga za pomembno nalogo, sam pa bi se najraje odpeljal kam v poletno noč. Pavel je bil umetnik, kipar in izumitelj. Potoval je v vrstnem redu: greh, krivda, kazen, odrešenje. Monumentalna zgradba se imenuje poboljševalni dom. Izgradnja novega reda je v fazi, ko tak dom potrebuje, pozneje pa bo to sanatorij za ljudstvo. Njegove sanje graditelja so bile povsem drugače, vendar se kolesja zgodovine ne da zaustaviti. V fiivljenju ga nikoli ni bilo strah. Ko pa je postavljen pred to nalogo, se v njem pojavi dvom, ali bo zmogel ali ne. Zgraditi labirint v obliki sekire, ki hkrati uničuje in gradi (Kajzlovar 2007: 6). Jan ar torej eksplicitno vzporeja Arehovo zgodbo z Minosom.⁴³ Areh do neke mere mitološko le razmišlja in govori, ne pa tudi deluje. Njegovo delovanje je namreč omejeno na gradnjo oziroma na rtovanje kaznilnice, na kiparstvo in njegovo zasebno sfero, v kateri se zvrstijo njegove tri ljubezni.

Konec Arehove zgodbe zopet lahko primerjamo z Dedalom, kajti Areh je zaprt v lastni kaznilnici, na koncu pa prost, Dedal pa po sinovi smrti spremenjen, razočaran in izgubljen. Jan ar sicer osnovno zgodbo nekoliko odmakne od

⁴³Je oseba iz grške mitologije, sin Zeusa in Evrope, kralj na Kreti (v Knososu). Ker Pozejdonu ni hotel darovati bika, si je nakopal njegovo sovraštvo. fiena Pazifaa se je v bika zaljubila in rodila Minotavra; Minos ga je dal zapreti v labirint. Ko so v Atenah ubili njegovega sina Androgeja, se je Atencem maščeval z vojno ter od njih zahteval vsako leto sedem mladeničev in sedem mladenk; dal jih je pofreti Minotavru. Tezej je Minotavra ubil, nato pa ugrabil Minosovo hčer Ariadno. Minos je tragično končal pri kralju Kokitu na Siciliji. Kljub temu pa je Minos v antiki veljal za modrega kralja in pravičnega zakonodajalca in je po smrti skupaj z bratom Radamantom in Ajakom sedel v podzemlju kot sodnik v posmrtni sodbi (Veliki splošni leksikon ó CD-rom).

Dedala, vendar spet v mitsko smer, proti drugemu arhetipu, ki ga lahko sreamo v številnih zgodbah (Furjan 2007: 189).

Ker je zgodba o Pavlu Arehu, ki živi v dvajsetem stoletju, prepletena z zgodbo iz časa starih Grkov in Rimljanov, se v romanu pojavljajo tudi motivi oseb iz te dobe. Povezani so z Arehovim prebiranjem literature. *»Legel je na posteljo in odprl knjigo. Ko mi je o tem pripovedoval, se ni natančno spomnil, katero je imel tisto usodno nož v rokah. Morda Tukidida ali Herodotove Zgodbe. Take reči je imel tiste čase, Tukidida, Herodota, Plutarha, prevajanje starih Grkov in Rimljanov mu je bilo naenkrat bolj zanimivo kakor časa, v katerem je živel, –e bolj kakor njegovo prevajanje samo«* (Janar 2006: 19).

6.7.2.2 Motiv kralja Minosa

Tudi motiv kralja Minosa, ki se pojavlja v romanu, je povezan z grško mitologijo, saj je bil Minos kralj na Kreti (v Knososu). Ker Posejdonu ni hotel darovati bika, si je nakopal njegovo sovražništvo. Njena Pazifaa se je v bika zaljubila in rodila Minotavra. Minos ga je dal zapreti v labirint. Ko so v Atenah ubili njegovega sina Androgeja, se je Atencem maščeval z vojno ter od njih zahteval vsako leto sedem mladeničev in sedem mladenk, ki jih je dal pofretili Minotavru. Tezej je Minotavra ubil, nato pa ugrabil Minosovo hčer Ariadno. Minos je tragično končal pri kralju Kokitu na Siciliji. Kljub temu pa je Minos v antiki veljal za modrega kralja in pravičnega zakonodajalca in je po smrti skupaj z bratom Radamantom in Ajakom sedel v podzemlju kot sodnik v posmrtni sodbi (Veliki slovenski leksikon 2006: CD-rom). *»In kje je tu Minos? Marek je samo dvorjan in izvrševalec. Minos je na jadranskih otokih znamenitega imena Brioni. Morda se na svoji ladji znamenitega imena Galeb pelje mimo otoka stranega imena Goli«* (Janar 2006: 116). *»Kralj Minos je na zelenem otoku Brioni, morda je na Brdu med gorami ali v vili v Splitu blizu Dioklecijanove palače ali v loviščih Srema, kjer lovijo srne in fazane«* (Janar 2006: 117).

6.7.2.3 Motiv boginje Ariadne, Tezeja in boga Dioniza

V romanu zasledimo tudi motiv grške boginje Ariadne, ki je bila sprva minojska boginja rastja, nastili so jo predvsem na Naksosu. V grški mitologiji h i Minosa. Ariadna je Tezeju podarila klob i niti, s katerim je na-el pot iz labirinta. Tezej je bil ati-ki narodni junak in atenski kralj. V svoji mladosti je podobno kot Herakles opravil s po-astmi, velikani in roparji. Na Kreti je z Ariadnino pomo jo ubil Minotavra. Dioniz pa je bil grški bog rodovitnosti, vina in sadjarstva ter Ariadnin mofl. *»Takrat sem fle mislil, da je Pavel Areh nekak-en Dedalus, ki je gradil labirint za kralja Minosa. Toda Ariadne Grki nikoli ne bi razstavili v lefle em poloflaju z razmaknjenimi nogami, pa eprav je legla z Dionizom, potem ko je zapustila Tezeja«* (Jan ar 2006: 184).

6.7.3 Motiv revolucije

V romanu je revolucija vzporedna z mitolo-kim asom. Prav tako na nek na in mit fre, ne lastnih otrok, ampak nesre ne posameznike, ki se znajdejo v njem in niso dovolj pomembni, da bi ga morali prefliveti. Revolucija in mit sta totalitarna, ne gre le za pripoved, temve tudi utemeljitev in zapoved (fiupan i 2007: 190). Za revolucijo lahko re emo, da na nek na in temelji na mitolo-kem razmi-ljanju. Mit se pomika proti svojemu fle vnaprej znanemu koncu. Prav tako je z revolucijo. *»Revolucija ni samo prevzela oblasti, ampak jo je tudi obdrflala. Postali smo trdnjava nove dobe. Utrditi jo moramo z flelezobetonom«* (Jan ar 2006: 37). *»Kakor pri starih Grkih se je mit o revoluciji nenehno prepletal z resni nostjo«* (Jan ar 2006: 121).

Jan ar tako v mitolo-kem diskurzu najde idealno sredstvo za pripoved, ki je postavljena v as podivjane ideologije (fiupan i 2007: 191).

6.7.4 Motiv koluta zgodovine

Motiv koluta zgodovine se v romanu ves čas ponavlja. Kolut zgodovine si lahko razlagamo kot ponavljajoča se dejanja skozi zgodovino love-tva. Vse, kar se je v zgodovini že enkrat zgodilo, se bo zagotovo ponovilo. Vsa velika dejanja se ponavljajo. Kakor je Dedalus gradil v preteklosti labirint, bo Pavel Areh gradil zapor. *»Eni so gradili velike astne gotske katedrale, drugi mogoče utrdbe, gradili so mostove čez široke reke in predore pod skalnatim gorovjem, on bo gradil jetnišnico«* (Janar 2006: 37).

6.7.5 Motiv spomina na preteklost

Janar v zgodovino posega z motivi spomina na otroštvo Arehovega sogovornika, prvoosebnega pripovedovalca romana, ko se le-ta spominja svojih otroških let, ko ga je učitelj spraševal zgodovino. Ko ga Areh vpraša, ali pozna izraz kolut zgodovine, mu sogovornik pove, kako je dobil v obeh odličinah oceno. *»Bil sem v petem razredu osnovne šole, ko sem zaradi kolesa zgodovine dobil odlično oceno. Učitelj zgodovine nam je razložil, da je iz sušnjelestniškega reda nastal fevdalizem, iz fevdalizma kapitalizem, iz kapitalizma pa socialisti ni revoluciji socializem. V socializmu živimo zdaj, je rekel in pokazal na velikem stenskem zemljevidu države, v katerih ljudje živijo v socializmu. /i / Palica je risala velik krog. Zakaj? Zato, sem rekel, ker se kolesa zgodovine ne da zaustaviti. Odlično, je rekel učitelj, odlično, sedi, pet«* (Janar 2006: 38).

Tudi odnos med Arehom in nekdanjo partnerko Erno je motiv spomina na preteklost, ki se je skupaj spominjata nekega večera, ko ga Erna obišče. Ta spomin se prebudi v njej. *»Naenkrat je vedel, da je nedeljo z njo preživel v zmoti. Ni bila vedra. Njena ustva so bila razdražena, bila so v daljavi njune skupne preteklosti in hkrati tukaj, bila so tefka in razvozlana gmota, njena ustva so bila gosta, kot je bil naenkrat zrak v tem prostoru, bila so globoka in strahna«* (Janar 2006: 101).

6.8 Drevo brez imena

6.8.1 Motivi druge svetovne vojne

Ker se zgodba deloma odvija tudi v času jugoslovanske vojne oziroma druge svetovne vojne, lahko v romanu zasledimo tudi motive, ki so povezani z njo. Če takoj na začetku najdemo motiv oficirja jugoslovanske vojske. Janez Lipnik se kot arhivar znajde v vrtincu sanj, v katerih se znajde na območju Dolenjske, kamor zatava, ko spleza z drevesa. Zateče se k hi-i, kjer vidi luč, in tam spozna mlado uiteljico, ki ga sprejme v hi-o. Spozna pa tudi njenega partnerja Aleksija, ki je stotnik jugoslovanske vojske. Tu se preplet preteklosti s sedanostjo tudi za ne. *»Vrag vzemi vse dokumente. Tako je govoril stotnik jugoslovanske vojske v domovini, Aleksij«* (Janar 2008: 32). *»Aleksij je rekel, da je vojak, nobenih dokumentov ne bodo iskali, dobil bo druge papirje. Vojak se vpraša: kam? Tako se je tudi vprašal stotnik Aleksij in si takoj odgovoril: naprej proti Kočevju«* (Janar 2008: 34).

V povezavi z drugo svetovno vojno najdemo tudi motive partizanskih brigad: Pre-ernova, Gubčeva, Udarna, Hitrobečja. Ker je vojna potekala tudi na območju Dolenjske in so se partizani zatekli v zavetje turjaškega gradu, je v romanu tudi motiv le-tega. *»Obkoljeni. Zaprt je v klet turjaškega gradu, ki so ga obkolile vse tiste partizanske brigade, Pre-ernova, Gubčeva, Udarna, Hitrobečja ó kako se že imenujejo?«* (Janar 2008: 41). Najdemo tudi motive Italijanov, motive komunistov, tankovskega streljanja, motiv Stalina in Mussolinija. Glede na teorijo motiva pa lahko rečemo, da so to bolj motivni drobci, ki se povezujejo z motivi druge svetovne vojne in na vojno temo v romanu.

6.8.2 Motiv partizanske pesmi

V romanu se pojavlja tudi motiv partizanske pesmi Kovačiča. Slovenska pevska kultura se je v času druge svetovne vojne obogatila z velikim številom partizanskih pesmi. Veliko teh je bilo uglasbenih in izvajanih že med vojno,

govorijo pa o nadloveški borbi malega naroda, ki je z odločnostjo svoje volje prefrivil in s svojimi zavezniki tudi zmagal. Ko se Lipnik znajde v kletnih prostorih nakupovalnega centra, v sanjskih prizorih zasliši glas harmonike, nekje od daleč: »Prifrgala bo svobode luč. Iz spanja ljudstvo se budi. Kladivo na-e naj zdrobi« (Janar 2008: 252). V romanu so zapisani le zadnji verzi vsake kitice iz te pesmi.

6.8.3 Motiv rimske dobe

V romanu naletimo tudi na motiv rimskih mečev, motiv stare Emone. Janar s tem motivom iz zgodovine posega po času pred našim letjem. »Zakaj pa so našli rimske meče, tega ne vejo. Tu je bila nekoč Emona, v asih je kak pijan rimski vojak vrgel meč v vodo, rekel je, ne bom se več vojskoval, zaklel je po latinsko in zabrisal meč v reko« (Janar 2008: 63).

6.8.4 Motiv Judov

Motiv Judov je v Janarjevih romanih kar pogost. Tudi v tem romanu naletimo nanj, in sicer ko Lipnik v arhivu raziskuje preteklost. Veliko bere in naleti na raznorazne podatke. V tem primeru bere o Judu, ki se je z vlakom peljal v koncentracijsko taborišče in je tam obšel z neko flensko. »Bral sem pri evanjej nekega Juda, ki so ga peljali v flivinskem vagonu v Auschwitz« (Janar 2008: 104).

6.8.5 Motiv jamskega loveka

Tudi na motiv iz prazgodovine naletimo. Ko Lipnik sedi v nakupovalnem centru in aka fleno Marijano, veliko razmišlja o preteklosti, ki jo primerja s sedanostjo. »Tam nekje je dom, v katerega je treba privleči hrano in obleko, lepotilne in dišave stvari, toda tak dom je imel tudi jamski lovek, troglodit je oprezal za novimi kosi mesa in uporabnimi predmeti, zylekel jih je v votlino in ni vedel ne za erajšnji ne za jutrišnji dan« (Janar 2008: 116).

6.8.6 Motivni drobcji zgodovine pri Janezu Lipniku

Lipnik kot glavni literarni lik je zgodovinar, ki veliko bere o vojni, njenih strahotah, bere pa tudi o eroti njih dogodiv– inah. Lipnik je tudi mo–ki z veliko domi–ljije, zato eroti ne prizore zelo dobro dopolnjuje. V dokumentih, ki jih najde v arhivu poleg glavnega junaka serijskega ljubimca, katerega flivljenjsko zgodbo potem rekonstruira, od upravitelja gradu Soteska do etni–kega stotnika in spektakularnega pobega iz gore ega Turjaka, pa v emigracijo, naleti tudi na u iteljico Zalo D., ki ga spominja na njegovo u iteljico iz otro–kih let, v katero je bil zaljubljen. Ko jo zopet sre a v dokumentih serijskega ljubimca, se v njem ponovno prebudijo ustva (Matoz 2008: 19). Vse, kar je povezano z drugo svetovno vojno, so motivni drobcji, ki jih lahko povefemo z zgodovinsko tematiko.

Jan ar Lipnika ironizira in sme–i njegovo bivanje v mukah stoletja ideologij in nasilja, eprav se tudi sam bogato pase na zgodovini. Vpleta motive Auschwitzta, Turjaka, medvojno mu enje v zaporih, likvidacije go–arjev, motiv sprejema vrnjenih domobrancev in ro–ke eksekucije. Sama zgodba vzklije iz medvojnega asa in se potem prelomi, dokler ne vidimo, na kak–en na in Lipnik potuje po osi sveta, po drevesu v podzemlje (Bogataj 2008).

Posebna lastnost Lipnika je v tem, da se lahko izjemno mo no vflivlja v ljudi iz listin (Markelj 2008: 42). *»Marijana je pred dnevi vpra–ala: A ti misli–, kar oni mislijo? Ja, je rekel, v asih se nekoliko vflivim vanje, v te ljudi iz listin, pomislim, da so pomislili, kar so pa pomislili«* (Jan ar 2008: 193). *»Ali nisem bil na Turjaku, pomisli trdoglavec kucec, –e prej pa na Dobravi? Ali ni Aleksij dejal, naj poskrbim zanjo, e se njemu kaj zgodi? Se mu je kaj zgodilo, ga je raznesla mina? Ali pa je res poletel s svojim motociklom ez turja–ke gozdove, ez Krim, nizko nad Barjem? Prvi je pomislil: Ni junij, ni pomlad, ni e–njevih cvetov. Dvori– ni tlak ni pokrit z belimi listki, tam rase veliko drevo, mogo e bor. Ni pomlad leta 2000, jesen je, zgodnja jesen leta triin–tirideset, vidim listje, ki je padlo z dreves, z bukev, z javorja, ni –e za elo gniti, drsi mu pod nogami, ko se vzpenja po strmem*

poboju« (Janar 2008: 149). Tako ga raziskovanje gradiva zapelje v podofivljanje preteklosti, mu nih in grozljivih vojnih grozot in tako se lahko sreujemo z razli nimi motivi iz zgodovine. Brskanje po gradivu pa ga popelje tudi v osebno preteklost, s spomini na svoje otro-tvo, na o eta, ki je doivnel krutost vojne, zaradi katere je bil tefko prizadet. Lipnik Marijani pripoveduje o barakah, o mu enju, kjer je bil tudi njegov o e Anton. »/í / takrat, ko so bombardirali Dresden, to je bilo –e pred trenutkom, ko so akali na odhod in se je as ustavil, to je bilo takrat, ko so jih pognali, da so v Dresdnu izpod ru-evin izkopavali mrlje e in jim pobirali zlatnino, prstane, ki jih je bilo tefko zvlje i z nabuhlih prstov, pa so jemali skupaj s prsti, odrezali so jih in potem potegnili prstane s prstov, tako enostavno je bilo to, /í / tudi Lipnik gre za njimi, i–e obraz svojega o eta med barakami, toda naenkrat nih e nima ve obraza, /í / (Janar 2008: 203). Vojna je v njem pustila grozovite posledice. »Mojemu o etu? Mojemu o etu se je me-alo? Je bil moj o e nor? Je bil pijan ali je bil nor, ko je sredi no i skakal iz postelje, kri al Apel!, da je prebudil sosedo, pograbil odejo in tekel ez dvori–e in potem s tisto odejo tekel na vrt, kjer je rasla solata, poteptal je solato, v asih se je vrgel med gredice in potem tam zaspal« (Janar 2008: 198). Vse to se dogaja zaradi vojnih travm. Spominja se tudi matere, ki mu je v otro-tvu pripovedovala pravljico o drevesu in loveku na njem. »TM dobro, da se mi ne sanja o tistem drevesu. O drevesu in loveku na njem, o katerem mi je brala moja mama« (Janar 2008: 16). V njegovi glavi se tako preteklost in zdaj–njost talita ter spajata v blodno litino resni nosti in izmi–ljije. Na ta na in se arhivar kot junak iz pohorske pravljice (zato ima roman tudi mitski okvir) o drevesu brez imena, ki mu jo je v otro-tvu pripovedovala mati, premika iz enega sveta v drugega, v resnici pa gre za en in isti svet (Markelj 2008: 42). Ti drugi svetovi, s katerimi se sluffbeno ukvarja, se Lipnika mo no in –e preve dotaknejo; »v njegovi glavi je nasilje, podobe vznikajo in izrivajo ena drugo, vlawne stene, brezna, predori, tuneli, zaporni-ke in mu ilni-ke celice, ustreljeni, zaklani, povezani z flico, na moda privezana opeka, vse je vsiljivo blizu in lahko re emo, da je Lipnik shizofrenik, ne zna vzpostaviti distance med znotraj in zunaj, med prebranim in doffivetim, med zdaj in prej, prav vse podofivlja in povsod prisostvuje, pri uje, kot v nekak–nem

deliriju, kjer je obsesivna misel in halucinacija tako prepričljiva, da ob njej drhti celo telo» (Bogataj 2008).

Za motiv vojne grozote –tejemo tudi, ko Lipnik raziskuje preteklost neke flenske, ki je bila strefnica v umobolnici Studenec. Zapiski so bole i, saj so nastali tik po vojni, opisujejo pa dogajanje med vojno. Avtorica zapiskov se v njih sprašuje, kdo ji je ubil mofla. To pa vedno bolj zanima tudi Lipnika. Zopet se močno vplivi v njeno zgodbo. *»Njegova naloga je bila identificirati osebo, ki je pustila za seboj te zapiske, lahko pa da bo pri tem odkril tudi to, kdo je ubil njenega mofla« (Jan ar 2008: 98).*

Zgodovinski motiv je tudi, ko Lipnik razmišlja o lastni zgodovini, ko sam sedi sredi nakupovalnega centra in aka Marijano. *»Oprostite, reče Lipnik ljudem, ki hodijo mimo v nakupovalnem centru, to pa ni arhiv, to je moja lastna zgodovina, zgodovina embrija. /í / V najmanj-em embrionalnem delku je več podatkov in več zgodovine kakor v vsej tisti veliki zgradbi, natlaženi z listinami, v vseh tistih fasciklih od kleti in podstrešja, več kakor za tistimi debelimi kovinskimi vrati, ki se odpirajo na tífro in branijo listine in fascikle pred poftarji, v enem samem delku več zgodovine, kot jo premorejo njegove in vseh njegovih kolegov raziskave« (Jan ar 2008: 200). Pogloblja se celo v zgodovino slovanstva. *»Slovanstvo, tudi slovanstvo je bilo taka velika in svežana beseda, –e bolj kot komunisti in ljudstvo, slovanstvo vas bo maevalo in kaznovalo« (Jan ar 2008: 270). V sanjah vidi trume Slovanov, ki so prihajali iz step, iz Moskve in od Dnepra.**

Jan ar je zopet zelo dobro spletel zgodovino s sedanostjo. Vendar ne moremo reči, da je to zgodovinski roman, da je osrednja tema zgodovinska, čeprav jo najdemo v romanu. Je pa ogromno zgodovinskih motivov, ki so vezani na resnične zgodovinske dogodke in ki jih je Jan ar spoznal skozi prebiranje različne zgodovinske literature.

6.9 To no sem jo videl

6.9.1 Motiv nemškega okupatorja na slovenskih tleh

as, v katerem pripovedovalci pripovedujejo, kaj se je dogajalo z Veroniko in njenim moštem, je as ob koncu druge svetovne vojne, ko so fle vsi razkropljeni po razli nih krajih in vsak s svojo usodo, vendar jih drufli spomin iz istega asovnega obdobja, to je as nemške okupacije Gorenjske in drugih slovenskih krajev.

Roman opisuje napad na grad Strmol ter umor Veronike in Lea leta 1944, vendar pa je osrednje dogajanje postavljeno v as nemškega okupacijskega reffima, ki se je pri nas za el fle v letu 1941. S tem asom so povezani tudi zgodovinski motivi nemškega okupacijskega reffima v romanu. Nemci so svoj napad na slovensko ozemlje za eli iz Avstrije. Isto asno pa so na-e ozemlje napadli tudi Italijani in Madflari. Nemci so zasedli slovensko ozemlje nekdanje Dravske banovine, in sicer Gorenjsko, TMtajersko, severovzhodni del Prekmurja ter severni del Dolenjske (Pavliha 2004: 192). Nemci so na rtovali hitro in popolno raznarodovanje in s tem omogo ili formalnopravno priklju itev zasedenega slovenskega ozemlja avstrijski TMtajerski in Koro-ki. Nemci so nameravali izgnati tretjino Slovencev, druge pa ponem iti. Uvedli so svoj reffim in s Slovenci upravljali po svoji volji. Leta 1941 so v odgovor prve partizanske akcije za eli streljati talce. Pozimi leta 1941 se je partizansko gibanje najbolj okrepilo na Gorenjskem. Slovenske partizanske ete so sku-ale na zahodnem Gorenjskem ustvariti svobodno ozemlje, ki naj bi postalo sredi-e narodnoosvobodilnega gibanja. Tam so nastali prvi bataljoni, ki so napadali posamezne nemške patrulje in postojanke. Vstaja, ki so jo pripravljali zlasti Cankarjev bataljon in terenski odbor OF, je bila odgovor na hudo okupatorjevo nasilje. Nemci so na partizanske akcije odgovarjali z nasiljem nad civilnim prebivalstvom. Zaradi okrepljene partizanske akcije so Nemci preloffili priklju itev Gorenjske in TMtajerske k rajhu, okrepili so teror, ujeli -tevilne aktiviste, streljali pa so talce in akali na ugodnej-e razmere. Nadaljnji razvoj partizanskega gibanja jim je ves as prepre eval priklju itev na-ega ozemlja (Pavliha 2004: 198).

Tako dogajanje na začetku druge svetovne vojne, ki je potekalo na Gorenjskem in v okolici, je Janar verjetno poznal iz dokumentacije in zgodovinopisja, zato je v roman vpletel motive, ki so povezani z dogajanjem z nemškimi vojaki, partizani in samo vojno.

6.9.2 Motivi zgodovine v posameznih delih romana

V romanu je v ospredju posameznik, v tem primeru je to Veronika Zarnik, ki jo obvladujejo mehanizmi zgodovine in je nekaj posebnega v svojem času. Izstopa s svojo emancipiranostjo in izobraženostjo, in sicer vozi avtomobil ter celo pilotira. Za domačo hišo ima aligatorja in s tem rušični mit o flenski v takratni hierarhični družbi (Kajzovar 2010: 10).

Janar posega po zgodovinskih motivih s skrbno izbranimi literarnimi liki. Pet oseb pripoveduje o Veroniki pa tudi o sebi in razburkanem slovenskem času pred drugo svetovno vojno in med njo.

6.9.2.1 Zgodovinski motivi v pripovedi Stevana Radovanovića

Stevo je major, komandant konjeničnega eskadrona prve brigade, nekdanji kapetan Dravske divizije, predvojni jugoslovanski in medvojni vojniški oficir, ki je po rodu Srb iz Valjeva, ki po koncu vojne tik za mejo v Italiji v taborišču za vojne ujetnike čakajo na negotovo usodo. Stevo v spominu zatava v preteklost, v čas pred izbruhom vojne, ko spozna Veroniko in postane njen ljubimec. Z njim Janar posefle najdlje v zgodovino, in sicer v leto 1937, ko sta se z Veroniko spoznala. Na začetku romana izvemo, kdo je bila Veronika in kdo je bil Stevo. On je bil doma iz Valjeva, ona iz Ljubljane. Leta 1937 sta se prvič nekoliko zbliflala. Torej iz leta 1945 se literarne osebe v spominih vračajo v preteklost, v čas predvojnega in medvojnega dogajanja. Uvodna zgodba Steva Radovanovića je torej tista, ki sefle najdlje v preteklost. Pojavljajo se motivni drobci, ki se navezujejo na dogajanje v vojnem času, ko je deloval Stevo Radovanovića,

najdemo motiv Dravske divizije, motiv Kraljevine Jugoslavije, motiv oficirstva, motiv kraljeve vojske, torej motivi, ki se nana-ajo na tedanje vladanje Kraljevine Jugoslavije. V delu, ko Stevo pripoveduje zgodbo o Veroniki, naletimo tudi na motiv srbske narodne pesmi Mar-irala, mar-irala, kralja Petra garda, tudi motiv vranjskih pesmi je vklju en v roman, ko ciganski trobenta i igrajo. »*Otvori mi belo Len e, vratanca, vratanca í* « (Jan ar 2010: 42). Ker pa gre za as druge svetovne vojne in vladanje mar-ala Tita, naletimo tudi na motiv Tita.

6.9.2.2 Zgodovinski motivi v pripovedi Josefine

Veronikina mati Josefina je starka, ki je fle dolgo nazaj izgubila mo fla, nova oblast pa ji je pobrala vse premo ftenje, nima nikogar, ki bi skrbel zanjo, poleg na-tetega pa mora prena-ati najve jo grozo, negotovost o usodi svoje h ere in jo paranoi no i- e v obrazih mladih flensk z ulice. Vsak dan znova aka, da se Veronika in Leo vrneta, as med akanjem pa si najve krat kraj-a tako, da se zateka k spominom na mladost in pokojnega mo fla, s katerim se tudi pogovarja. Zgodovinskih motivov, ki so navezani na as pripovedovanja Josefine, ni veliko. Najdemo motiv velikega zborovanja na Kongresnem trgu leta 1945 in govor Mar-ala s konca vojne leta 1945. Josefina bega v preteklost s spomini, razmi-lja o Veronikinem otro-tvu. Drugih zgodovinskih motivov v tem delu romana ni.

6.9.2.3 Zgodovinski motivi v pripovedi nem-kega zdravnika

Nem-ki zdravnik Horst Hubmayer pa je nekoliko druga en. Po izginotju Veronike in njenega mo fla Lea se zate e v Avstrijo. Befli pred spomini. Med vojno so ga ranjenega iz ruskega mo virja poslali na Kranjsko. Veroniko spozna, ko v njegovo bolni-nico pripelje bolnico. Od vseh petih pripovedi je njegovo spominjanje najbolj objektivno, analiti no, razumsko in hladno. Zdravniku je bila Veronika sicer v-e , vendar se ni nikoli nadejal, da bi bila ljubimca. Nekega jutra, ko je bila skrivnostna in udna jutranja ura med no jo in dnevom, ji nem-ki voja-ki zdravnik s stra-ljivimi podobami svoje krvave vojne izku-nje v blatu ukrajinskih mo virij na vzhodni fronti razodene vso grozo in otipljivi nesmisel

vojskovanja in se –egava radovalka nad lepoto flivljenja za hip zazre v temno brezno smrti (Skru–ny 2010: 4). Zgodovinski motivni drobci, ki so povezani z drugo svetovno vojno, se v tem delu nana–ajo na as leta 1942, ko se je peljal proti gra–ini, kjer sta flivela Veronika in njen mofl Leo. Tudi motiv pripovedovanja o vojni najdemo, ko Veronika od zdravnika fleli sli–ati, kako je v vojni, pa pripovedovanje vojnega dopisnika Oswalda. Glede na to, da je zdravnik tudi nem–ki oficir, so motivni drobci povezani z nem–ko okupatorsko vojsko.

6.9.2.4 Zgodovinski motivi v pripovedi gospodinje Joff

Gospodinja Joffi pa se vra a v preteklost s spomini na dan, ko sta izginila Veronika in Leo. Zgodovinski motivni drobci so povezani s spomini na partizansko akcijo razbijanja pohi–tva po gradu, ko so pri–li partizani ter odpeljali Veroniko in mofla. Njena pripoved sicer opisuje isti dogodek, kot ga je pred njo opisala fle Veronikina mati, vendar je njena perspektiva nekoliko druga na, saj je bila sama v sredi–u dogajanja. V tem delu najdemo motiv partizanov, ki so napadli grad. Pa tudi motiv Nemcev, ki so hodili na Podgorsko gra–ino, kjer so se zabavali in druffili z zakoncema Zarnik.

6.9.2.5 Zgodovinski motivi v pripovedi partizana Jeraneka

Kot zadnji zgodbo pripoveduje Jeranek, nekdanji partizan. To je pogled starca na svoje flivljenje, na mladost, ki jo je usodno zaznamovala vojna in predvsem tisti dogodek v januarski no i leta 1944, za katerega je bila kriva njegova mladostni–ka zaljubljenost in neupravi eno ljubosumje. Zgodovinski motivi, ki se pojavljajo v tem delu romana, so prav tako motivi partizanstva, motiv gestapovskega zapora, ker je bil Jeranek nekaj asa zaprt. Motiv osvobodilne vojske, katere pripadniki Veroniko februarja leta 1944 sredi no i z moflem Leom zvle ejo iz njune podefelske gra–ine pod vznoffjem gorenjskih planin, ju obtoffijo vohunjenja za gestapom in ju po dalj–em mu enju in zasli–evanju z udarci pobijejo nekje globoko v zasneflenem smrekovem gozdu. Tudi Veroniko moffje, ki se scela predajo glasu in klicu Zgodovine ter zdaj zlepa ali zgrda uresni ujejo njen v

prihodnost odlofeni vi–ji smoter ali namen, ozmerjajo z gestapovsko kurbo, torej lahko govorimo o motivu gestapovske kurbe (kot so bile fle pred njo za tak–ne ali druga ne kurbe razgla–ene Marjetica v Severnem siju, Katarina v Katarini, pavu in jezuitu, u iteljica Zala v Drevesu brez imena ali kakor je bila za svojo prevelikodu–no ljubezensko darefljivost s psovkami, batinami in izpuljenimi lasmi kaznovana Leonca iz Zvenenja v glavi), tudi njeno flensko zaupnost so oskrunili in omadeflevali strumni vojaki zgodovine in inflenirski na rtovalci bodo nosti (Skru–ny 2010: 4). V tem delu romana pa naletimo tudi na motiv partizanske pesmi Po ivaj, jezero. Seveda se tudi tu pojavlja motiv nem–kega okupatorja in motiv mar–ala Tita.

V romanu najdemo zgodovinske motivne drobce, ki so prepleteni skozi celotno dogajanje romana, saj je zgodovina glavni ideji romana le podlaga. Kot zgodovino pa ne jemljemo le asa, v katerem se zgodba odvija, ampak kot nam je fle znano iz drugih Jan arjevih romanov, gre tudi za poseganje v preteklost oziroma »zgodovino« osebni doflivetij in spominov literarnih likov.

7 SKLEPNE UGOTOVITVE

Analiza zgodovinskih tem in zgodovinskih motivov v romanih Draga Jan arja zajema njegov celotni romaneskni opus. Po mnenju mnogih literarnih kritikov in tistih, ki so se ukvarjali z Dragom Jan arjem, gre za slovenskega pisatelja, ki s svojimi deli zbuja veliko pozornosti, ne samo s prozo, temve tudi z eseji in dramami. Nekateri so mnenja, da Jan arju v tujini prisluhnejo celo bolj kot doma. Jan ar je tudi najpomembnejši predstavnik slovenske kulture, ki mednarodni javnosti lahko prispeva zanimivo izkušnjo o stanju duha v času komunizma in po njem, saj se je udeleževal mnogih srečanj in političnih shodov.

Jan ar je začel ustvarjati zelo zgodaj, in sicer v študentskih letih, ko je najprej ustvaril kratko pripovedno prozo. Za izbor njegovih romaneskni tem je značilno, da je vsebinsko posegal po zgodovinski tematiki, če vendar pa je v romanih zgodovinskih motivov.

Svoj romaneskni prvenec je izdal leta 1974, in sicer roman *Petintrideset stopinj*. Na začetku Jan ar sicer še ni tako zelo močno prepletal zgodovine in sedanjosti, kar postane značilno za njegove naslednje romane, vendar pa je še vedno tu mogoče slutiti vpliv njegove razgledanosti in poznavanja pomembnih zgodovinskih dogodkov na političnem in kulturnem področju. V tem romanu še ne posega po zgodovinskih temah, je pa v njem še kar nekaj zgodovinskih motivov, ki so povezani s časom po drugi svetovni vojni.

Še v naslednjem romanu z naslovom *Galjot*, ki ga je izdal leta 1978, pa poseže po zgodovinski temi 17. stoletja. Dogajanje postavi v srednjeevropski prostor in tako kaže na to, da je bil dobro seznanjen z dogajanjem v preteklosti tudi na območju izven domačega prostora. V romanu kar mrgoli zgodovinskih motivov, saj gre za zgodovinski roman.

Severni sij iz leta 1984 je prav tako zgodovinski roman, ki ga Jan ar postavi v domači kraj Maribor. Zgodovina Maribora je pisatelju zagotovo dobro poznana in

tako je zgodovinsko temo, dogajanje pred drugo svetovno vojno ter flivljenje v takratnem asu predstavil tudi slovenskemu bralcu. Zgodovinska tema predvojnega obdobja pa je nabita z razli nimi zgodovinskimi motivi.

Jan ar v romanu *Posmehljivo pofelenje* iz leta 1993 zgodovinsko temo postavi na stran in v ospredje stopijo nekateri zgodovinski motivi, ki pa jih ni veliko. Jan ar v tem romanu zamenja dogajalni prostor Srednje Evrope za Ameriko, natan neje za New Orleans. Ker zgodovinske teme v tem romanu ni, tudi ni mnoffice zgodovinskih motivov, ki bi se lahko nanjo nana-ali.

Z romanom *Zvenenje v glavi* iz leta 1998 sefle -e globlje v preteklost, vendar pa v tem romanu ne moremo govoriti o zgodovinski temi kot osrednji temi romana, kakor v *Galjotu* ali pa v *Severnem siju*, temve so v ospredju bolj zgodovinski motivi, ki so vezani na daljno preteklost, saj Jan ar razmi-lja o 1. stoletju, obravnava as Judov in njihovega upora ter padca Masade, z zgodovinsko ko-arkarsko tekmo se vrne v as Jugoslavije, ki ni tako zelo dale , vendar je kljub temu motiv iz zgodovine.

Leta 2000 se zopet loti zgodovinskega romana, ki ga naslovi *Katarina, pav in jezuit*. fie sam naslov kafe na nekaj zgodovinskega. Dogajanje zopet postavi v srednjeevropski prostor, v as baroka. Zopet lahko vidimo, kako prefinjen je Jan ar v odnosu do zgodovine, do zgodovinskih dejstev in do vsega, kar se je v preteklosti dogajalo. Njegovo poznavanje preteklosti je tako zelo izrazito, da lahko predstavi najgloblje detajle zgodovine. V tem romanu zopet lahko govorimo o zgodovini kot o osrednji temi romana, saj je celotno dogajanje vpeto v oddaljeni as, ki ga ne flivimo sedaj, vendar pa, kot je za Jan arja zna ilno, lahko dogajanje, sicer z druga ne perspektive, postavimo tudi v sodobni as.

V nadaljevanju Jan ar ne pi-e ve izrazito zgodovinskih romanov, v katerih bi bila osrednja tema zgodovinska, marve pi-e romane, v katerih zgodovina postane zgolj motiv oziroma zgodovina postane podlaga za osnovno zgodbo. Leta 2006 je kot motiv iz zgodovine, natan neje bi lahko rekli iz asa mitologije, vzel lik

Dedalus in napisal roman *Graditelj*. V otrostvu in mladostni kem odra anju ga je grka mitologija zelo zanimala, zato se je odlo il, da bo tudi sam napisal nekaj v povezavi s tem. Dogajanje se seveda prepleta tudi s asom nekdanje Jugoslavije in vladanjem tovari a Tita, vendar je offivel lik iz grke mitologije, eprav lahko dogajanje zopet postavimo v sodobni as, v katerem flivimo sedaj.

Roman *Drevo brez imena*, ki je iz el leta 2008, pa zopet prinese motive iz druge svetovne vojne. Dogajanje je spet postavljeno na ozemlje tedanje Slovenije, ki je bila okupirana. Posefle po motivih drflavljske vojne na Hrva kem v letih 1994 in 1995. Tako da lahko re emo, da v tem romanu ponovno ni v ospredju zgodovina kot tema, ampak govorimo le o zgodovinskih motivih, ki pa so posledica Jan arjevega vedenja o preteklosti in delovanju tudi na politi nem podro ju.

V romanu *To no sem jo videl* iz leta 2010 pa podobno kot v romanu *Drevo brez imena* zgodovinsko obdobje iz asa druge svetovne vojne postavlja v ozadje kot podlago za osnovno zgodbo. Zgodovinski motivi so povezani z vojnim dogajanjem, pa tudi spomini, ki so vezani na preteklost, a so le zgodovinski motivi, ki dajejo smisel glavni temi romana.

Jan ar torej v svojih romanih sega do tistih miselnih in socialnih sestavin, ki tvorijo preplet sodobne in pa seveda tudi daljne zgodovine. Jan ar je nekako za util lego stvari in tok asa, zato je svoje like v romanih lahko modeliral, suvereno pa je lahko oblikoval tudi zgodbe ter korektno presojal tako politi na kot kulturna dogajanja.

V romanesknem opusu je torej ve inoma posegal po preteklosti in jo prepletal s sedanjostjo. Z izjemo romana *Posmehljivo poffelenje*, kjer je zgodovino res nekoliko potisnil na stran, pa lahko re emo, da so vsi njegovi romani splet zgodovine in sedanjosti, da je posegal ve inoma po zgodovinski motiviki, e fle ni zgodovina postala kar osrednja tema romana. Ve ji del pa je zgodovina postala le podlaga za osnovno zgodbo, ki jo je flelel predstaviti bralcu. Nekatere teme in motivi se seveda iz romana v roman ponavljajo, vendar je treba poudariti, da se je

Jan arju vedno posre ilo, da je o njih spregovoril na razli ne na ine, z razli nih perspektiv. V formulacijah pa se je izognil povrnosti in približnosti. Vselej izrafla natan nost in preciznost.

Sklepne besede pa naj bodo Jan arjeve. Pravi, da ko pi-e tekst iz sodobnega sveta, ga vse zamejuje, predmeti, veleblagovnice, ljudje, so asno kroflenje ljudi in idej. Ko pa vstopi v zgodovino, takrat prestopi mejo domi-ljije. Zgodovina, ki je zgodba in sanjska pokrajina, je pripravljena, da jo napolni s pripovedovanjem, z dana-njim asom. Tu se mirno in sredi ob utka za realnost lahko zgodijo stvari, ki so udefne in neverjetne, junakova optika se spreminja v njegov jezik in jo iz jezika spet nazaj dolo a. Njegove stvaritve niso noben produkt okolja, pa pa so le rezultat lastnega mi-ljenja, utenja, ustvovanja, njegove sposobnosti za oblikovanje, tudi domi-ljije, fantazije.

8 VIRI IN LITERATURA

Viri

- Drago JAN AR, 1974 (2006): *Petintrideset stopinj*. Ljubljana: Mladinska založba.
- Drago JAN AR, 1978 (1984): *Galjot*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Drago JAN AR, 2004: *Galjot*. Ljubljana: Delo d. d.
- Drago JAN AR, 1984 (1993): *Severni sij*. Celovec ó Salzburg: Založba Wieser.
- Drago JAN AR, 1984: *Severni sij*. Ljubljana: Pomurska založba.
- Drago JAN AR, 1993: *Posmehljivo pofelenje*. Celovec ó Salzburg: Založba Wieser.
- Drago JAN AR, 1998: *Zvenenje v glavi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Drago JAN AR, 2000 (2002): *Katarina, pav in jezuit*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Drago JAN AR, 2006: *Graditelj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Drago JAN AR, 2008: *Drevo brez imena*. Ljubljana: Modrijan. Zbirka Euroman.
- Drago JAN AR, 2010: *To no sem jo videl*. Ljubljana: Modrijan.

Literatura

- Album slovenskih književnikov*, 2006. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ASP 32 ó pregledovalnik podatkovnih zbirk* (CD-rom), 1993ó2005. Kamnik: Amebis d. o. o.
- Drago BAJT, 1986: *Zapisi na robovih*. Maribor: Založba Obzorja.
- Matej BOGATAJ, 1998: *Zgodovina ljubi variacije*. Literatura, let. 10, št. 83/84, str. 209ó212.
- Silvija BOROVIK, 2. 4. 1998: *Male barabe postanejo velike svinje, ko dobijo oblast*. Delo, leto 40, št. 77, str. 14.
- Vasja BRATINA, 1999: *Drago Jan ar; Zvenenje v glavi*. Rodna gruda, let. 46, št. 8/9, str. 37.

Igor BRATOVIČ, 2004: *Zgodba o tistem, ki je zmeraj isto*. Delo, leto 40, št. 77, str. 14.

Jonathan CULLER, 2008: *Literarna teorija*. Zelo kratek uvod. [Prevedel Marko Cerkvenik]. Ljubljana: Krtina (Knjižna zbirka Kratka; 6).

Janko AR, 2001: *fiivljenje je nelo živ splet nizkega in visokega, vsakdanjega in udebnega*. Zvon: letn. 4, št. 3, str. 89-91.

Jofica EH, 2008: *Med fikcijo in resni nostjo v avtobiografski prozi*. Jezik in slovstvo 53/364. 23-35.

Marijan DOVIČ, 2007: *Slovenski pisatelj: razvoj vloge literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem sistemu*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Mojca FINGUŠ, 2010: *Podoba zgodovine judovstva v asu Jofefa Flavija*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

Helga GLUŠIČ, 1996: *Sto slovenskih pripovednikov*. Ljubljana: Pre-ernova družba, Vrba.

Helga GLUŠIČ, 2002: *Slovenska pripovedna proza v drugi polovici dvajsetega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.

Marjetka GOLEFI KAUČIČ, 2007: *Ljudsko pesemsko izročilo kot kulturni spomin Jan arjevega romana in drame Katarina pav in jezuit*. Traditiones: letn. 36, št. 2, str. 77-113.

Marko GOLJA, 1999: *en dober Jan ar*. Primorska sre anja, let. 23, št. 213, str. 98, 99.

Stane GRANDA, 2008: *Mala zgodovina Slovenije*. Celje: Dru-stvo Mohorjeva družba. Celjska Mohorjeva družba.

Miran HLADNIK, 2009: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Drago JAN AR, 1997: *Ko se nasanjamo, bomo spali naprej. Pogovori*. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba.

Drago JAN AR, 2000: *Nekaj opomb k romanu »Katarina, pav in jezuit*. Glasnik Slovenske matice: letn. 24, št. 1,2, str. 71-73.

Ana JESENOVEC, Jaka LENARDIČ, 2004: *Književnost na maturi 2005: [maturitetno gradivo kot pripomo ek zahtevnih znanj po katalogu]*. Menge-: Ico. Zbirka priro niki.

Ana Nuša KERN, Dušan NEAK, Božo REPE, 2000: *Naše stoletje: zgodovina za 8. razred osnovne šole*. 4. izd. Ljubljana: Modrijan.

Matjaž KMECL, 1983: *Mala literarna teorija*. Priročnik za učitelje slovenske in na osnovnih in srednjih šolah. (Dopolnjena tretja izdaja). Ljubljana: Založba DDU Univerzum.

Vladimir KAJZOVAR, 9. 1. 2007: *Drago Janar Graditelj*. *Matjažski tednik*, let. 60, št. 2, str. 6.

Edvard KOCBEK, 1937/1938: *Balade Petrice Kerempuha*. *Dom in svet*: letn. 50, št. 1, 2, str. 113-115.

Alenka KONČAMBROVIČ, 2004: *Drago Janar; Severni sij: razlaga romana z vidika avktorialnega in personalnega pripovedovalca*. *Slovenska v -oli*: letn. 9, št. 4, str. 18-29.

Janko KOS, 1995: *Na poti v postmoderno*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Zbirka Novi pristopi).

Janko KOS, 2001: *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.

Janko KOS, 1983: *Roman*. Literarni leksikon. *Študije*. Dvajseti zvezek. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Janko KOS, 1995: *Osnova literarne teorije*. 3., popravljena in dopolnjena izd. Ljubljana: DZS.

Janko KOS, Darko DOLINAR, Marijan DOVIČ, Milan HLADNIK, Marko JUVAN, Evald KOREN, Alenka KORON, Lado KRALJ, Igor SAKSIDA, Majda STANOVNIK, Tomo VIRK, 2009: *Literatura: leksikon*. Ljubljana: Cankarjeva založba. Zbirka Mali leksikoni Cankarjeve založbe.

Blanka LUKAN, 2001: *Preteklost in sodobni prostor domišljije*. *Delo*: leto 43, št. 139, str. 8.

Milan MARKELJ, 2008: *Preteklost in sedanost v talnem loncu srca*. *fiiva*, let. 7, št. 8, str. 42.

Vesna MATAJC, 2010: *Dominanta beseda in dominantna prostora v sodobnem slovenskem romanu*. MEDNARODNI simpozij Obdobja in sodobna slovenska književnost (1980-2010). Ljubljana 11.-13. november 2010; [uredila Alojzija Zupan Sosič]. In Ljubljana: Center za slovensko ino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2010. In (Obdobja; 29), str. 165-171.

Zdenko MATOŽ, 18. 6. 2008: *Zaplet zgodovine: Drago Janar: Drevo brez imena*. *Delo*, let. 50, št. 140, str. 19.

Anita MIRJANI , Jelka RAZPOTNIK, Damjan SNOJ, Helena VERDEV, Anka ZULJAN, 2006: *Raziskujem preteklost 8. Delovni zvezek/1. del za zgodovino za 8. razred osnovne šole*. Ljubljana: Zalozba Rokus d. o. o.

Vida MOKRIN-PAUER, 1993: *Posmehljivo pofelenje*. Primorska srečanja: letn. 18, št. 147, str. 544.

Marjeta NOVAK KAJZER, 1993: *Kako pišejo*. Ljubljana: Mihela .

Josip OSTI, 2001: *Zgodovinski roman o usodi posameznikov*. Dvatiso : 137/138/139, str. 2136223.

Josip OSTI, september 2001: *Zgodba o temi v loveku in povsod okoli njega*. Sodobnost: letn. 65, št. 9, str. 116661172.

Boris PAVLIHA, 2004: *Zgodovina na maturi 2005: [maturitetno gradivo kot pripomoček zahtevanih znanj po katalogu]*. Mengeš: Ico.

Tone PERČAK, 1985: *Drago Janar, Severni sij*. Sodobnost: letn. 33, št. 11, str. 110261109.

Jofe POGAČNIK, Silvija BOROVIK, Darko DOLINAR, Denis PONIČI, Igor SAKSIDA, Majda STANOVIK, Miran TUHEC, Franc ZADRAVEC, 2000: *Slovenska književnost III*. 1. izd. 1. natis. Ljubljana: DZS.

Joanna PSZCZOŁA SOSNOVEC, 2002: *O problemih sodobne kulture na podlagi Posmehljivega pofelenja Draga Janarja*. MEDNARODNI simpozij Obdobja o metode in zvrsti. Slovenski roman. Ljubljana 5.67. december 2002; [uredila Miran Hladnik in Gregor Kocijan ; prevodi Marta Pirnat Greenberg]. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003. o (Obdobja; 21), str. 3176324.

Jaroslav SKRUŠNY, april 2001: *Podoba iz obrobja zgodovine*. Razvidi: letn. 2, št. str. 46648.

Jaroslav SKRUŠNY, november 2010: *Podobe iz vmesja: med nebom in zemljo, med dnevom in nočjo, med budnostjo in snom* i Modrijan: št. 9, str. 265.

Ana UGRINOVIČ, Nela MALEKAR, november 2006: *Današnji mitološki svet je ciničen*. Odtisi: letn. 1, št. 1, str. 667.

Tomo VIRK, 1993: *Drago Janar; Posmehljivo pofelenje*. Literatura: letn. 5, št. 23, str. 90692.

Tomo VIRK, 8. 9. 2010: *O ljudeh, ški so hoteli samo fivetiš*. Pogledi, let. 1, št. 12, str. 10611.

Franc ZADRAVEC, 2. 4. 1998: *šNe me , ne sre a kriva, uni il nas je vsakr-en love-ki drekō*. Delo, leto 40, -t. 77, str. 14.

Franc ZADRAVEC, 199762002: *Slovenski roman dvajsetega stoletja*. Prvi analiti ni del. Murska Sobota: Pomurska zaloffba; Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Znanstveni in-titut Filozofske fakultete.

Franc ZADRAVEC, 2002: *Slovenski zgodovinski roman dvajsetega stoletja*. Drugi analiti ni del in nekaj sintez. Murska Sobota: Pomurska zaloffba; Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Znanstveni in-titut Filozofske fakultete.

Franc ZADRAVEC, 2005: *Slovenski zgodovinski roman dvajsetega stoletja*. Tretji analiti ni del in sinteze. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc; Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Znanstveni in-titut Filozofske fakultete.

Tematski leksikoni: ZGODOVINA, 2003: [prevod in priredba Damijana Zelnik]. Trffi : U ila International. (Zbirka Tematski leksikon).

Marijan ZLOBEC, 1979: *Drago Jan ar, Galjot*. Sodobnost, let. 27, -t. 2, str. 213, 214.

Aleksander ZORN, 2000: *Katarina, pav in jezuit*. Spremna beseda na platnici knjige.

Alojzija ZUPAN SOSI , 2005: *Bralna skica za Jan arjev roman Severni sij*. Sloven- ina v -oli, letn. 10, -t. 1., str. 5610.

Jernej fiUPAN I , 2007: *Paradoks in ironija zgodovine*. Literatura, letn. 19, str. 1896194.

Maja fiVANUT, Peter VODOPIVEC, 1999: *Vzpon me- anstva*. Zgodovina za 7. razred osnovne -ole. 5. izd. Ljubljana: Modrijan.

Internetni viri

JT, 22. 5. 2008: *Alkimisti in njihovi triki*. Nedeljski.dnevnik.si. Pridobljeno 24. 1. 2011, iz http://www.dnevnik.si/nedeljski_dnevnik/skrinja_nedeljskega/322354.

Matej BOGATAJ, 22. 8. 2008: *Drago Jan ar: Drevo brez imena*. Mladina: -t. 34. Pridobljeno 27. 12. 2010, iz http://www.mladina.si/teednik/200839/drago_jancar_drevo_brez_imena.

Klemen BRVAR, 21. 7. 2010: *Na poti k izraelskim termopilam*. Vrh. 7 dni. Pridobljeno 9. 12. 2010, iz <http://bam.czp vecer.si/portali/7dni/v1/default.asp?kaj=2&id=5559836>.

Maja FITNER, 29. 10. 2007: *Prejeli smo: No arovnic - spomin na firtve cerkve ali flur?* Finance.si. Pridobljeno 24. 1. 2011, iz <http://www.finance.si/195008>.

Ana GERMAK, 15. 11. 2010. Mnenja o knjigi. Radio. Tretji program Ars. Pridobljeno 28. 12. 2010, iz <http://www.modrijanovaknjigarna.si/slv/Novice2/Vroca-novica/To-noc-sem-jovidel-kmalu-ponovno-v-knjigarni>.

Petra JAGER, 2007: *Drago Jan ar Graditelj*. Sodobnost 6. Pridobljeno 23. 12. 2010, iz <http://www.sodobnost.com/content.php?id=286171&cid=54090&arhiv=1>.

Irena LEVI AR, 13. 1. 2009: *Drevo brez imena Draga Jan arja*. Dobro jutro. Pridobljeno 27. 12. 2010, iz <http://www.dobrojutro.net/novice/kultura/120618>.

Lojzetov blog, 30. 10. 2010: *Potopis ó arovni-tvo na Slovenskem*. Pridobljeno 24. 1. 2011, iz <http://lojze68.blogspot.com/2010/10/potopis-carovnistvo-na-slovenskem.html>.

Miha NAGLI , 21. 10. 2007: *Iz starih asov: v Kelmorajn*. Gorenjski Glas. Pridobljeno 14. 12. 2010, iz http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=12860.

Drago Jan ar. (b. d.). Pridobljeno 7. 12. 2010, iz http://www.studentskazalozba.si/knjigarna/knjiga.asp?id_knjiga=963.

15. maj. Na dana-nji dan, 14. 5. 2008. Delo.si. Pridobljeno 14. 12. 2010, iz <http://www.delo.si/clanek/60069>.

Portal slovenskih pisateljev. *Drago Jan ar*. (b. d.). Pridobljeno 1. 12. 2010, iz <http://www.drustvo-dsp.si/si/pisatelji/211/detail.html>.

Razstava Svetega pisma (b. d.). Pridobljeno 31. 12. 2010, iz <http://www.bibelausstellung.at/slo/gegenwart.html>.

Reformacija na Slovenskem (b. d.). Izobraflevalni portal DZS. Pridobljeno 24. 1. 2011, iz <http://vedez.dzs.si/dokumenti/dokument.asp?id=804>.

Rok (b. d.). Pridobljeno 24. 1. 2011, iz <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/8DA47BCA554169FBC1257035002DB9C6>.

Sa-o DOLENC, 29. 3. 2006: *Pandemija rne smrti ó najve ja naravna katastrofa vseh asov*. Pridobljeno 26. 1. 2011, iz <http://www.kvarkadabra.net/article.php/Pandemija-crne-smrti>.

Slovensko -tudentsko gibanje (1968ó1972). (b. d.). Pridobljeno 31. 12. 2010, iz <http://www.zbirka.si/slovensko-studentsko-gibanje-1968-1972/>.

Sveti Sebastijan. (b. d.). Pridobljeno 26. 1. 2011, iz <http://www.zbirka.si/sveti-sebastijan/>.

Skofija Murska Sobota, 20. 1. 2007: Sveti Fabijan in sveti Sebastijan (Bo-tjan). Pridobljeno 25. 1. 2011, iz http://www.skofija-sobota.si/slo/novica.php?id_novice=49.